П 36923

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

ЛИТЕРАТУРНОКРИТИЧЕСКИ И ЮБИЛЕЕН СБОРНИК

ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ

от 30-те до игото на Париж и „Усмивката“

ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР „БОЯН ПЕНЕВ“

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ

от 30-те до игото на Париж и „Усмивката“

В тази книга са събрани научни студии, публикации и спомени за Лъчезар Станчев във връзка с организираната от Института за литература при БАН Национална научна конференция „Връстници на всички времена“ (9 октомври 2008 г., в дом-музей „Ангел Каралийчев“), посветена на 100-годишнината на Лъчезар Станчев, 120-годишнината на Дора Габе, 115-годишнината на Елисавета Багряна и 110-годишнината на Калина Малина.

Конференцията беше открита със слово от доц. д-р Елка Трайкова, в присъствието на почетните гости: съпругата на Лъчезар Станчев - Елена Лъчезар Станчева, Леда Милева и Боян Елин Пелин. С изказване участва уредничката на музея в град Вършец Йорданка Костова.

Редакционна колегия:

Милена Кирова
Вихрен Чернокожев
Румяна Л. Станчева

© Вихрен Чернокожев, съставител, MMXI
© Андрей Бояджиев, корица и оформление, MMXI
© Институт за литература, MMXI
© Издателски център „Боян Пенев“, MMXI
ISBN 978-954-8712-67-5

13220
рар

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ
от 30-те до игото на Париж и „Усмивката“

Литературнокритически и юбилеен сборник

Издателски център „Боян Пенев“

София ✧ ММXI

886.7 (092)+
92:886.7 Станчев, Л.

В 476635

III 36 922
Инв. № 128 156/15

БАН - Институт
за литература
БИБЛИОТЕКА

ДАР
БАН
БИБЛИОТЕКА

Доц. д-р Вихрен Чернокожев
Институт за литература – БАН

ЧОВЕШКАТА СИТУАЦИЯ В ПОЕЗИЯТА НА ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ ПРЕЗ 30-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК

Отдавнашен и безспорен класик в литературата ни за деца, Лъчезар Станчев, чиято стогодишнина почитаме днес, през октомври 2008 г., е сравнително малко познат не само като средищна, но и като смислопораждаща фигура в българската поезия от 30-те и 40-те години на XX век. Струва ми се, че полупознаването и полупризнаването на неговата лирика бяха съзнателно охранително наложени от канона на соцреализма. Поставянето му в развойната линия на пролетарската поезия редом с Христо Смирненски и Христо Радевски е литературно-историческо клише от едно все още непреодоляно минало-несвършващо време. Ала също толкова невярно е проектирането на Лъчезар-Станчевата поезия единствено в Далчевата и Геровата метафизическа предметност. Градската чувствителност на двамата поети, космополитната тема, както отбелязва и Светлозар Игов – след прочита на „Днешната българска лирика" на Милко Ралчев – е общо място въобще в урбанистичната поезия през 30-те и 40-те години на XX век. У Лъчезар Станчев градът не е сцена на социалното неравенство, а обиталище на лично преживяното.

Лъчезар Станчев е не само встрани от революционната, пролеткултовската патетика на соцарта, която днес отново е в потребителската си стихия. Сърцевината на Лъчезар-Станчевата последователно отстояваща самостойността си лирика няма нищо общо с трудово-борческите клишета, със социалната плакатност на яростно спорещите през 30-те години на миналия век идейници и качественици. Сърцевината на Лъчезар-Станчевата лирика решително не е в тенденциозно-

социалното и може би тъкмо поради това соцреализмът така и не успя да й намери удобното нему чекмедже и етикет. Сърцевината, силата на Лъчезар Станчевата градска лирика е в съвсем естественото преливане от епическото към класическата форма, която е по-близо и се интересува повече не от социалния протест, а от екзистенциалните промени в човешката ситуация изобщо. Да припомняме ли, че 30-те и 40-те години на XX век са време на откровено тоталитарни режими – и на Изток, и на Запад, време на принуда, тотално разчовечаване, разпадане на човешкото.

В студията си „Авторът като продуцент", изследвайки лявата литература в Германия през 30-те години, Валтер Бенямин отбелязва, че тя „печели на ширина, но й липсва дълбочина". Мисля, че – спазвайки, естествено, всички пропорции и различия – това твърдение в голяма степен се отнася и до родната ни левичарска поезия. С уговорката, че ако лявата литература по това време в Германия не е притежавала – пак по думите на Бенямин – „никаква друга обществена функция, освен да източва от политическата ситуация нови и нови ефекти за забавление на публиката", то нашата лява литература в повечето случаи безспирно точи революционно-пропагандни трудово-борчески клишета. Тези клишета никога не попитаха както Лъчезар Станчев питаше: „...завинаги ли ще ни бъде скрита отвъдната страна", тези клишета си въобразяваха, че знаят къде е „крайната човешка цел", към която стрелата на Бурдел лети все още. Идейните наставници на Никола Вапцаров, който въпреки всичко успя да ги превъзмогне в поезията си, така и не разбраха всеобхвата на неговия стих: „Какво тук значи някаква си личност?"

В поезията на Лъчезар Станчев съпротивата срещу нищетата не е предмет на активистко, трудово-борческо писателско потребление, а екзистенциален проблем за човешката ситуация изобщо. (За да съм коректен, трябва в

скоби да кажа, че, „човешката ситуация" е заемка от Хана Арент), но употребена тук като поетологическа метафора. Публичното, социалното у Лъчезар Станчев има една същностна отлика от канона на соцарта. Неговата социална поезия деликатно и без усилие дава убежище на съкровено-интимното. Едва ли някой ще си спомни сега – освен най-близките на поета – стихотворението му „Дете" от стихосбирката „Хора по стрехите" (1934). Едно невръстно дете стои на пътя пред вратата на бедна, полусрутена къща със запалена цигара „и гледа как отлита тоя ден":

То няма още пет години,
а как спокойно си държи ръката
и в стойката му, и в очите сини
със тоя поглед неподвижно спрян
на залеза, гори скръбта
на старец уморен.

Единственият порив на това петгодишно дете, което без време е пораснало, защото вече не чака никаква утеха, не чака никого и нищо, единственият му порив за изява е димящата цигара между пръстите. И не случайно то стои отвън, на прага. Това всъщност е човекът, потопен в самота, лишен от публично и от социално пространство, от всякакво пространство. Спокойствието, с което си държи ръката, издава чувството за тотална лишеност. Тъкмо неподвижното и вече „увехнало" спокойствие, вкаменило лицето му, изговаря без думи и неговата изоставеност, която тук не е плакатно изписан социален протест. Изоставеността на това дете, изоставило и себе си даже, още преди да се роди за истинския си живот, зазвучава като екзистенциална категория. Авторовото и на всички нас чувство за виновност, че още търпим „животът ни да не расте", е незабелязаният, пропуснатият същинският финал на стихотворението. Последният куплет с „потърпи или расти по-бърже", докато светът

може би ще развърже своите „могъщи сили спрени" убива енергията на стихотворението, завръща го към клишираната вяра.

Съвременни на Лъчезар Станчев критици оценяват „Хора по стрехите", възкликвайки очевидно изненадани и неподготвени: „Какво смахнато заглавие". Смахнато ли, или шагаловско заглавие, което е забелязало летящите хора, високо горе при стрехите, а не пълзящите долу в ниското? А може би „Хора по стрехите" иска да напомни мистичната сила на поезията, която всякак преодолява земното притегляне – в едно надредно състояние на духа. Лъчезар-Станчевото стихотворение „Капка", от „Безшумни дни" (1930), неслучайно посветено на Атанас Далчев, потвърждава тъкмо мистичната сила и власт на поезията, нейната неочаквано опредметена свръхсетивност:

От синята небесна тишина
пророниха се чисти, едри капки,
затупаха в праха, по мойта шапка
и на ръката ми се спря една.

Тя е дошла от толкова високо,
та нейното око е още чисто.
Защо смени лазурите дълбоки
със тоя прах ти, бисерно мънисто?

Дали помисли, че и тука има
лазури, вечност в погледа под шапката?
Ако е тъй, напразно си дошла,

че те са тука тъй непостижими.
Докосвам с устни и изпивам капката,
частица от небесната душа.

Поезията затова е поезия – колкото пò я обясняваме, по-необяснима се изплъзва. Всекидневните

думи тук изведнъж се оказват в отвъдсловесно озарение, защото не Лъчезар Станчев е избрал капката, за да направи стихотворението; капката, „частица от небесната душа", е избрала Лъчезар Станчев. Какво повече?...

ДЕТЕ

Надъ Перникъ залѣзътъ догаря.
Стои на пжтя предъ вратата
на бедна кжща
едно дете съ запалена цигара
и гледа какъ отлита тоя день.

То нѣма още петь години,
а какъ спокойно си държи ржката,
и въ стойката му и въ очитѣ сини,
съсъ тоя погледъ неподвижно спрѣнъ
на залѣза, гори скрѣбьта
на старецъ уморенъ.

Кога успѣ тъй бързо да увехнешъ,
дете,
неразцъвтѣла пжпка?
Кога открехна
вратата на свѣта, кога видѣ
жестокото му, чуждото сърце?
Не ще огрѣй усмивка твоето лице.

Самотно на свѣта си ти живѣло
и днеска твойто крѣхко тѣло,
въ едничка мръсна дреха,
стои съсъ боситѣ нозе върху земята,
не чака никаква утѣха.

Та неможа ли
широката земя подъ тебъ,
която има сили да запали
презъ пролѣтьта
мильони цвѣтове, листа,
та неможа ли
широката земя да влѣе въ тебъ
поне една едничка капка
отъ свойта млада, бодра сила?

Дете, по риза, босо и безъ шапка,
ний всички сме виновни днесъ предъ тебъ,
виновенъ съмъ и азъ,
че пишехъ стихове за самотата,
че нищо не направихъ по земята,
че гледахъ всичко безъ да вдигна гласъ.
Ний всички сме виновни, че търпимъ
дете,
животътъ ни да не расте
като на пролѣть буйната зеленина,
а да догаря,
да се стопява въ димъ
като въвъ пръститѣ ти малката цигара.

О, потърпи или расти по-бърже,
азъ вѣрвамъ, тоя свѣтъ
самъ въ себе си най-сетне ще развърже
могжщи сили спрѣни,
расти, дете, за тоя слънчевъ градъ!

Из „Хора по стрехите", 1935.

Стр. 6

Зора

3.1.1940 г. брой 6168

ИЗДАНИЕ И СОБСТВЕНОСТЬ НА АКЦ. Д-ВО „БЪЛГ. ПЕЧАТЪ" УЛ. 11 АВГУСТЪ 18

ЩАСТЛИВЦИТЕ ОТЪ 1939 ГОДИНА

ЛИТЕРАТУРНИТЕ НАГРАДИ И НАСЪРДЧЕНИЯ

Скъпъ новогодишенъ даръ: високо отличие за името и малко топлинка за... кесията. По-важно е, разбира се, отличието за името. Това е и задачата на наградитѣ отъ гласище на интереситѣ на българското художествено слово: да посочатъ

И най-после единъ новъ лауреатъ — младият поетъ Лъчезаръ Станчевъ за сбирката му „Земя подъ слънце", въ която въ нѣжни и различни отъ Караличевитѣ музикови хармонии трепти патетично

свещата обичъ къмъ майката родина земя

(При първа среда ние пакъ ще се повърнемъ на тия книги).

Въпъ отъ тия главни отличия комисията е написала въ протокола си още 20—30 имена на писатели и писателствуващи, на които е присждила по 5, 4, 3 и 2 хил. лв. и е сложила по тоя начинъ бележъ на отличие — кому по дълбокъ, кому по-плитъкъ — горе-долу на всички галеници и труженици на перото отъ изтеклата година. Човѣкъ съ по-друга мѣрка навѣрно би намѣрилъ въ тоя стълбъ отъ имена достойни кандидати за по-горното стжпало на отличие, но за това не е дума тукъ. Наградитѣ сж преди всичко морални отличия — тѣ трѣбва да се съобщаватъ първенно като отличия — другото си остава помощи, които се даватъ на единъ или другъ авторъ, независимо отъ качествата на книгата му. Съ практиката да се даватъ много награди и насърдчения на много имена обезсмисля се, изражда се самата идея за литературни награди. Писахме по миналата година, повтаряме го и сега. Дано до година пакъ ни чуятъ.

Й. Б.

Най-забравяният отзив (след войната) за годишната награда за поезия - сбирката „Земя под слънце", 1939

Доц. д-р Младен Енчев
ШУ „Еп. Константин Преславски"

ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ. МИМИКРИИТЕ НА ИГРАТА

Дебютирал в националната ни детска литература в периода между двете световни войни, когато в нея се налага един нов модел на общуване с предполагаемите й читатели, отказващ се от едноизмерната социална представа за детето като педагогическа tabula rasa и признаващ съществуването на пълноценен детски духовен живот със свои специфични потребности, Лъчезар Станчев е един от най-последователните и верни адепти на свързаната с този модел естетическа практика. Ранното му поетично творчество е убедителна илюстрация за промените в обществените нагласи към детството и за техните рефлексии в детската литература, включително в схващането за основните й функции. Разбирането, че изкуството за деца не бива да обслужва само социални нужди и по този начин да фаворизира възпитателните си аспекти, а да държи сметка и за детското удоволствие в акта на естетическата рецепция, красноречиво прозира не само зад заглавията на периодичните издания, с които поетът трайно свързва името си като редактор и сътрудник, но и зад поместените в тези издания художествени текстове. Епитетите в названията на вестниците „Весела дружина", където Лъчезар Станчев публикува в почти всеки брой, и „Весело лято", който сам редактира, обезсмислят необходимостта от тяхна програма, доколкото тя само би ги тавтологизирала. Ако пък проследим характера на творбите, подписани от автора, без особен труд ще забележим несъмнена слабост към доказалите забавния си характер жанрове на приказката и гатанката, на поемата, основана върху комизма на ситуациите и върху детайлно илюстрирания с рисунки (напомнящ комикс) хроникален сюжет.

В печатаните през 1933 г. във „Весела дружина" поеми „Лудориите на Бежко" и „Бежковият Караман" ясно се долавя инспирацията на Вилхелм Буш с неговите „Макс и Мориц" и „Плиш и Плум". Многозначителната разлика между тези текстове и поемите на Л. Станчев е в това, че докато лудориите на немските палавници са главно прелюдия и аргумент за тяхното жестоко (социално) възмездие, българският автор акцентира върху забавната страна на случките, върху изненадващия им развой, неочаквани комични обрати, находчиви решения, без да търси непременната им употреба в налагане на някаква педагогическа поанта. Че основният преследван ефект в тези произведения е игровото настроение, веселата забава, вълнуващата емоционална атмосфера, подсказва и своеобразният съспенс, заложен в практиката въпросните поетични истории да продължават в следващия брой на вестника, да се обединяват в специфични цикли (например към двете посочени по-горе заглавия за Бежко могат да се прибавят и „Бързолет – Бежковият братовчед" и „Летка – Бежковата братовчедка" – всички те излизат заедно в ...елна книга през 1935 г.), да продуцират появата на свои ...рови аналози („Кики Дили на кокили", 1934, „Чичо ...тозар – хитрият рибар", 1935, „Хитростта на ...рдоглавчо", 1935, „Бай Храбрец и един хитрец", 1935 и др.).

Ясната ориентация на Лъчезар Станчев към общуване с читателите си деца на основата на техните ценности и в услуга на тяхното удоволствие проличава особено силно в нескритите му жанрови предпочитания към приказката. В периодичния печат и в самостоятелни книги той публикува множество подобни текстове, издаващи определена слабост към анималистичните сюжети. Тези приказки потвърждават творческия маниер на автора да пише, преди всичко за да забавлява, да пише, без да превръща литературните сюжети в педагогически екзампли, да пише, за да създава настроение и

жизнерадост. Казаното би могло успешно да се илюстрира със стихотворни приказки като „Заешки главатар", „Морска разходка", „Горски телефон", „Заю Баю и крушата", „Чума в гората", „Великден в гората", всички появили се в печата през първата половина на 30-те.

Не зная дали формулата на А. Толстой за късия разказ „запетая + но" е валидна и за късото литературоведско изследване, но в нашия случай, ако искаме да продължим в зададената от заглавието му посока, наистина се налага тук да поставим едно „но".

Всъщност поставяме го не ние, а завършилата Втора световна война, поставя го новата обществено-политическа конюнктура в България, сложила твърд и безкомпромисен идеологически отпечатък върху националната ни литература. В качеството си на неин дял, и онзи, предназначен за деца, не успява да се скрие зад извинението в непълнолетие и също получава ултиматума на соцреалистичните директиви за създаване на изкуство. Тяхната строга нормативност постулира не само как да се пише за малките, но и какво може да се пише за тях. В резултат на това, ако разгърнем страниците на детските вестници и списания, излизали до края на 50-те, или се запознаем с критическите отзиви по отношение на детската литература от същия период, без особен труд ще реконструираме една своеобразна номенклатура от теми, налагана като висок канон в литературното творчество за деца. Сред тях с фреквентността и апломба на препоръчването си се открояват тези „за свободата", „за техниката", „за историята на човечеството"[1], за строителството на новия живот, за делата на пионерската организация, а пълният им списък може да се открие в Постановлението на ЦК на БКП за състоянието и задачите на детската литература от 30 декември 1953 г. Утвърждаващият новите литературни ценности тематичен канон е функционално дублиран и от нескрита йерархизация на жанровете в детската литература. Като

далечен класицистичен отглас практиката фаворизира сериозните жанрове (марша, одата, романизованото житие на партийни вождове и герои от съпротивата), докато естетическите им антиподи (например залъгалката и приказката) съществуват под снизходителния знак на допустимо (но не и безусловно допустимо) отклонение от нормата.

ЕПИЗОД 1. ПРИКАЗКА И СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ

Споменът за класицизма е особено натрапчив по отношение на приказката. В ранната следдевето-септемврийска жанрова парадигма тя не само губи извоюваните между двете световни войни позиции, но заради откровената си отнесеност към левите членове на кардиналната революционна семантична опозиция старо/ново и на естетико-методологическата фантастично/реалистично фактически е изпратена в абсолютните маргиналии на литературния престиж. Този факт не е кой знае колко изненадващ за едно съзнание, притежаващо историческа ретроспектива към проблема. ще Корней Чуковски в „От две до пет" посвещава цяла ава на сложните отношения между приказката и ещналите се в литературата за деца нова оциалистическа естетика и нова съветска педагогика. Главата директно носи името „Борба за приказката" и разкрива трудностите, съпътстващи оцеляването на жанра в негостоприемната среда на един нов свят, идеологически остойностяван от рационалното и материалистичното. Писателят илюстрира тази негостоприемност с редица примери от личния си опит и с публикуваните мнения на педагози, твърдящи още от средата на 20-те години на миналия век, че „в огромното си мнозинство приказките са извънредно опасни за съветските деца" и предлагащи „народните нереални, фантастични приказки да се заменят с прости реални разкази, взети от света на действителността и природата".[2] Рецидиви на подобно

отношение към жанра, кога по-масови, кога епизодични, Чуковски регистрира почти до началото на 60-те. Само един пример. Годината е 1929-а. Писателят чете на деца „Мюнхаузен". Те „цвилят от щастие". Но се появяват педагозите им: „ – Какво право имате вие да четете тоя боклук на децата ни? И ми обясняват с поучителен глас, че в книгата за съветските деца трябва да има не фантазии, не измислици, а действителни, реални факти"[3]. Въпросните педагози отхвърлят не само споменатата книга, но и „Приказки от братя Грим", „Гъливер", „Кончевихрогонче" с аргумента: „Това не ни върши работа. Дайте ни нещо за дизелите или за радиото"[4].

Че подобно отношение към приказката не е пространствено и „национално" изолиран феномен, можем да се уверим от статията на Мариуш Заводняк „Царски син и зидар (соцреалистически сблъсъци с фантазията)", където авторът коментира отрицателното отношение към приказката в официалните полски културни представи, респективно в представите за детска литература от началото на 50-те. И там доктринално е наложена необходимостта да се пише за реалността, за това, което се вижда около детето, за изграждането на новия свят. Тезата си авторът подкрепя със стихотворението „Приказка" на Йежи Харасимович, в което дядото се опитва да разкаже приказка на децата, но те не го слушат, защото цялото им внимание е заето с това да наблюдават как се издига строежът на МДМ (жилищен комплекс на „Маршалковска")[5].

Твърдението, че в резултат от следването на общия „висок" съветски образец (отново класицизъм!) българската социокултурна ситуация от края на 40-те и началото на 50-те години на миналия век носи същите типологически характеристики като в останалите страни от бъдещия съветски блок, е банална, но необходима констатация. Необходима в своята естествена частна отнесеност до сферата на детската литература и нейното

обществено функциониране. Защото казаното за схватките на приказката и догматичното соцреалистическо мислене в СССР и Полша има своите национални илюстрации и у нас. След войната българските педагогически списания се надпреварват да предлагат статии с примери за препоръчителна детска литература. Особено активно в това отношение е „Семейство и училище". Ето „какво да четат децата" например според неговия главен редактор: „Машка" на Д. Карелин (за едно намерено и опитомено от съветска експедиция бяло мече), „Овчарчето Калитко" на И. Хаджимарчев, „Детство" на М. Горки, „Повест за истинския човек" на Б. Полевой, „Колибата на Ленин" на А. Конанов, „Повест за моя син" на Е. Кошевая, „Село Цветна светна" на А. Босев, „Наука и суеверие" на Ив. Сергеев, „Произход и възраст на Земята" на И. Суботин, „Произход на животните", „Произход на човека" и „Как хората се научили да говорят"[6]. Три години по-късно като образци на „хубавата книга" за деца ще прочетем поредица от заглавия, повтарящи се или подобни на споменатите, с тази разлика, че в нея отсъства единствената българска творба от предния списък. За сметка на това образецът е допълнен от „Днепрострой", „Червената връзка" на С. Михалков, „Синът на полка" на Катаев, „Тимур и неговата команда" на А. Гайдар и имплон". Специално внимание заслужава едложението в по-горен курс „учащите се" да се насочат към биографиите на Сталин и Димитров[7]. И в двата препоръчителни списъка няма и следа от приказна книга. Без открито да попада в своеобразните индекси на забранените книги*, приказката тихо е ориентирана към съдбата на „шкаф в дъното на коридора". Тихо, но не негласно, както свидетелстват някои метатекстови откровения на лириката ни за деца. Наложените от новото време резерви към жанра например ясно прозират в стихотворението на Леда Милева „Старата книжка" (1946)**, в което лирическото дете конформистки

резоньорства, че откритата на тавана „стара" книжка с приказки „за царе", „принцеси", „палати" не е интересна и че иска да чете само за „истински неща".***

Какви са точно тези „истински неща" разбираме от почти синхронния поетичен текст на А. Босев „Нови приятели" (1949), също клеймящ една приказна книжка. И в него детето, подобно на полските си връстници от „Приказка" на Харасимович - достоен продукт на същите педагози догматици, за които разказва Чуковски - се обръща към приказката, за да й каже:

Не си ми интересна ти!
Я, виж какъв живот е вън,
а ти ме лъжеш като сън!
Не вярвам в никакви лъжи!
Я, ако можеш, разкажи

за влака,
телефона,
парахода,
и за борбите на народа,
за песните железни на мотора...****

Както е известно, приказката не си умира да разказва за такива неща. Изправена обаче пред заплахата да сбъдне перспективата, очертана й от режисирания революционен жест на горецитираното лирическо дете: („В сандъче старо Атанас/ захвърли книжката завчас"...), тя се вижда принудена да опита.

Във „Весела дружина" от 1946 г. например жанрът гастролира в рубриката „Разкази за природата, човека и животните", където по правило се публикуват научнопопулярни четива. Изявява се под широко известното име „Трите братя" и с леко променената фамилия „научна приказка". В нея, като изключим донякъде заглавието и по-общата жанрова

БАН - Институт за литература БИБЛИОТЕКА

самоидентификация, няма нищо приказно - текстът отваря дума за различните форми на съществуване на въглерода. Налице е един от първите опити за революционна преоценка на отношенията между форма и съдържание в приказката. Паратекстовото назоваване обаче е твърде симптоматично и видимо оспорва манипулативните слухове, че жанрът е загубил рецептивната си мощ, след като на него все още се разчита в качеството му на аргумент за прелъстяване на детския читателски интерес. Реалните възможности на това му качество ясно се осъзнават дори от критиците на приказката и неслучайно следвоенната „програмна", по думите на Радой Ралин, детска литература[8] прави всичко възможно (във вече споменатото Постановление дори се препоръчва на издателствата „да осигурят издаването на повече приказки") да привлече нейния авторитет в служба на новите обществени ценности. Този трик не е чак толкова сложен, а на всичкото отгоре се оказва и доктринално допустим с оглед на постулираните връзки между форма и съдържание в естетиката на социалистическия реализъм. В резултат на този стремеж обозначението „приказка", както в примера с въглерода, се появява в твърде произволни жанрови връзки с обозначаваните текстове (същото се наблюдава и при П. Стъпов „Приказка за облака", Ст. Ц. Даскалов „Приказка"), от друга, нейни традиционни жанроразпознаваеми формални аспекти организират „канонично" съдържание („Първолетка и Кумчо Вълчо", 1948, на Веса Паспалеева, „Алена звездица", 1953, на Леда Милева, „Приказка" и „Сън", 1953, на Михаил Лъкатник). Появява се т.н. „нова приказка", чието съдържание, по думите на В. Акьов, трябва да бъде „съвременният живот с неговите идеи и проблеми"[9] или славното борческо минало на партията и партийните вождове (в периодиката се печатат приказки за Ленин, Сталин, Димитров), а авторитетен образец на тази практика е книгата на Сергей Михалков „Приказки за

деца" (1944).

Вербуваната в служба на идеологията приказка обаче се оказва своеобразен двоен агент. Нерядко тя излиза от служебно подчинената си роля, маскира се под друга форма, за да съхрани същността и патоса на жанра, сам по себе си антиномичен на вербувалата го система.*****

ЕПИЗОД 2. ПРИКАЗКАТА ОТВРЪЩА НА УДАРА

Следвоенните слухове за смъртта на приказката се оказват също толкова силно преувеличени, колкото онези, с които се шегува Марк Твен. Приказката и детето си остават един неразчленим бином, защото, ако повторим думите на Ницше, „приказката и забавата са неща от детството". Твърде мощно със своята адекватност е въздействието на жанра върху съзнанието на малките, за да бъде маргинализиран той в читателската им практика и писателите, които добре познават детските вкусове, са наясно с това.

Непрекъснато създавал текстове, съобразени с рецептивните предпочитания на детската публика, голяма част от които именно приказки, Лъчезар Станчев е един от онези творци, които в първите петнадесетина години след войната се оказват изправени пред алтернативата да се подчинят на новите литературни предписания, въпреки съзнанието за тяхната ограниченост и противоречието им с личния им творчески маниер, или да ги прекрачат с пълното съзнание за сериозността на последиците от този избор. Рисковете заплашително прозират зад перфидно безадресните думи на Петър Пондев: „Намират се обаче писатели, които все още необезпокоявани в областта на детската литература продължават да пишат по старому, прокарвайки свои антиреалистични схващания и стари похвати"[10]. Несъмнено авторът на „Горска приказка" е имал по-голяма свобода при вземането на подобно решение, отколкото, да речем Змей Горянин и Йордан Стубел. Все пак септемврийското минало на семейството

му дава известни активи пред новата власт. На него обаче не бива да се разчита кой знае колко – първо, защото то, в определен смисъл, парадоксално ограничава въпросната свобода (Вижте сега, др. Станчев, Вие сте от старо революционно семейство, кой, ако не ние, старите комунисти, ще даде пример как трябва да се твори по новому, за да изградим бъдещия пълноценен гражданин на нашата социалистическа родина), второ, твърде пресен е споменът за случилото се с друг „наш с минало", позволил си да пренебрегне всеобщите инструкции за писане на съвременна детска поезия (вж. критиката срещу Асен Разцветников след излизането на неговото „Щурчово конче"). Миналото си е минало, ама стойността му е валидна само ако всекидневно е потвърждавана в настоящето. (Пък и да не споменаваме минало, др. Станчев, че ако се разровим, може да излязат някои не много властоугодни факти, да се появи например издаване на една библиотека „Герои"****** или сътрудничество в едно списание („Орле"), орган на едноименните детски подразделения към „Бранник". Иди обяснявай после, че в текстовете Ви нямало нищо националистично – като [illegible]иш с какви други текстове или, още по-лошо, с какви [illegible]ографии съжителстват...)

При подобни обстоятелства споменатата „по-[illegible]ляма свобода на избора" разкрива не само своята относителност, но и доста тесните си граници. Основанията за тази констатация потвърждава самата практика, защото като главен редактор на сп. „Славейче", замислено с амбицията за измъкване от идеологическата опека и преминаване към една „чисто детска литература", Лъчезар Станчев неведнъж е бил викан на съд „пред началниците в литературата"[11].

В търсенето на изход от трудната ситуация писателят интуитивно намира спасителното решение на дилемата, решение, което му позволява да разхлаби строгостта на канона, да демонстрира придържане до него,

без да изневерява на творческото си кредо и на паметта за доскорошната си поетична практика. Благодарение на него той продължава да пише и да публикува в приказния жанр дори в годините на най-откритото му пренебрегване. Естествено е, че по това време класическата приказка, разпознаваща като свой жанрово структуриращ признак вълшебно-фантастичното, няма особени шансове за пълноценен социален живот. Литературно-приказните образци, експлоатиращи традицията на епоса за животни, се радват като че ли на по-добра съдба. Те не срещат толкова открита съпротива и причината за това съвсем не е във факта, че не разказват за царе и царици, както прибързано би заключила една повърхностно конюнктурна мотивировка. Причината е в по-особения тип условност, която те предлагат, условност, станала повод за традиционно неправилното алегорично възприемане на приказните анималистични сюжети [12].

Точно тази неправомерност обаче се оказва перспективна в екзистенциалното отстояване на жанра през годините, прекарани в доктринална немилост. Предразположеността към иносказателност и дидактичност не само мотивира по-търпимото отношение на официалната критика към подобни творби, но позволява и на самите творци без сериозни притеснения да реализират творческите си пристрастия към приказката, посредством някои малки промени в нейната структура. Получава се нещо като в онази история, с която В. Хауф обяснява защо сборниците му с приказки носят названието „Алманах". Нали си спомняте - за кралица Фантазия и нейната най-голяма дъщеря Приказка, която някога всички харесвали, но сега срещат с присмех и пренебрежение, защото на границата между света на хората и царството на Фантазия стоят стражи, които или пребиват, или дискредитират всичко, което иде от това царство. За да може да се промъкне покрай бдителните постове и да отиде при децата, Приказка трябва да облече

маскировъчната дреха на алманаха.

В нашия случай използваният костюм е този на баснята. Поради своя дидактизъм тя е приета значително по-радушно в една литература, чиято подчиненост на педагогиката е институционално осветена (вж. Постановлението на ЦК, т. 2). Твърде информативен за този прием е и фактът, че през 1948 г. Марко Марчевски издава книга „Български народни басни и приказки", въпреки че баснята, както знаем, не е фолклорен жанр и присъствието й в сборника най-вероятно е призвано допълнително (освен обозначението „народни") конюнктурно да легитимира поместените в него приказки.

Така по далеч не естетически съображения един игрови, забавен жанр, какъвто е приказката (особено тази за животни) е принуден да сложи маската на свой дидактичен родственик. И тук не можем да избягаме от вече очертаните в началото паралели с класицизма. Налагат ни ги приказките на Шарл Перо, които, както помним, също претендират за живот в една дискриминирала жанра култура. За да се адаптират към [illegible] използват малък фокус, криещ се в дидактично и [illegible]якога) алегорично интерпретиращите сюжетите им [illegible]ални стихотворни коментари. Те не само им придават [illegible]а необходимата в контекста на актуалната естетическа [illegible]онюнктура социална утилитарност, но и чрез алегорията и дидактиката видимо придвижват разказаната приказка към жанровите граници на баснята. А последната, макар и да не обитава върховете на жанровата йерархия на Боало, все пак присъства в нея, осветена от образцовото си антично минало.

Подобен, а понякога и същия механизъм използват и стихотворните приказки на Лъчезар Станчев, за да съхранят, от една страна, присъствието на жанра в тогавашния литературен живот, а от друга, верността на поета към една кауза, в името на която той самият присъства в детската литература. Както вече стана дума,

още през 30-те години авторът проявява слабостта си към анималистичните приказни сюжети. Тези предпочитания не са случайност, а естествена последица от общата ориентация на творчеството му към обслужване на детските потребности от игра, веселие и забава. Приказките за животни са може би най-открито игровият приказен вид. Достатъчен аргумент за това може да бъде обстоятелството, че голяма част от тях, както твърди Е. Рускова, са изградени на принципа на състезанието[13] и в същността си не се интересуват от проблемите на морала. Забравила някогашния си магически смисъл, фолклорната приказка за животни възторжено адмирира победите на безчестния хитрец по простата причина, че схваща представяното именно като игра, а играта, както знаем от Хьойзинха, лежи извън сферите на доброто и злото, тя „няма морална функция, нито добродетел, нито грях"[14]. В една литература за деца като тази, която новите предписания изграждат обаче няма място за чистата игра. Позицията е ясно артикулирана от стоящата на здрави идейни позиции литературна критика, която категорично („в никакъв случай") се противопоставя на присъствието в детската литература на всичко онова, което може да се окачествти като „субективно-произволна фантастика, самоцелна игра и забава за малкия читател"[15]. Затова и дръзналите да го сторят, в това число и Л. Станчев, са принудени да включат игровото в определен функционален комплекс, където то да продължи да изпълнява естетическата си мисия, без да оспорва правото на други елементи от текста да осъществяват присъщите си задачи. Задвижена от инстинкта за самосъхранение, стихотворната приказка на автора сама намира пътя към дидактичната мимикрия. В новите му текстове осезаемо се появяват педагогически аспекти, засилват се знаците за алегоричен прочит, в резултат на което се създава впечатлението, че те обитават някаква сива естетическа територия от двете страни на жанровата граница между

приказка и басня. Доста красноречив в това отношение е фактът, че в юбилейното томче на автора „Весели другари" (1958) единият от разделите е озаглавен „Приказки и басни", а поместените в него творби нямат собствено жанрова обозначение. Приказки като „Заю Баю и орелът", „Самохвалко", „Сговорна дружина", „Заю, Ежко и Лисана" предлагат рецепция, основана на колеблива жанрова идентификация. Финалът на последната творба ясно подсказва възможностите за подобен двойствен прочит: „Гледа Заю отдалече, гледа, гледа и си рече: Колко умен е човека! Работата му е лека. Дружно вече си живее, дружна песен дружно пее: почва той добър живот и трудът му дава плод. Даже в горската дъбрава хитрината не минава!" Още по-интересен и изключително информативен пък е случаят със „Заю Баю и крушата". Текстът е публикуван за пръв път във „Весела дружина" през 1933, а след това можем да го открием в споменатата юбилейна книга. Всъщност тук принципно може да се говори и за два текста, макар различието между тях да е само една строфа, добавена в по-късната редакция. Тази строфа обаче има много важно структурно присъствие в текста, защото формулира дидактичната поанта, която откровено превръща писаната преди войната приказка в префасонирана след войната басня. Абсолютно същият модел е реализиран и в „Приказка за мързеливците" (стихосбирката „Пионерска тръба", 1956) и „Слънцето и таралежът". И двете стихотворения представят сюжета за неизгрялото поради мързел слънце, което бодлите на таралежа принуждават да се върне към обичайните си задължения. Разликата между тях е само в заглавията и в дидактичната финална строфа, с която първият текст превъзхожда втория:

Малки мързеливци-пионери,
от тръбата щом не се събудите,

вий не трябва никак да се чудите,
ако еж в леглото ви намери…

Така стоят нещата и с „Врабче и гарван", „Заю Баю и орелът", „Чума в гората", „Другари" и др. Особено ярко тенденцията се откроява в последния текст, чийто приказен сюжет ни запознава със сдобряването на „добрите" и „лошите" животни, които сплотени в дружен труд копаят извор. След като се напиват, хищниците усещат глад и решават да примамят и да изядат доскорошните си колеги. Жертвите (ежът и заекът) обаче разбират намеренията им и се спасяват, разобличавайки коварството на притворните си „другари". Ето и „моралът" на баснята:

Пионерът, запомнете,
да не слуша реч омайна.
С вълк, лисица – с враговете
няма дружба трайна!

Всички изброени творби представят лирически сюжети, „странстващи" и в други книги на автора. Интересното е, че тези, които имат преддеветосептемврийско битие в периодиката за деца и всички, влезли с римувано прозаизираните си варианти в „Приказни пътеки", се отличават от публикуваните в „Пионерска тръба" единствено по отсъствието на дидактична поанта. Тоест единствено по онова, което разколебава първоначалния им жанров статут и ги придвижва към естетическите пространства на баснята. Казано с други думи, в годините преди и след периода на най-догматичното мислене за детската литература приказката в творчеството на Лъчезар Станчев (и в детската ни поезия като цяло) не поставя под съмнение художествената си самодостатъчност, защитена единствено от присъщите й жанрови аспекти, докато в

годините на гонения си налага естетическа мимикрия и уподобявайки се на басня, търси в това подобие гаранции за съществуване.

Нищо необичайно. Проста логика на приспособяването, задвижена от инстинкта за самосъхранение.

Жанровата мимикрия обаче трудно би могла да реализира генериралите я цели без подкрепата на промени в идейното съдържание на приказните текстове. Лъчезар Станчев си дава сметка, че в конкретната социокултурна ситуация творби като предвоенната му „И това се случва" издателски не могат да се „случат" без обрат в посоката на автентичния им прагматичен вектор. Парадоксално, но пак заради възможния им алегоричен прочит, отвеждащ сюжетите им към сферата на морала. И заради онези литературни бюрократи, които не са в състояние да приемат, че изкуството за деца може да бъде единствено забава[16]. Затова и поетът, както показаха и примерите с приказките басни, вторично търси защита за приказния жанр в засилване на служебните му отношения с детското възпитание. Педагогическият патос на творбите му е ангажиран за утвърждаване на такива престижни за новото време ценности като солидарност и взаимопомощ („Сговорна дружина"), скромност и слятост с общността („Заю Баю и орелът", „Самохвалко"), трудолюбие и колективизъм („Заю, Ежко и Лисана"). В някои от случаите желанието за моралистично натоварване на сюжетите създава опасения за неособено деликатни вмешателства в структурата на жанра. В последната от споменатите приказки например налагането на конюнктурно авторитетните колективистични ценности се осъществява посредством разобличаването на хитростта, несъмнено егоистично качество и следователно антипод на колективизма. Ражда се една приказка, като че ли полемизираща с цялата жанрова традиция, в която хитростта, както знаем, се радва на весело одобрение.

Нейното дискредитиране на пръв поглед заплашва да разруши самия жанр. В текста на Л. Станчев обаче тези опасения се оказват напразни. Жанрът не само не се разрушава, а постига утвърждаване на ново равнище, защото сюжетът подвежда събитията в посока, препращаща към онези класически приказни варианти, в които хитрецът е наказан от друг, по-голям хитрец.

И вълкът сит, и традицията съхранена.

Преследвайки своето оцеляване следвоенната приказка на автора търси начини да се нагоди към обещаващата безопасност среда на образцовата детска литература и посредством хамелеонското сливане с лексикалната й повърхност. На този акт Л. Станчев възлага допълнителни надежди да реабилитира маргинализирания жанр, в резултат на което светът на приказките му съзнателно отваря врати за новата реалност, за да бъде белязан от идеологически най-ценените й вербални знаци. Това са своеобразни думички абракадабри, сезами отвори се, чието присъствие в даден текст, освен всичко останало, може да отвори и железните врати на всяко (вече държавно) издателство и да затвори бдителните очи на литературния чиновник доктринер. Кой редактор би си позволил да спре текст, пък бил той и приказка, в който присъстват изрази като: „Заю Баю през полето/ стигна до те-ке-зе-се-то", „млада трудова бригада", „кооперативен", „дружна песен (скрит цитат?) – дружно пее", „язовир", „ток", „според плана" и пр.? Нали така би саботирал досега на „младия читател" до една литература, традиционна (респективно, „национална) по форма и социалистическа по съдържание". В ония години, както разказва историята, употребата на думата „саботаж" е универсална, а ако е част от обвинение, не предвещава нищо розово.

ЕПИЗОД 3. ДРАМАТА НА СИНИЦКИ

Своеобразен вариант на тази, наподобяваща мимикрията практика ще открием и при гатанките. Макар

те да не са обект на специални идеологически атаки. Погрешната представа за тяхната същностна прагматика, фаворизираща познавателните и възпитателни страни на жанра, им осигурява сравнително спокойно битие в новата литература за деца. Но в действителност гатанката също е доминантно игрови жанр, жанр, основан на интелектуалното състезание между този, който я задава и този, който отговаря, и детското пристрастие към нея се определя именно от играта, а не от допълнителните аспекти на рецептивния й потенциал. Достатъчно доказателство за това е познатото обстоятелство, че децата обичат да им задават гатанки, чийто отговор им е вече известен, подсказващо, че победата в състезанието, тоест игровият залог, за тях има по-голяма стойност от интелектуалното удоволствие на сполучливото асоциативно откритие.

Въпреки сравнително добрата си репутация в следвоенните представи за детска литература обаче, гатанката също трябва да се съобразява с изискванията на новото време. Ситуацията много напомня онази със злополучния предреволюционен автор на ребуси Синицки от „Златният телец" (1928) на Илф и Петров, който прави отчаяни опити да бъде творчески жив във време, когато „В областта на ребусите, шарадите, шарадоидите, логогрифите и скритите картинки се появиха нови веяния. Работата по старому излезе от мода. Във вестниците и списанията секретарите на отделите „През свободното време" или „Размърдай мозъчните си гънки" категорично престанаха да вземат стока без идеология".

Шеговитата асоциация, която дължим на Яни Милчаков, въщност е художествен аргумент на напълно сериозното му и обосновано твърдение, че „Дори в такава безобидна социална функция, в толкова маргинално паралитературно пространство и в безпомощното авторско въплъщение на белобрадия съчинител на „ребуси, шаради, шарадоиди, логогрифи и скрити картинки" игровата

поезия неизбежно предизвиква охранителните и „регулиращи" реакции на тоталитарната култура. Предизвиква я с пет свои интегрални достойнства, култивирани дълги векове. Точно тези достойнства обаче „новите веяния" разпознават като идеологически заплахи. Това са: 1.) митът за автора като суверенен притежател на съкровените ключове към тайните на словото; 2.) елитарният културен и социален статус на изключително писмената литература; 3.) свободата на играта, 4.) автономността и „хипертрофията" на „формата" и 5.) високата активност на читателя"[17].

Инстинктивно разпознаваща въпросните достойнства в своя жанров потенциал, българската стихотворна гатанка от първите две десетилетия след Втората световна война също се вижда принудена да „ослужебни" игровите си аспекти и да афишира готовност за участие в налагането на една официална картина на реалността, възпитавайки съответното отношение към нея. Това, естествено, се постига чрез избора на обектите на метафорично шифроване, разпознати в отгатките. Те са същият, вече очертан по-горе набор от реалии, които идеологически са призвани да емблематизират новия социалистически живот. Ето две красноречиви илюстрации от гатанки с ключ на Л. Станчев:

Имам огън във сърцето,
бълвам искри до небето.
Бързам. Всеки мен ме чака.
Кой съм аз, кажете!.....(влака)

Тази крава
многознайна
е, разбира се, ...(комбайна)

Към посочените реалии могат да се прибавят и други подобни, например тези, които присъстват в

стихосбирките „Аз съм вече ученик", 1955, и „Пионерска тръба", 1956 - радио (спомнете си Чуковски и пак А. Босев), миньори, рудник, кошер (любима тогавашна метафора на социалистическото общество), мравуняк (неин идеологически аналог), плуг, училище. Особено показателна е една гатанка, чиято отгатка е „родина":

Майка на безброй чада,
грижи се, не ни забравя,
в селото или в града
трудиш ли се, хляб ти дава.

А пък тя е тъй богата,
нейни са и планините,
фабриките и горите,
пътищата, езерата…

С много обич в топла пазва,
а пък думи ти не казва.
С язовири за очи
тя те гледа и мълчи.

В мирно време е градина.
Как се казва тя?....

Тук загадката е функционално разкрепостена от жанровите си задачи и като че ли цели не толкова да подскаже отгатката, колкото да я опише в един идеологически очертан контекст. За нея сякаш е по-важно да изгради идеологически адекватен образ на родината, отколкото да представи опори за асоциативни съотнасяния, преследващи определен ребусен отговор. Несъмнено това разколебава прагматиката на жанра, но изглежда си струва. Не само защото и в служебната си ангажираност игровото успява да реализира обичайните си активи, но и защото подобни „ангажирани" гатанки дават

възможност под тяхното крило да се вместят редица други, в които жанрът присъства с автентичните си, освободени от конюнктурни компромиси вид и функции. Доказателствата могат да се видят в същата стихосбирка.

Всъщност днес е трудно да се прецени доколко коментираната практика е продукт на съзнателна творческа стратегия, доколко на ситуативното смешение между вече изграден творчески натюрел и желание за вяра в социалната необходимост от „нова" литература за малките или доколко е подривен отговор на неизбежна принуда. Факт е обаче, и това е по-важното, че с този конспиративен жест, обличайки костюма на конюнктурното, жанрът си осигурява правото да продължава да предлага на децата читатели да играят в акта на четене, да обслужва възрастово мотивираните им потребности от веселие и забава.

ЕПИЗОД 4. „ЛИМОНИТЕ И ПОРТОКАЛИТЕ..."

Една от най-ярките реализации на игровото начало в детската литература предлагат онези нейни образци, изградени на принципа на нонсенса. Точно те обаче се оказват най-уязвими като художествена практика в българската поезия за малките от края на 40-те и 50-те години. В една литература, мислена по директиви в нейните възпитателни и образователни функции, чистата игра, при това базирана върху задължителния отказ от обичайната рационалност и конвенционална логика, е не просто нехомогенна и несъвместима с общите правила на тази литература, а тотално противопоказна спрямо тях.******* Подобно на приказката и гатанката обаче нонсенсът успява да прояви присъствие в литературните текстове за деца от онова време отново благодарение на способността да мимикрира, да се адаптира към средата, без да се лишава от същностните си признаци. Един от най-експлоатираните начини за подобна мимикрия на игровото е появата на нонсенса под закрилата на своята оповестена конвенционално-разумна мотивировка. В този

случай естетическата безсмислица се включва като елемент в една традиционна художествена структура, където битува задължително рационализирана от определено логично обстоятелство. Логическите „оправдания" на безсмислицата, макар и относително разнообразни, много често се взимат от училищната практика, защото така, от една страна, осъществяват по-близък контакт с аудиторията, от друга, получават възможност да придадат на нонсенсовото и определена педагогическа служебност. Преписването, подсказването, неграмотното писмо са обикнатите ситуации, рационално мотивиращи раждането на художествената „смешна глупост"[18].

Лъчезар Станчев влиза сред реализиращите тенденцията със свой оригинален вариант. В стихотворението „Как се учи в обща стая" поетът разгръща лирическия сюжет за двама заедно подготвящи уроците си братя, единият от които чете на глас за влака, а другият учи за кравата. Резултатът е лесно предположим:

Стига си крещял на глас,
виж какво написах аз:
„Нашта крава искри дава...
Лете тя пасе... метал.

Не липсва и споменатият по-горе педагогически извод, формулиран от майката, която проверява тетрадките, забелязва грешката и заключава:

Запомнете вие тая
истина една,
учи ли се в обща стая,
трябва тишина.

Когато логическата „приземеност" на нонсенсовото в лирическия текст не е обвързана с някаква реална

поведенческа практика, неговото рационализиране е поверено на рецептивната директива, на оголената инструктивност, постановяваща „правилната" стратегия на четенето. Тя постулира невъзможността на представяното, рационализира нонсенсовото парадоксално чрез откритото му обявяване за нерационално, като най-често е заявена в лукавата, сократична провокация на поетичното заглавие. Това е начинът, по който Л. Станчев постъпва в „Може ли това?" (1958):

Казвайте, другари,
може ли това –
заек да товари
на кола дърва?
Кротка
котка
с лодка
да отива
на разходка?
.....
Слон
да рипне от балкон,
над комини да хвърчи
като балон?

Същият е принципът и във „Вярно ли е това?" („Сребърно звънче", 1969):

Топла пролет е сега,
грозде зрее на брега.
Лете кончето с рога
рови и пасе снега.

БАН - Институт за литература БИБЛИОТЕКА

Своеобразен алотроп на модела представят два текста от „Книжка-верижка" (1969), единият отново със заглавието „Вярно ли е това", а другият – назован „Може

или не може". И в двата сред поредицата от неестествени и конвенционално нелогични предложения присъстват и по едно напълно логично и вярно съждение. В първото стихотворение то е (Вярно ли е това) „че от дъжд се пазим /с чадър над главата", а във второто „А може ли, когато порасте/ да стане космонавт и малкото дете?", ползващо се с допълнителна степен на верификация в контекста на пропагандираната идеологическа логика на времето. И двете стихотворения вторично педагогизират нонсенсовото (контролират например степента на внимание в акта на детското четене), натоварвайки специфичната му игра с неприсъща видима служебност.

Преследвайки амбицията по отстояване на игровото в една недолюбваща го култура, рационализирането на безсмислицата в поезията за деца по същество тенденциозно оголва онова, което е иманентен белег на нонсенсовата условност, онова, в чиято всеизвестност, но договорена неоповестеност се крие прелестта на играта. Така текстът успява да приведе нонсенса във вид, удобен за разрешена консумация, вайки шанс за рецептивна реализация на игровия му енциал, но същевременно накърнява онази част от овата прагматика, която се основава на телектуалното удоволствие от неръководеното амостоятелно читателско успоредяване на норма и аномалия и от последвалото изнасяне на отклонението в света на смешното. Така проявите на играта от нонсенсов тип в поезията за малките от първите десетилетия след войната се оказват съхранени, но за сметка на тяхната сила и многостранност.

Несъмнено компромисите имат своята цена и съзнателните цели на една мимикрия нерядко са коварно репликирани от несъзнаваните й последствия.

Негативите от коментирана практика обаче не бива да определят нейната оценка. По-важното е, че благодарение на разнообразните си прикрития и

превъплъщения игровото начало не губи присъствие в националната ни детска литература в годините на най-силна официална съпротива срещу него. То продължава да живее в името на своите, иманентно свързани с играта, читатели. А Лъчезар Станчев продължава да бъде един от поетите, които скромно, но професионално се грижат за поддържането на неговия жизнен статус.

Библиография и бележки

[1] Вж. спомените на П. Касабова относно отрицателната критика на „Щурчово конче" от Разцветников. В: Асен Разцветников. Събрани съчинения в четири тома. т. 2, С., 1981, с. 497.

[2] Чуковски, К. От две до пет, Варна, 1982, с.176-177.

[3] Пак там, с. 171.

[4] Пак там, с. 172.

[5] Zavodniak, M. Krolewicz I murarz (sozrealistyczne potyczki z fantasia) W: Teksty drugie, 1/1994, s. 84-93.

[6] Йонов, М. Какво да четат децата В: Семейство и училище" 4/1949.

[7] Иванов, М. Как да насочим децата към хубавата книга. В:"Семейство и училище", 3/1952.

[8] Вж. Радой Ралин В: Лъчезар Станчев. Париж под слънце и Благи думи от съвременници. С., 1998, с. 43.

[9] Акьов, В. Безотговорно съчинителство. В: Литературен фронт, бр. 34/1950.

[10] Пондев, П. Детската литература пред отговорни задачи. В: Литературен фронт. бр. 20/1949.

[11] Вж. спомените на Любен Зидаров и Пламен Цонев В: Лъчезар Станчев. Париж под слънце и Благи думи от съвременници. С., 1998, с. 43 и 52.

[12] Според Е. Померанцева „алегорията е чужда на самата същност на приказката". Вж. Рускова, Е. Поетика на смешното. Български народни приказки за хитреци. С. 1987.

[13] Пак там.

[14] Хьойзинха, Й. Homo ludens. С., 1982, с. 30.

[15] Пондев, П. Детската литература пред отговорни задачи. В: Литературен фронт. бр. 20/1949.

[16] Струва си тук като илюстрация да приведем думите на В. Акьов от критическата му статия по повод „Щурчово конче" и „Голямата баница" на Разцветников: „Тия рецидиви на буржоазната детска литература показват колко е жив още старият възглед върху детската литература като литература-играчка, забава, празно развлечение, безотговорна работа." Вж. Акьов, В. Безотговорно съчинителство. В: Литературен фронт, бр. 34/1950.

[17] Вж. Милчаков, Я. Поезията като игри - теорията като загуби (ръкопис под печат). В: Епископ-Константинови четения. Игри и играчки, Шумен, 2008.

[18] Вж. по-подробно: Енчев, М. Споменът на лотофагите. Комуникативни стратегии на лирическия текст в българската поезия за деца. Шумен, 2000, с. 236-242.

* Във в. „Септемврийче" например наистина през се още сравнително плуралистичната 1947 г., сред бичайните заглавия на „новата класика" дори успяват да се промъкнат и приказките на Андерсен в сякаш гарантиращата ги (с имената на авторите им и с определенията „народни") компания на „Български народни приказки" от Марко Марчевски и „Руски народни приказки" на Ал. Толстой.

** Че подобно отношение към приказката е времево ограничено, че е по-скоро декларативен агитпродукт на революционната еуфория след големите обществени промени през 1944, отколкото съзнателно премислена и убедена позиция, свидетелства фактът, че впоследствие Леда Милева написа едни от най-хубавите стихотворни приказки в детската ни литература.

*** Вж. и стихотворението на В. Ханчев

„Пионерски дворец", 1951 г, със строфата:

Днес на приказките стари
пионерът няма вяра.
Пионерът знай добре -
няма днес у нас царе.

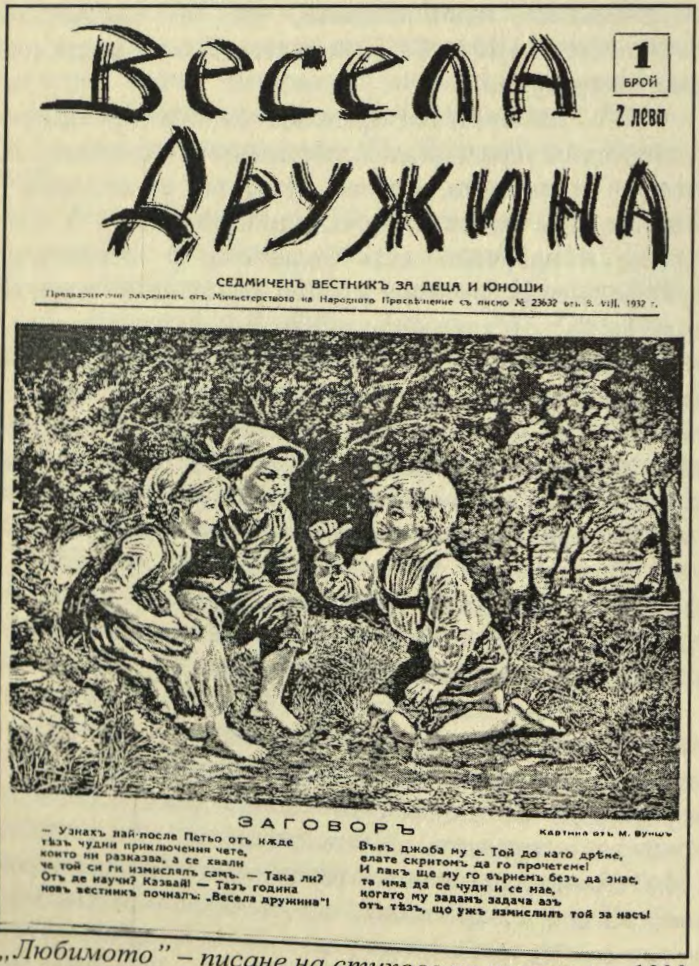
**** Няколко години по-късно ще открием въпросните теми, стилово перифразирани и институционално канонизирани, и в споменатото Постановление на ЦК на БКП за състоянието и задачите на детската литература.

***** Класическата приказка тотално противоречи на налаганите от официално толерирания творчески метод естетически принципи, първо, защото е антипод на реализма (в това число и на социалистическия) и второ, защото не е насочена към бъдещето, а емоционално рецидивира една регресивна утопия. Отделно от това, вече в контекста на детската литература, приказката е зона на удоволствието, а не на дълга, на съзерцателното въображение, а не на активната деятелност на труда, на забавата, а не на дидактиката, с което се оказва не просто чужда, а дори противодействена на новите представи за функциите, които трябва да изпълнява изкуството за деца.

****** Както си спомня съпругата на писателя, в края на 40-те и през 50-те Л. Станчев е принуден „на няколко пъти след донос да дава „обяснение" за издаване на библиотека „Герои". Вж. „Бивалици" от Ели. В: *Париж под слънце и благи думи от съвременници*, С., 1998, с. 200.

******* Антагонистичните връзки между нонсенс и тоталитаризъм могат да се установят и на литературно-художествено равнище в горчивите истини на Джордж Оруел, родени от подобията между въображаемата и действителната практика на инвариантния тоталитаризъм. В „1984" именно едни полузабравени детски нонсенсови стихчета 'Oranges and lemons,' say the bells of St Clement's,/ 'You owe me three farthings', say the bells of St Martin's („Лимоните и портокалите,/ на св. Климент пеят

камбаните./ Грош ми дай,/ слушай св. Мартин и много не знай..."- превод Лидия Божилова) отключват бленуваните пространства на неконтролираната мисъл, за да се превърнат, с прелестната си неординерност, с нарушената правилност на логическите връзки, с интимната си памет за традиция, в символ на свободата и тихата индивидуална съпротива срещу системата.

Весела дружина

1 брой

2 лева

СЕДМИЧЕНЪ ВЕСТНИКЪ ЗА ДЕЦА И ЮНОШИ

Предаването му разрешено отъ Министерството на Народното Просвѣщение съ писмо № 23632 отъ 9. VIII. 1932 г.

ЗАГОВОРЪ

Картина отъ М. Вучъ

– Узнахъ най-после Петьо отъ кѫде
тѣзъ чудни приключения чете,
които ни разказва, а се хвали
че той си ги измисляль самъ. – Така ли?
Отъ де научи? Казвай! — Тазъ година
новъ вестникъ почналъ: „Весела дружина"!

Въвъ джоба му е. Той до като дрѣме,
елате скритомъ да го прочетеме!
И пакъ ще му го върнемъ безъ да знае,
та нма да се чуди и се мае,
когато му задамъ задача азъ
отъ тѣзъ, що ужъ измислилъ той за насъ!

„Любимото" – писане на стихове по картинка, 1933

Росица Чернокожева
Институт за литература – БАН

ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ ВЪВ В. „ВЕСЕЛА ДРУЖИНА"

От човешка гледна точка вестник „Весела дружина" е съдбата на семействата на двама братя – Лъчезар Станчев и Емил Станчев (псевд. на Емил Коралов) през цели 14 години – от 1933 до 1947 г. Казвам – съдбата, защото когато четем „Весела дружина", усещаме, че те са живели със списването на това издание. Усеща се това, което всеки би си пожелал – да обичаш, каквото работиш и да работиш, каквото обичаш. „Весела дружина" е най-продължително излизалият вестник за деца и юноши след Първата световна война. Редакторите го рекламират като „Най-хубавият, най-полезен, най-забавен и най-евтин седмичник за деца..." Той има славата и популярността, която по-късно заслужено ще си извоюва многохилядният тираж на „Славейче". Читателите са се нареждали пред будките в нетърпеливо очакване на поредния брой. Любопитно е да се отбележи, че още през 1939 г. вестникът говори за началото на телевизията, за редовна програма от Айфеловата кула в Париж. Колцина българи са чували по онова време за телевизия, която ще се появи у нас две десетилетия по-късно. В 1938 г. Матвей Вълев и Ценко Цветанов пък разказват за първите стъпки на детския радиочас в Радио София. Широката европейска култура на Лъчезар Станчев се проявява и в илюстрирането на вестника с класически български и европейски образци на изобразителното изкуство.

В началото като издател фигурира В. Станчев (Веселин – това е най-големият брат от четиримата братя Станчеви). През годините редакционният комитет се променя с имената на Ценко Цветанов, Асен Разцветников, Вера Лукова, Димитър Добрев; но моторът, двигателите, вдъхновителите на изданието са Л. Станчев и

Е. Коралов. Те наистина успяват да привлекат най-добрите български писатели: Дора Габе, Елисавета Багряна, Калина Малина, Змей Горянин, Елин Пелин, Йордан Йовков, Борис Светлинов, Никола Фурнаджиев, Яна Язова, Ангел Каралийчев, Леда Милева, Асен Босев, Христо Радевски, Васил Павурджиев, даже Радой Ралин, който казваше, че никога не е писал за деца. Общият брой на сътрудниците надминава 170. „Весела дружина" е илюстрирана от Борис Ангелушев, Вера Лукова, Стоян Венев, Илия Петров, Ненко Балкански, Дечко Узунов. На страниците на вестника излизат най-добрите приключенски романи на Емил Коралов и Милка Петрова-Коралова. Широка е палитрата на преводната литература, която обогатява познанията на младите българчета: Е. Кестнер, Р. Киплинг, Ем. Салгари, Ал. Беляев, Дж. Лондон, Юго, Толстой. Тук особен акцент са преводите от сръбски и хърватски автори.

Освен като редактор Л. Станчев участва във всеки брой на вестника със стихове и проза. Изцяло негова е осмата страница с рубриката „Задачите на Филистимчо" – логически задачи, ребуси, гатанки. Специфичен жанр тук са Лъчезар-Станчевите поеми за деца в стихове, придружени с илюстрации, в повечето случаи вземани от френски издания, но водещ тук е текстът. Във „Веселанската дружина", „Бог забавя, но не забравя", „За голямата награда трябва тичане да пада" над всичко е радостта от живота в пъстрите случки на всекидневието. От тях поетът съвсем естествено извлича екзистенциалното в човешкото и природното съществуване, както напр. в „Славен звероукротител":

Искаш да ни укротиш
звероукротител славен,
но кажи защо забравяш,
че зверът на теб е равен.
По-добре ни остави
и далече си върви.

В тези приключенски, близки до комикса фабули, има една особена интимност. Поемата „Бързоход и Кук в джунглите" обсъжда дори и пародийно един съдбовен за детския свят проблем – приятелството. Ето как го разбира Бързоход:

Уговорихме отдавна
всичко да делим по равно:
За теб – лошото в света,
за мен – сладките неща.
Значи всеки за награда
взема туй, що му се пада.

Приятелството е смислообразуващ център в много от поемите. В поредното приключение Кук пак ще послужи на Бързоход, да – послужи – като предмет. Рядко премерено чувство за хумор, едно намигване само изразява тези отношения между двамата приятели:

Както си ми крив и страшен,
лесно птиците ще плашиш.

Стой, не мърдай, Кукче мило,
ти си истинско плашило.

Поемите за деца на Лъчезар Станчев са отворени към света, подчертано космополитни, както впрочем и лириката му за възрастни. Берлинската олимпиада, Париж, Чикаго, екзотичните джунгли и пясъците на Сахара са естествена среда за неговите герои. Те са доста по-различни от уседналата, одомашнено-фолклоризирана класическа българска литература за деца по онова време.

Писани с особена лекота и вдъхновение, Лъчезар-Станчевите поеми за деца, колкото и да са близки до класически образци като напр. „Макс и Мориц", Ран-Босилековите „Сестрите на Макс и Мориц",

Подвързачовите „Крачун и Малчо в София" се отличават от тях. Те са създавани като жизнерадостно, изобретателно римуван коментар към вече готови картинки.

Само малка част от поемите си във в. „Весела дружина" Лъчезар Станчев ще пренесе по-късно в книгите си. Талантът на поета, умението му да привлече във веселанската писателска дружина най-известните имена в литературата ни за деца поставят вестника на средищно, но все още недооценено място в литературната ни периодика. Една бъдеща „Антология Весела дружина" със сигурност би потвърдила това.

БЕЗПЛАТНА ПРИТУРКА НА СП. „ЗЕМЛЕДѢЛСКА ПРАКТИКА". ГОД. XIV—1933.

РАЗКАЗИ ЗА ДЕЦА

Наредилъ: ЛЪЧЕЗАРЪ СТАНЧЕВЪ, РЕДАКТОРЪ НА В. „ВЕСЕЛА ДРУЖИНА"

Книжка от „Библиотека герои", с илюстрации от В. Лазаркевич по оригиналния текст на Лъчезар Станчев, 1942. Библиотеката е забранена за разпространение след войната.

СНѢГЪ

Тази вечерь — каква изненада —
тоя черенъ Парижъ, побѣлѣлъ!
Бѣли, чисти сѫ всички площади,
свѣтълъ снѣгъ е навредъ навалѣлъ.

Презъ огромния градъ ще премина,
покрай мене снѣгътъ да блести!
Свѣтълъ поздравъ отъ мойта родина,
колко дълго ми липсваше ти!

Това бѣло писмо ми донесе
свѣтлината на родния край,
азъ отново съмъ бодъръ и веселъ,
снѣжна топка държа въвъ ржка.

Въвъ градинката Монжъ въ снѣгъ изсѣченъ
съ бѣла шапка ме среща Волтеръ.
Гледай, дишай ти снѣжната вечерь,
утре пакъ тоя градъ ще е черъ.

Из „Земя под слънце", 1939.

Д-р Радосвета Гетова
Университет на Саутхемптън, Великобритания

ПОЕТЪТ ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ – ПРЕВОДАЧ НА „НЕПРЕВОДИМИ СТИХОВЕ"

Тези бележки, в които ще се спра на някои аспекти от творчеството на Лъчезар Станчев като преводач на поезия, са част от доклад на тема „Превод и рецепция", посветен на рецепцията на Виктор Юго в България и изнесен във Франция.[1] Правя тази уговорка, понеже темата на конференцията: *La France, l'Europe et les Balkans*, както и чуждестранната аудитория, обусловиха донякъде и избора на цитираните произведения. Тук ще разгледам накратко превода на Станчев на баладата „Джинове" от сборника „Източни мотиви" (*Les Orientales*) на Виктор Юго, съпоставен с превода на същото произведение от друг наш виден преводач от френски, Пенчо Симов.

За преводаческото изкуство на Станчев може да се говори много. Наред с блестящия превод на „Песен за Ролан" от старофренски по Оксфордския ръкопис, плод на дългогодишен труд и сам по себе си забележително постижение, българският читател дължи на Станчев многобройни прекрасни преводи на поезия от Луи Арагон, Пол Елюар и Емил Верхарен, от Ален Боске и Морис Карем, пиеси в стихове на Молиер и Расин, както и съставителството и редакцията на две издания на стихотворения и драми на Юго на „Народна култура",

[1] Вж. ***Getova, Radosveta***, 'Rhétorique et traduction : La poésie de Victor Hugo en Bulgarie'. In : 'La France, l'Europe et les Balkans, Crises historiques et témoignages littéraires', Textes réunis par Roumiana L. Stantcheva, Allain Vuillemin, Oguniana Hrissimova et Jean-Pierre Arrignon, Sofia : Editions de l'Institut d'Etudes balkaniques, Arras :Artois Presses Université, 2002, 268-280.

където фигурират редица наистина забележителни негови преводи на стиховете на големия френски писател.

Виктор Юго публикува стихосбирката *Les Orientales* през 1829 година. Сборникът от поеми е отражение на интереса във Франция към екзотиката по онова време и някои от стиховете са ехо от събитията на Балканите, а именно борбата на гръцкия народ за независимост. Поемата *Джинове* е известна най-вече с необичайната си форма. Тя е своеобразен връх в прозодичното майсторство на Юго, което я прави още по-трудна за превод. И тук смело мерят сили двама български преводачи в лицето на Пенчо Симов и Лъчезар Станчев. Въпреки широко разпространеното сред теоретиците на превода мнение, че поетичното слово е непреводимо, че е невъзможно в чуждия език да се възпроизведе посланието на оригинала, да се постигне огледален образ на дадено стихотворение, като се запази едновременно и смисълът, и формата му.[2] В *Джинове* авторите на двете български версии действително успяват да предадат музиката на стиха на Юго, оставайки верни на формата.

Ритмиката е от особена важност в прозодията на поетичната мисъл. Когато един преводач се стреми да възпроизведе на друг език точния ритъм на дадена поетична творба, без да накърни целостта на оригинала, той трябва да работи едновременно на ниво строфа, синтаксис, метрика и фонетика.[3] Съчетаването на звучността, ритмиката и семантичното съдържание на френски са предадени и в двата превода на български с виртуозност, която по нищо не отстъпва на майсторството на Юго. На български също формата и съдържанието са в

---

[2] Вж. ***Pompidou, Georges***. Anthologie de la poésie française. Paris: Librairie Générale Française, 1961, p. 9-11.

[3] Вж. ***Христов, Паисий***. Ритъмът при стихотворния превод: езикови проблеми на ритъма в българските преводи на френска поезия от XIX в. (В. Юго, Ш. Бодлер, П. Верлен). Велико Търново, 1995, с. 27.

пълна хармония, благодарение на умелото транспониране на правилата на френското силабическо стихосложение, пригодено от преводачите към българското силаботоническо стихосложение. Още едно доказателство, че точните преводи на поезия са напълно възможни, въпреки че изискват големи усилия и най-вече талант.

Джинове е фантастична поема. Това е кошмарен сън, в който образите и чувствата се редят задъхано в калейдоскопична неочакваност. Но това е и упражнение по вербална акробатика, редица от пластични картини и менящи се звучения, в търсене на нови ритми и смущаващи ефекти. Пренесени в който и да е език, стиховете биха запазили семантичните си особености и бидейки плод на въображението на Юго, рецепцията им би зависила изцяло от личното въображение на читателя. Звученето им би било също тъй екзотично за френския читател от 19-ти век, както и за българския читател от 21-ви век. В този частен случай основният акцент пада върху експериментирането във формата и звученето. За да предаде в стихове контраста между спокойствието на нощта и ускоряващия се ритъм на внезапното нашествие на злите духове от арабската митология - джиновете, които настъпват тихо и незабелязано, постепенно набират невероятна сила и се превръщат в опустошителна вихрушка, след което отново се отдалечават и заглъхват в мрака, Юго е избрал рядка за френския език поетична структура, започвайки с двусричен стих, увеличавайки постепенно броя на сричките в кресчендо, което достига кулминацията си в декасилабичен стих в осмата строфа и после постепенно отново се свива, за да се върне към началната си форма.

V. Hugo	П. Симов	Л. Станчев
Murs, ville[4], Et port, Asile De mort, Mer grise Où brise, La brise Tout dort.	Ни звук[5], ни звън и тук, и вън – в градчето, в морето, обзето от сън.	Стените[6], градът. Вълните мълчат, не искат да плискат. Притиска сънят.
Dans la plaine Naît un bruit. C'est l'haleine De la nuit. Elle brame Comme une âme Qu'une flamme Toujours suit!	Стаена е мъка там. Изстена нощта едвам. И някой сред мрака проплака във страх голям.	Равнината дъх стаи. Шум в тъмата се роди. Нощ проплака горко в мрака, пламък сякаш я следи.
La voix plus haute Semble un grelot. – D'un nain qui saute C'est le galop. Il fuit, s'élance Puis en cadence Sur un pied danse Au bout d'un flot.	Далечна врява се чува пак. Джудже в забрава подскоква, чак в галоп лудува гърди издува и в такт танцува от крак на крак.	Звънти глас в здрача като звънче. В галоп подскача едно джудже. Тук-там прелита в неспирен ритъм покрай вълните това момче.

---

[4] ***Hugo, Victor***. Œuvres poétiques. Édition établie et annotée par Pierre Albouy. Vol. I. Paris: Gallimard, 1964-74, pp. 653-6.

[5] ***Юго, В***. Лирика. Прев. Пенчо Симов. София, 1962, 21-26.

[6] ***Юго, В***. Избрани произведения в 5 тома. 5. Стихотворения. Драми. Превод от френски под редакцията на Л. Станчев. София, 1967, 30-33. Вж. също: ***Юго, В.*** Избрани творби в осем тома. 7. Поезия. Превод от френски. Съставител Л. Станчев. София, 1990, 19-22.

Видно е, че и двамата преводачи стриктно съблюдават организацията на строфите и строежа на римите, а именно схемата *ababcccb*, избрана от Юго. И все пак двете версии се отличават една от друга в избора на ритмиката и работата с мъжките и женските рими на оригинала.[7] Сякаш Лъчезар Станчев остава по-верен на оригинала и някои решения в неговата версия (която се намира в третата колона на настоящия текст, според датата на публикуване на съответния превод) изглеждат по-сполучливи от тези на Симов. Струва ни се, че Станчев обръща по-голямо внимание на звучността на думите и преводът му е по-чувствителен и точен в смислово отношение. Благодарение на редица сполучливи стилистични, ритмични и семантични решения той успява да пресъздаде звуков фон, който съответства в най-голяма степен на ефекта, търсен от Юго.

Така, в първата строфа, шепотът на вълните и спокойното море са пресъздадени чрез алитерация и комбиниране на мелодичните „**и**"-та в *искат, плискат, притиска*, които придават на стиха нежния напев на приспивна песен и рисуват картината на потънал в прегръдката на съня крайбрежен град, точно както в напевното *grise*, *brise/brise* на оригинала. По същия начин в третата строфа изразителната звучност на *звънти, здрача, звънче*, играеща със *з*-тата, отчетливо отеква в ушите ни в по-широката картина на сполучливата находка в семантичен план: *звънти глас в здрача/ като звънче* (за сравнение цитирам *далечна врява/ се чува пак*, във версията на Симов).

---

[7] Вж коментара на ***Христов, Паисий***. op.cit., 82-85. Самият Станчев обяснява избрания ритъм в предговора на петия том на Избраните произведения на Юго от 1967 г. Op. cit., p. 7.

Във втората строфа, където, трябва да признаем, нито единият от преводите не успява да предаде картината на „l'âme suivie par une flamme", текстът на Станчев отново сякаш резонира по-успешно и се доближава повече до оригинала в ритмично отношение, тъй като редуването на мъжките и женските рими е резултат от сричковата схема 4-3-4-3-4-4-4-3, докато Симов избира модела 3-4-3-4-3-3-3-4. По този начин музикалността на оригиналния стих се променя, но за сметка на това строфата на Симов предлага интересна интерпретация от гледна точка на звучността, тъй като, удължавайки последния стих, той добавя нов, особен акцент и по този начин подчертава чувството за неизбежна опасност.

Цялата четвърта строфа при Станчев звучи по-добре в образно отношение – дори неговият *замък проклет* сякаш се вписва по-сполучливо във фантастичната атмосфера на поемата, отколкото буквалният *низвергнат манастир* на Симов. Двата първи стиха на шестата строфа в прочита на Станчев блестящо пресъздават яростното нападение: *ято джинове се гони/ свири вихрено за мъст* при превода на „C'est l'essaim des Djinns qui passe/ Et tourbillonne en sifflant (за сравнение във версията на Симов: *и джин след джин се мярка/ въртят се във вихрен рой*). Да сравним също: *дочувам сякаш как/ кълвач пробива бука* (Симов) с: *И мислиш – чуваш как/ долита из тревите/ гласът на скакалците* (Станчев), в превод на „Si faible que l'on croit/ Ouïr la sauterelle/ Crier d'une voix grêle" в оригинала (единадесета строфа).

От друга страна, може да се отбележи, че наред с някои особено сполучливи строфи в прочита на Симов търсенето на подходящия ритъм в някои случаи е довело до известни несръчности в семантичен план, които впрочем са често неизбежни при превода на поезия: например умалителните *стълбичката* (пета строфа):

V. Hugo	П. Симов	Л. Станчев
Fuyons sous la spirale De l'escalier profond.	Под витата спирала на стълбичката спрях.	Под стълбата извита отбягвам тоя враг.

или: *тревичка* (седма строфа); това са компромиси, но срещаме и някои примери на твърде свободен в лексикално отношение превод в иначе доста близкото следване на оригинала: *детенце пей в захлас* (дванадесета строфа):

V. Hugo	П. Симов	Л. Станчев
Et l'enfant qui rêve Fait des rêves d'or.	във сън чудесен детенце пей в захлас.	детето заспива сън хубав, дълбок.

В третата строфа видът на глаголната форма *saute*, на български *подскоква – подскача*, придава на интерпретацията на Станчев изразност, която отсъства във версията на Симов. И наистина идеята за бързия бяг на джиновете конотира повтарящо се движание и несвършеният вид на глагола на български език се оказва по-подходящ.

Освен това шестата и седмата строфа в прочита на Симов са по-бедни в пластично отношение, докато същите строфи във версията на Станчев са по-образни с живия си ритъм:

V. Hugo

C'est l'essaim des Djinns qui passe
Et tourbillonne en sifflant!
Les ifs, que leur vol fracasse,
Craquent comme un pin brûlant.
Leur troupeau, lourd et rapide,
Volant dans l'espace vide
Semble un nuage livide
Qui porte un éclair au flanc.

Ils sont tout près! Tenons fermée
Cette salle, où nous les narguons.
Quel bruit dehors! Hideuse armée
De vampires et de dragons!
La poutre du toit descellée
Ploie ainsi qu'une herbe mouillée
Et la vieille porte rouillée
Tremble, à déraciner ses gonds!

П. Симов

И джин след джин се мярка,
въртят се във вихрен рой.
Дърветата във парка
се чупят с трясък; чувам вой.
Като че тъмнината
е облак, който мята
със скорост непозната
навред светкавици безброй.

Наблизо са! Във тази стая
не ни е страх от тях, нали?
Но колко врява вдига тая
кохорта от вампири зли,
на покрива гредата сива
като тревичка се превива,
трепери портата ръждива,
заплашва да се повали!

Л. Станчев

Ято джинове се гони,
свири вихрено за мъст,
пукат като в огън клони
счупени околовръст.
Тежкият им рой отровен
бърз се носи с вой гробовен,
както облакът оловен
с мълния на своя кръст.

Вампири, змейове ужасни
реват – проклети, зли души.
Залостяме – не сме подвластни!
Но сякаш всичко се руши:
греда отгоре се превива
като тръстика мълчалива
и старата врата ръждива
трепери, скобите трошни.

В замяна на това, в тринадесетата строфа и всъщност до самия край на поемата двата прочита са напълно съизмерими по сила в семантичен план:

V. Hugo	П. Симов	Л. Станчев
Les Djinns funèbres	Обзет от тръпки	Джинове бледни,
Fils du trépas,	пред злия дух,	адски чада,
Dans les ténèbres	последни стъпки	стъпки последни –
Pressent leur pas;	във мрака чух.	мрачна следа.
Leur essaim gronde:	Сганта отмина:	Глух шум долита.
Ainsi, profonde,	Така вълните	Тъй сред вълните,
Murmure une onde	ще доловите	в тъмна нощ скрити,
Qu'on ne voit pas.	сред ропот глух.	глъхне беда.

В двете последни строфи двата превода отново се разминават в ритмичен план, което не им пречи да постигат еднаква изразителна мощ. Поетичният ефект в преводния език не отстъпва по нищо на силата на оригинала. И все пак, сякаш втората версия, прочитът на Станчев, отново се налага с поетическото си майсторство...

V. Hugo	П. Симов	Л. Станчев
Ce bruit vague	Това е	Шум в полята,
Qui s'endort,	гласът им вял:	шум замрял –
C'est la vague	ридае,	бий вълната
Sur le bord;	почти замрял,	в стръмен вал,
C'est la plainte	невзрачен;	плач на чайка,
Presque éteinte	тъй плаче	жал на майка,
D'une sainte	сираче	що се вайка
Pour un mort.	в безсилна жал.	за умрял.
On doute	Нощта	Мрак скита
La nuit…	на път	без път.
J'écoute:	влетя;	Отлита
Tout fuit,	светът	светът.
Tout passe,	не спира;	Настава
L'espace	в зефира	забрава.
Efface	замира	Минава
Le bruit.	шумът.	шумът.

Лъчезар Станчев е перфекционист в поетичния превод. Преводът на поезия съблюдава свои специфични закони и поначало се смята, че пълен еквивалент на поетичното звучене е непостижим, дори немислим. Разбира се, днес в България съществуват мнозина талантливи преводачи, които са отбелязали прекрасни постижения в тази насока. Но Лъчезар Станчев е един от поетите-учители в преводаческото дело. За него не е невъзможно да остане верен на френския текст и да постигне пълно съответствие в българското му звучене. Убеден е, че няма непреводими поетически текстове. Талантливият поет, авторът на прекрасни български стихове обича повече от всичко играта на ритмите и римите и с радост се впуска в разрешаването на „непостижими" задачи. Натоварен през 1967 г. от издателство „Народна култура" със съставителството и редакцията на тома със стихотворения и драми от многотомните произведения на Виктор Юго, той предоставя „Джинове" за превод на свой събрат, който, изправен пред трудностите, отклонява с обяснението, че задачата е непосилна. Тогава Станчев се решава да опита и се залавя за работа. И така версията, която имаме пред очите си, се появява на бял свят, предизвикана от нещо като облог.[8] Резултатът е един завършен и съвършен превод, рядък пример за поетическо изкуство и тънкост на израза.

Такъв беше Лъчезар Станчев. Семействата ни се познаваха и като студентка силно се възхищавах от творчеството му и наистина се вдъхновявах от него. Колко чудесни бяха любимите ми френски стихове в негов превод! Още звучи в мен началото на Пол-Елюаровото стихотворение *Courage* за Париж по време на окупацията:

---

[8] Вж. ***Станчева, Елена***, В: ***Лъчезар Станчев***. Париж под слънце и благи думи от съвременници. София, 1998, с. 225.

„Париж студува и гладува/ Париж не дъвче вече кестени изпечени/ Париж навлече дрипи на старик/ Париж спи прав без въздух във метрото..."

Казаното в тези кратки бележки за двата превода на *Джинове* съвсем няма за цел да омаловажи заслугите на Пенчо Симов, който е не по-малко талантлив преводач, не по-малко виртуозен в метриката от Лъчезар Станчев и е автор на редица сполучливи интерпретации на стихове на Юго. Той е известен главно като прекрасен преводач на Бодлер, Рембо и Верлен, както и като съставител и преводач на забележителната антология на френската поезия, *Френски поети*, издадена от „Народна култура" през 1970 г.[9] Тук просто се опитахме да вникнем в кухнята на преводаческото изкуство на поезия в творчеството на двама бележити български преводачи от по-старото поколение и да отдадем заслуженото на незабравимия Лъчезар Станчев, влюбения във френската култура майстор на римата, чиято стогодишнина се чества днес.

---

[9] По повод на преводите на Симов, виж ***Хаджикосев, Симеон.*** Зряло майсторство в превода. – Народна култура, бр. 43, 14 окт. 1970; ***Мицков, Георги.*** Поезията – връзка и сближение между народите. – Пламък, 1970, кн.18.

БАН БИБЛИОТЕКА

Le 8 février, 1970
Sofia

СОФИЯ · SOFIA
Витоша · Златни мостове
La montagne Vitocha · „Zlatni Mostové"
Witoscha-Gebirge · Slatni Mostowe

Chers Cyprien et Maurice,

Les deux familles St. Dalchevi et Labchéen Stantchevi, après avoir passé deux heures de leurs amis belges, ont trouvé qu'il est nécessaire de leur écrire cordialement.

Toutes ces deux familles, nous sommes très contentes de la possibilité de nous revoir au printemps avec vous.

Nous vous remercions des lettres, que nous avons reçues, et nous vous prions de recevoir nos meilleurs souvenirs.

Bien à vous.

Elène Stantchéva
Лиляна Далчева
Atanas Dalchev
Labchéen Stantchev

Cyprien et Maurice
Carême

Bruxelles.

ФОТОНЕДАТ АКЛ · 2017 : 10 ст.

Писмо до приятеля, «принца на поезията» Морис Карем, от семейства Атанас Далчеви и Станчеви, написано след приятелска вечер у семейство Станчеви, 1970. Лъчезар на гости у Морис, «Бялата къща», Брюксел, 1972.

Проф. дфн Милена Кирова
СУ „Св. Климент Охридски”

ПИСМАТА КАТО ПОРТРЕТ НА СВОЕТО ВРЕМЕ

Ако се зачудите откъде познавате името на Лъчезар Станчев, много вероятно е това да бъде от известната, нашумяла и напоследък песен „Усмивката” с музика от Митко Щерев и в изпълнение на група Трамвай N5. Книгата, която излезе преди десетина дни, обаче ни показва един различен човек, една различна картина на българския свят от близкото минало. Нейното авторство в действителност принадлежи на четирима души: на самия поет и неговата съпруга (тогава все още годеница) Елена и на техните две деца – Румяна и Владимир. Именно децата са извадили от семейните архиви писма и картички, писани преди осемдесет години, подредили са ги така, че да се оформи сюжет, добавили са снимки и документи, афиши и корици на книги. Между писмата са вместени стихотворения, разгърнати в проза (това дава неочаквано нов ефект) и кратки есета. Резултата някой може да нарече постмодерен роман, но по-важно е неговото присъствие като документ за културната атмосфера сред българската интелигенция през 30-те години.

Да започнем с писмата. Преди две години видях в Австралия реклама на Държавните пощи, която гласеше: „И по пощата могат да се изпращат писма!”. Наистина, днес ние си купуваме плик, пишем на лист и тичаме до пощенската кутия (а спомняте ли си времето, когато кутии имаше на всеки трамвай?) само ако ни се наложи да пратим някой документ на роднини в провинцията например. С изключителна скорост изчезват традициите на старата епистоларна култура. Затова от книгата лъхат настроенията и навиците на една не много далечна, но вече много различна епоха. Те пораждат носталгичен копнеж по възможността да общуваме и чрез материални

форми на вдъхновението, да докоснем и да запазим следите на своите настроения. И да ги оставим, разбира се, на тези след нас. Лъчезар Станчев, както впрочем почти всички писатели и общественици до Втората световна война, споделя това усещане, че „потомството" ще се интересува от него, ще рови из следите на личния му живот. И затова, когато изпуска в писмо до своята годеница няколко необмислени изречения на високо самочувствие, бързо прибавя: „Ти го довърши, че се позасрамих малко, да не би да запазиш писмото и бъдещите поколения да го четат". Както се вижда, и тогава, както и много по-рано в българската култура, на женския глас е било делегирано задължението за прослава и памет. Но дори жените на днешните писатели и поети ще бъдат безсилни пред историята на следващите епохи, защото какво ще остане от безбройните SMS-и и електронни писма? Всеки срив на компютъра заплашва бъдещето на българската литературна наука.

Но да се върнем към книгата и още повече към културната атмосфера на българския живот през 30-те години, защото тук, наред с двамата познати герои, Елена и Лъчезар, има още една главна фигура – Времето. В неговите прояви се срещат разнообразни, понякога противоречиви черти: сантиментални копнежи и романтика на техническия прогрес, вяра в бъдещето, в ползата от човешкия разум, в градивната сила на колектива, в способността на литературата да възпитава доброто у човека... Очевидно е, че преобладават светлите, оптимистични, жизнерадостни настроения (да не забравяме, че по това време България е в икономически подем, левът има златно покритие, а българинът се чувства европеец навсякъде по света). Допълнителен оптимизъм внасят младостта и характерите на двамата епистоларни герои: жизнерадостни, щастливи, влюбени в живота и помежду си. Любовта прави 30-годишния Лъчезар проницателен. В едно от *писмата* си той мечтае да

съществува такова „апаратче", което да свързва двама влюбени през целия ден, където и да отидат поотделно.

Днес, когато ходим по улиците с мобилните телефони в ръка, разбираме колко прав е бил поетът, особено в онези редове, в които предвижда, че ще настъпи „рай за ревнивците". Цялостното настроение на книгата е ведро, светло. Четеш и малко завиждаш на хората от една друга епоха – без интернет и мобилни телефони, но с повече бодрост, по-малко депресии, които срамежливо наричаме „есенни", и с умение да намират радост в простите неща като общуването и любовта.

В. Култура, бр. 37 от 31.10.2008. За книгата от Лъчезар Станчев, „Париж и Елена – Охридската принцеса", Роман с бивалици, изд. Вулкан 4, С., 2008.

Из „Безшумни дни", 1930.

ЩУРЕЦЪ

Вървѣхъ изъ улицата шумна
и въ мигъ дошла съсъ вечерьта
ме лъхна мисъльта безумна,
че азъ съмъ нищо въвъ свѣта.

И все едно дали живѣя!
Завихъ на жгъла, но тамъ,
отъ хората забравенъ, самъ,
единъ щурецъ дочухъ да пѣе.

Загледанъ въ пъстрия народъ,
азъ слушахъ дълго пѣсеньта му,
щастливъ бѣ той подъ тоя сводъ
съсъ нѣколко тревички само.

Той улицата въ мигъ надвика
и заразправя ми унесенъ,
че тукъ едничкото велико
е чистата и проста пѣсень.

МАРТЪ

Срѣдъ топлия мартенски вѣтъръ замаянъ отивамъ къмъ тебе.
Снѣгътъ се топи и замиратъ въвъ сладостна болка капчуцитѣ,
вървя и очаквамъ съсъ трепетъ на всички жгли да те срещна,
о, днеска разбрахъ че съмъ могълъ и азъ да обичамъ безумно.

На мойто чело падатъ капки отвѣни отъ мокритѣ стрѣхи,
азъ бавно притварямъ очи и замирамъ въ твойта прегръдка
нали твойтѣ устни сега се докосватъ до моитѣ клепки,
нали въвъ коситѣ ми вплиташъ самата ти нежнитѣ пръсти?

Отварямъ очи: нѣма никой. Изъ мократа мартенска улица
самичъкъ вървя срещу вѣтъра. Кога ще пристигна при тебе?
Снѣгътъ се топи и умира, замаяно пѣятъ капчуцитѣ,
И топлиятъ вѣтъръ навѣва въ челото ми капки отъ сърѣхитѣ.

Презъ топлия мартенски вѣтъръ замаянъ отивамъ къмъ тебе!

Проф. дфн Светлозар Игов

ЗА КНИГАТА ОТ ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ „ПАРИЖ ПОД СЛЪНЦЕ И БЛАГИ ДУМИ ОТ СЪВРЕМЕННИЦИ"

Уважаема госпожо Ели Станчева, близки, приятели, колеги и почитатели на Лъчезар Станчев. За втори път през последните години, след подбраната от Радой Ралин стихосбирка „Влюбени булеварди", отново, благодарение на издателската инициатива на издателство „Петко и Пенчо Славейкови" и близки на Лъчезар Станчев, българската публика се среща в една нова книга - „Париж под слънце и благи думи от съвременници" с творчеството на Лъчезар Станчев, в годината, когато се чества 90-годишнина от рождението му. Това е наистина преоткриване на един забравен или по-точно полузабравен поет от 30-те години, на един поет, който както и ред други български писатели все още не е заел съответното си място в историята на българската литература. Не бих казал, че причината е само атмосферата от оня половин век, който беше в българската история и който хвърли в забрава или дори наложи забрана над някои имена. Защото деформациите на това време се отнасят не само до забравените, полузабравените и забранените творци, които може би в крайна сметка и не са чак толкова много. Защото нашата култура от края на 50-те години постепенно започва да реинтегрира забравеното от най-тежките години на догматизма наследство. Не бих казал, че тази атмосфера се отрази неблагоприятно само на забравените и забранени имена, защото според мене тя деформира дори представата и за прекалено хваленитe и канонизирани имена.

Това малко оставане в полуздрача на историята на литературата на името на Лъчезар Станчев се дължи, не разбира се без влиянието на обществените условия, на самата негова деликатна натура, която още в края на 40-те

години като че ли се оттегля от поетическото творчество, за да заеме едно значимо място, едно от най-значимите места в българската литература за деца и юноши с поетическото и прозаичното си творчество, да заеме място като преводач, като една крупна културна фигура, която никога не е била в забрава. Но винаги така е била и поради собствения му деликатен нрав, поради собствената му нешумност, оттегляща се като че ли от авансцената на българската култура. По-скоро мисля, че това признание, което дължим на Лъчезар Станчев и на ред други творци, не само неоценени, а по-скоро бих казал неизтълкувани. Това се дължи на общата, както казваше един възрожденец, „духовна леност и умственое небрежение" от страна на българската критика, която, въпреки че има значими имена, все пак твърде слабо присъства като автономна духовна институция. Свидетелство за това е, че и в по-благоприятни времена, дори когато е бил на гребена на вълната на едно признание, дори в 30-те и в края на 30-те години, когато получава награда за излязлата си през 1939 г. стихосбирка, българската критика не може да намери точното място на Лъчезар Станчев в българската литература.

Известни следи дори от такова неточно ситуиране, нека ме извини господин Вътьо Раковски, в иначе така хубавия и вълнуващ предговор и той е поставил, говорейки може би за 30-те години, за влиянието им, но е поставил при Лъчезар Станчев, в поети от 30-те години Атанас Далчев и Димитър Пантелеев. Димитър Пантелеев след 28-ма - 30-та година почти не пише поезия до „Косачът се завръща от коситба". Далчев и третата му книга излиза през 30-та година, „Ангелът на Шартър", която излиза 10-ина години по-късно е антологична книга. Далчев и Пантелеев са поети от края на 20-те години. Те са от голямата плеяда, която започва от втората половина на 20-те години - Фурнаджиев, Разцветников, Багряна, Далчев, Пантелеев.

Лъчезар Станчев се появява тогава, когато почти спира първият период на Атанас Далчев. И ние виждаме, че тази неточност в оценките на критиката идва от невъзможността по някакъв начин Лъчезар Станчев да бъде ситуиран, защото той сам стои далеч от програмните изяви на поезията, далеч от борещите се помежду си групировки и ние виждаме, дори в някои от благосклонните оценки на критиката от 30-те години, той не е точно определян.

Дори един така точен критик като Георги Цанев, който почти не е правил грешки в критическите си оценки, наистина в една доста обща статия, и то печатана в чужбина, поставя Лъчезар Станчев в следовниците на Смирненски в пролетарската поезия, редом с Христо Радевски. Което не е съвсем точно и което е една доста приблизителна оценка, базираща се по-скоро на някои граждански настроения и лични приятелства и отношения с творци от левицата, отколкото като отнесеност към революционно-пролетарската поезия. Защото Лъчезар Станчев е просто чужд на тази поетика. Не е чужд на градските традиции от „Зимни вечери" на Христо Смирненски, но е съвсем чужд на революционната патетика на така наречените пролетарски поети от 30-те години.

Също така невярно е Лъчезар Станчев да бъде отнасян към следовниците и дори според някои към епигоните на Атанас Далчев и това много точно посочва Милко Ралчев във великолепната си критическа книга „Днешната българска лирика", където посочва единственото, което свързва Лъчезар Станчев с Далчев. Това е, може да се каже, градската чувствителност или градският декор, също както го свързва с Далчев една космополитна тематика, примерно парижките им цикли. Но тази космополитна тематика е обща за цялата българска междувоенна поезия. От мегаполисния патос на един Гео Милев или Чавдар Мутафов в техните

футуристични, експресионистични, урбанистични визии, от градския декор на Смирненски до Багряна с нейните цикли от пътувания, през Далчев със стихосбирката му за Париж, до Вапцаров, всички български поети - това е общо място за цялата българска междувоенна поезия - не само градска, но и космополитната тема. Темата, в която поетите вече се чувстваха граждани на света. Така че Далчев, както точно отбелязва Милко Ралчев, е един метафизически поет. И Милко Ралчев точно отбелязва, че Далчев има порив към отвъдното, докато Лъчезар Станчев е поетът на любов към земното, един виталистичен поет. Този витализъм го има в българската поезия.

Ярко виталистични са, по различен макар начин, едни с култа към тълпите и масите като Гео Милев и Христо Смирненски, други като Фурнаджиев и Багряна с едно чисто вакхическо-дионисиевско опиянение от земята, с един вакхически, и то митологичен витализъм. Витализмът на Лъчезар Станчев е по-различен от техния, защото той е издържан в много по-меки, по носталгични, по-сдържани гами.

Също така, както мита, да речем, за Лъчезар Станчев като пролетарски поет от 30-те години или мита за следовник на далчевската линия в поезията, има и още един мит, който, в иначе добрата си и интересна оценка, Йордан Бадев го дава и който свежда поезията му до любов към родната земя, виждайки само мотива за завръщането и верността към родината.

Лъчезар Станчев не е и само това. Именно по-голямото богатство, по-голямото разнообразие на теми и мотиви, по-сложната му ситуираност в българската поезия, по-широките синтези, които прави, го правят трудно разположим в едно или друго място, независимо дали то ще бъде идейно класифицирано както сега. Общо взето, външно тематичните и чисто граждански ангажирания, съвсем несъответни на духа на поезията като таксономични критерии, а от друга страна, самият мек

темперамент на Лъчезар Станчев прави ситуирането му сред тези имена така трудно и води до такива грешки в оценките, в квалификациите дори опитни критици. Макар както казах, от Милко Ралчев до Радой Ралин, и в някои по-нови интерпретации, такива точни оценки и тълкувания да не са липсвали.

Впрочем сам Лъчезар Станчев много точно е чувствал тази погрешност на критическите интерпретации и той се опитва по един тих и по един дискретен начин да спори с тези интерпретаторски грешки. На мен например ми се струва, че едно стихотворение, което ще си позволя да прочета, е един опит за онова разграничаване от Далчев, което не всички критици забелязват. Защото в същата година, в която Далчев се връща от Париж, едва след това Лъчезар Станчев заминава натам. И ето, забележете едно стихотворение, което макар да не е пряко насочено към някой, на мен ми се струва, че е много показателно и че е всъщност дискретно посветено на Далчев, комуто Лъчезар Станчев посвещава и други, вече съвсем пряко посветени стихотворения:

ТИ СЕ ВРЪЩАШ малко слаб и блед,
от страната дето аз отивам,
от далечния жадуван свет,
Твоето лице във полумрака
със набрана светлина блести.
А гласът ти - равномерен, същия, -
и вървежът ти - като преди.
Със какви ли мисли тук се връщаш?

Не намери ли и там в човека
поне лека искрица достойна
за любов и малка земна вяра,
или сбрани в теб лежат базмерно
разочарования безбройни?

Спряхме се на тротуара.
Ти се връщаш аз отивам там.
Никога не сме били другари,
а защо стори ми се тъй близък
и сред толкоз хора сам.

Това стихотворение е според мене съвсем пряка реплика към Далчев, и то не само защото съвпадат отиващият и завръщащият се, но и защото тука е много точен, в това стихотворение. Дори бих казал не е само автоинтерпретация, а интерпретация на Далчевата поетика, в която продължават да тежат „безмерно разочарования безбройни". На тях Лъчезар Станчев противопоставя „любов и малка земна вяра". Това е противостоенето на тези двама поети. Впрочем това време в българска поезия, тези реплики между поетите, така удобни за онова, което днес критиците наричат интертекстуална критика, са били доста често. Но българската критика не е забелязала въобще очевидни неща, както това. Тя не е забелязала дори противостоенето в нито една критическа статия няма противостоенето например между други две забележителни реплики в българската литература „вечно и свето е само мъртвото, живото живее в грех". Това е абсолютно открита реплика на Далчев към „вечната и святата", която противопоставя на нейния символ на „сърцето човешко", на нейния витализъм. Далчев противопоставя метафизическата истина на своя камък. В тези реплики се включва, това е едната от репликите към Далчевата метафизико-натюрмортна нагласа в поезията, с „тази малка земна вяра и любов". Но има и едно стихотворение от Лъчезар Станчев, също „Камък" наречено, където той противостои отново със своята „малка земна вяра и любов".

Ето това са едни смислови ориентири, които ни дават възможност по-правилно да разположим, да намерим мястото на Лъчезар Станчев в духовната карта на

българската поезия. И това място, през 30-те години именно, се очертава от неговата ситуираност, както и дистанцираност както от декларативните и патетични жестове на революционна вяра в противовес на чисто хуманистичната вяра у Лъчезар Станчев, така от онази друга крайна линия в българската поезия, очертана от Атанас Далчев.

Не бих желал да продължавам с по-нататъшни интерпретации на творчеството на Лъчезар Станчев. Това е само, може да се каже, само очертаване на едни граници върху една карта на българската поезия, която сама още не е много добре разчертана и където Лъчезар Станчев ние можем да го видим дори когато говорим. Защото така не става дума за онези меки синтези, които той прави, за едни синтези, когато е подчертано и със заглавията, и Парижки, и булеварди, новото в урбанистичната чувствителност, в поетиката на Лъчезар Станчев.

КАМЪКЪ

Огроменъ камъкъ, съ тебе съмъ игралъ
като дете, та съ радость днесъ те срѣщамъ,
приятелю, и въ тебъ е мъртво нѣщо —
обрасълъ съ мъхъ, изглеждашъ остарѣлъ.

Азъ помня, често съмъ ти бивалъ гостъ,
по тебъ съмъ се катерилъ и съмъ падалъ
и викалъ съмъ надъ тебъ изправенъ, босъ,
заслушанъ въвъ ехото, пъленъ съ радость.

Но днесъ съмъ другъ и ти си другъ. И двама
старѣеме отъ дъждъ и вѣтъръ брулени,
какъ можехъ азъ да устоя на буритѣ,
щомъ ти си победенъ, гранитенъ камъкъ!

Но ти си пакъ спокоенъ въ тоя часъ,
а мойта кръвь е все така гореща,
защо не мога като тебъ и азъ
годинитѣ спокойно да посрѣщамъ?

Стоя и милвамъ твоя мъхъ съ ржка
и гледамъ какъ расте нощьта въ долината
и въ тъмнината мисля съсъ тжга
за свѣтлото, което е отминало.

Из „Безшумни дни", 1930.

Там е работата, че Лъчезар Станчев прави един синтез на тази нова градска чувствителност, съхранявайки верността си към земята, верността си към природния свят. В един смисъл тази поетика, поетиката на Лъчезар Станчев, е ситуирана не само между тези имена от 20-те години, които го предхождат, но тя е ситуирана и между една чувствителност от новия урбанистичен тип и една чувствителност, която можем да наречем вазовско-ракитиновска чувствителност в българската поезия, която бавно заглъхва в творчеството на Ракитин. Това са само първи стъпки в едно посочване на смислови граници, на литературноисторически граници на тази поезия.

Не случайно може би най-високото й признание досега, литературно и историческо, е включването на Лъчезар Станчев в една от най-хубавите може би след Гео-Милевата антология, в другата най-хубава антология, която ни дава най-ясно представа за движението в междувоенния период, това е антологията на Петър Динеков, една от най-представителните национални антологии на поезията. Където младият още критик и бъдещ литературен историк точно е посочил и присъствието на Лъчезар Станчев в българската поезия и евентуалното негово бъдещо развитие. Не бих казал за съжаление, защото Лъчезар Станчев впоследствие в други области се разви. Бих казал, че присъствайки в детската литература и в областта на превода, където даде забележителни преводи от „Песен за Роланд", Молиер, до поетиката на Боало, до по-нови френски и френскоезични поети. Защото сред тях освен Виктор Юго са и белгийците Верхарен и Морис Карем. Да не говорим тук и за преводите му от други езици, от румънски до руски, и най-вече за голямото му присъствие като един от класиците на новата ни детска литература. Не бих казал, че само с това се изчерпва присъствието на Лъчезар Станчев в новата българска култура, нито само с чисто човешкото му и личностно присъствие, за което свидетелстват

великолепно подбраните стихове в книгата. Защото тази книга представя не само свод от поетическото творчество на Лъчезар Станчев, но и събира в една малка споменна и критическа антология всички отзиви критико-интерпретаторски и мемоарни за човека, гражданина и културната фигура Лъчезар Станчев. Един от онези български писатели, които й даваха лицето с многобройното си участие в международни научни форуми на българската култура пред света и една от онези творчески фигури, които, повтарям, са очертани в мемоарните свидетелства за него от Александър Геров до най-младия от тях Бойко Ламбовски.

Едно благородно човешко и творческо присъствие, което не само със своите текстове, не само като редактор, но и като морално-гражданско присъствие живее в българската култура. Ако трябва още веднъж да добавя за влиянието му в новата култура, то се изразява наистина в това, което няколко от писалите за него, като се почне от Александър Геров и Радой Ралин до свидетелството на Вътьо Раковски, Лъчезар Станчев присъства и с онова влияние, което е оказал и върху поетите от 40-те години, а мисля и върху поетите от някои от следващите поколения.

Тази книга е, мисля, само нова стъпка към очертаването на духовния образ на един значим български писател и мисля и вярвам, че като книгоиздателско начинание и най-малко като литературноисторическо и критическо признание тази стъпка е само още начален принос в достойната оценка на един значим български писател, един достоен, с морално обаяние българин.

Документален запис (26 декември 1998 г., Софийска градска художествена галерия) от представянето на книгата от Лъчезар Станчев „Париж под слънце и благи думи от съвременници", редактор В. Чернокожев, ред. на изд. Ем. Коралова-Стоева, изд. "Петко и Пенчо Славейкови", 1998.

СИМПЛОНСКИЯТЪ ТУНЕЛЪ

Нѣма край, тоя бѣгъ подъ земята,
Тукъ при насъ тишина, свѣтлина,
а на вънъ глухъ тътнежъ въ тъмнина
и отъ лудо движение — вѣтъръ.

О, Симплонски тунелъ, съ тежъкъ мракъ
като вена въвъ земната гръдь!
Къмъ незнайно сърдце съ тоя влакъ
колелата напредъ ни влѣкатъ.

Нѣма вече подъ родни лазури
да приседна на свѣтлата пръсть,
да погледамъ врабеца чевръстъ,
пѣсеньта му свободна да чуямъ!

Сякашъ вече сме вънъ отъ свѣта,
отъ лазурно небе и родина.
Но въвъ джоба си пазя цвѣтя,
расли въ слънчева свѣтла градина.

Съ трепетъ вземамъ отъ дрѣхата стара
да подъхамъ цвѣтята увѣхнали.
Тѣ ме лъхатъ съсъ дъхъ на утеха
и ми спомнятъ софийската гара.

Колко малко ни трѣбва въ свѣта
за утеха дори подъ земята.—
Отъ любима девойка цвѣтя
и надежда, че тя ще те чака,
и забравяшъ тунела и мрака
и квадратната нощь задъ стъклата.

Из „Земя под слънце", 1939.

Доц. дфн Румяна Л. Станчева
Софийски университет „Св. Кл. Охридски"

ИЗЛИТАНЕ – ПОГЛЕД КЪМ ПОЕЗИЯТА НА ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ ОТ 1930-ТЕ

За да запазя в най-голяма възможна степен обективен тон на коментара си, ще се възползвам от възможностите, които произлизат от фактически видимите писателски мотиви/теми, но също и от възможностите, които ни дава тематологията. Този подход на сравнителното литературознание ни позволява да мислим за едни литературни текстове в съпоставка с други, без да създаваме йерархии.

Няколко мотива се налагат в стихосбирките на Лъчезар Станчев от 30-те години, всъщност в първите му четири стихосбирки:

***Безшумни дни* (1930),**
***Пролет на булеварда* (1933),**
***Хора по стрехите* (1935),**
***Земя под слънце* (1939).**

Това са близки по дух книги, писани в рамките на едно десетилетие, но все пак са публикувани между 22 и 31-годишната му възраст, когато човек бързо разгръща възможностите си. Някои мотиви в тях са предпочитани и обмисляни, изразявани, обговаряни настойчиво, с неизбежните вариации и надграждания. Това са и годините, когато Лъчезар Станчев учи романска филология в Софийския университет (следване, включващо френски и други романски езици, както и съответните литератури), а между 1937 и 1939 той специализира във Франция. През втората половина от престоя си в Париж Лъчезар Станчев става асистент в Училището за живи източни езици (днес същият университет се нарича Национален институт за източни езици и цивилизации, INALCO) при известния френски

българист проф. Леон Болийо. Професорът го насърчава да превежда както съвременна френска поезия, така и старофренската епическа поема *Песен за Роланд,* неща, които по-късно се случват наистина. Интересът на Лъчезар Станчев към френската и към други европейски литератури личи в творчески предпочитани от него теми. Не може да се посочи у него обвързаност с определена група или течение, а по-скоро асимилиране на прочетеното и трансформирането му в собствено разбиране за света, амалгама, от която се получава специфичният му творчески профил.

Лъчезар-Станчевите стихотворения са, обичайно за него, наситени с положителен, оптимистичен заряд. Тъгите са съзнателно отхвърляни и надмогвани. Млад поглед и търсено преодоляване на монотонността в името на движението, на изуменото откриване на чудото в делника, на фантастичното сближаване с елементите на вселената. Излизане, движение, **излитане**, с присъщите им съответствия: пътуването, преодоляването на границите, космополитното чувство за общност. На второ място бих откроила мотива за модерното, за техниката, за човешкия труд и **възпяването на машината**, но особено на онези машини, които се придвижват и чрез които човекът покорява разстояния. Ще се опитаме на трето място да проследим превъплъщенията на Гьотевата тема, за практическия човек, в **дионисиев порив** у поета, усещането за близост и достъпност на човека до безкрая. Разглежданата поезия е освен това част от едно време, което мисли за общността, за народопсихологията, за **тълпите,** и ще можем да видим къде поетът се докосва до тези тогавашни тенденции, близки до възгледите на редица европейски писатели и мислители. Накрая ще посочим и **врабеца**, но не „самотния врабец", като при Джакомо Леопарди, а един български, динамичен, символичен за родния край хвъркат певец, друго аз на поета.

1. Излитане

Има в поетичната реч на Лъчезар Станчев едно постоянно напрежение и противопоставяне на мислите срещу делата. Никой не може да спре мислите и те градят смели проекти. Какво обаче постига човек в живота си? Тази дилема периодично драматизира поетичните късове:

Дали просторът ни е много тесен,
или съм аз пречупена стрела,
та не летя, а вехна тук невесел
с големи мисли, с мънички дела? („Вик")[1]

Едно постоянно нетърпение към бъдещето, към нещо ново и велико, което модерният човек ще постигне в своето усилие, четем и в *Хора по стрехите*:

О, колко бавно ний вървим напред,
кога ще събереме плод обилен?
Безцелно се пилее в тоя свет
човешкото усилие.
Та, недоволно, бързото око
с възторг край нас на нищо не се спира,
лети като стрела
и звънко се забива във плътта
примамлива на бъдещия свет,
във други, здрави, слънчеви дела.
(„Бъдещ свят")[2]

А в „Моят народ" от *Земя под слънце* тази жажда за деятелност, за напредък, за излизане от мрака и за преоткриване на собствените сили звучи възторжено от връщането в родината и от усещането за общност с народния дух:

---

[1] Лъчезар Станчев, *Безшумни дни*, София, 1930, с. 8.
[2] Лъчезар Станчев, *Хора по стрехите*, София, изд. Светлоструй, 1935, с. 29.

Какво до вчера бе постигнал ти?
За теб мечта бе още свободата.
Мой смел народ, със жажда във гърди,
днес твърдо с тебе стъпвам по земята.

Напират сили в мен, напират в теб,
със вечна сила погледът ни свети,
ний търсим слънце, свобода и хлеб,
че дълго тънахме във вековете.[3]

Образът на **излитането** изразява метафорично тази поривност у поета. Излита птицата, излита самолетът, а поетът би искал да бъде в полет, да излезе от родното гнездо, да види далечни светове.

В тези млади години Лъчезар Станчев сигурно, като всеки поет, пък и филолог и литератор, чете много и на всички достъпни му езици. (Прави впечатление в кореспонденцията му, че си уговаря почти всички срещи пред библиотеки или галерии, било то в София или в Париж.)[4] Няма да подемам коментара за скрития диалог с поезията на Атанас Далчев, разгърнат по-широко от Светлозар Игов.[5] Можем само да гадаем кого друг от съвременниците си харесва. Космополитен дух може да се

---

[3] Лъчезар Станчев, *Земя под слънце*, София, Изд. Иван Куюмджиев, 1939, с. 13.

[4] Лъчезар Станчев, *Париж и Елена, охридската принцеса*, Роман с бивалици, София, Вулкан 4, 2008.

[5] Светлозар Игов, *За книгата от Лъчезар Станчев „Париж под слънце и благи думи от съвременници", София, изд. „Петко и Пенчо Славейкови", 1998.* Документален запис от представянето на книгата на 26 декември 1998 г. в Градската галерия: „Това стихотворение е според мене съвсем пряка реплика към Далчев (...) интерпретация на Далчевата поетика, в която продължават да тежат „безмерно разочарования безбройни". На тях Лъчезар Станчев противопоставя „любов и малка земна вяра". В: http://booksbg.netfirms.com/, посетено - октомври 2008.

попие и без още да си тръгнал на път. Някои български писатели и поети като Кирил Христов, Димитър Бояджиев или Гео Милев сигурно също са дали храна на ума му в тази посока. Едва ли някой от тях обаче е видим в стиховете на Лъчезар Станчев: нито предизвикателното напускане на своето, нито проблематичната носталгия, нито митологията на северните народи са му близки. Собствената му тема е излитането и то носи в себе си желание за докосване до новото и чуждото, но едновременно с любопитство, с чувство на първооткривателство, с оптимизъм и надежда. Има тревога пред неизвестното, но тя е търсена, необходима, желана.

По времето, когато Лъч. Станчев пише и публикува *Земя под слънце*, голямото излитане е вече осъществено, за разлика от стиховете в предишните му три книги, в които само копнее за по-широк свят около себе си. Програмното стихотворение в *Земя под слънце* е характерно за гласа на Лъчезар Станчев и определя тази „летяща" тематична линия и нейното осъществяване, като се опира на метафората на излитането:

ИСКАМ да говоря със гласа
на тревожните прелетни птици,
сбрани за раздяла във леса.

Искам да говоря със гласа
на бездомните есенни вихри,
с шепота на листите, които
се пилеят в неизвестен път.

Като тях и аз съм тъй тревожен
в първото си есенно излитане.[6]

[6] Лъчезар Станчев, *Земя под слънце*, цит. съч., с. 7.

В цитираните стихове личи Лъчезар-Станчевия порив към „излитане", с всички събрани в това понятие конотации.

Петър Динеков усеща, с изключителния си усет за раждането на нов поет, именно подобни тежнения още в първата стихосбирка на Лъчезар Станчев „Безшумни дни": „Копнежът по далечното, по онова, което нашата среда не може да ни даде, тая — понякога тъй могъща — жажда, която таи в себе си мъка — лична и същевременно колективна, мъка на изключителната личност и на обикновения интелигент, заедно с дарбата да се предава искрено това, което се преживява, чертаят сигурна насока, придобиваща значителност като съчетание на две равноценни художествени стихии."[7]

Подобно самоизживяване като птица не е обаче само по отношение на възможността за полет. А и полетът, оказва се, не е вече достояние само на птиците.

2. Възпяване на машината

Жаждата за излитане и съответната метафора не отвеждат обаче поета само към природното. Защото той разбира човешкото осъществяване не в абстрактни символи, а в реалния резултат и той е пред очите му на модерен човек. Човекът вече се движи с бързи коли, влакове и даже самолети. Радиото свързва далечни краища на Земята. Техниката е символ на прогреса и съвсем реална възможност да бъдеш част от една нова динамика на живеене. Градът е мястото, което притежава тази новост и я предлага на готовите да я приемат. Лъчезар Станчев е не само готов да приеме новото, но и възпява техническите средства на своя век.

---

[7] Петър Динеков, Безшумни дни, стихотворения от Лъчезар Станчев. в. „Литературен глас", Между книгите и списанията, 22.11.1930 г., год. 3, брой 90.

Много е вероятно Лъчезар Станчев да познава някои поеми на Блез Сандрар, неуморен пътешественик и безстрашен рушител на шаблона. Може би не непременно в оригинал. Гео Милев вече е превеждал и публикувал във „Везни" стихове от френскоезичния швейцарец. Знаем сигурно единствено, че сред поетите, от които Лъчезар Станчев се интересува и които проектира да включи в поетична преводна антология е именно авангардистът Блез Сандрар, този любител на влакове, самолети и параходи. Вероятно е той да изкушава българския поет с динамика и оптимистичен порив към прогрес, които са им споделена слабост.[8]

Българският Блез Сандрар обаче е посочен. Едно стихотворение от *Пролет на булеварда* е посветено на „Непознатия", обвития в митична слава Борис Шивачев:

...Но ето, че без жал зад планините
последната ти вечер догоре.
Дали по-леко е да се умре,
след като дълго по света си скитал?

И днеска пак огрян балконът свети
пред залеза, но теб те няма там,
и чувствувам, че днеска пд съм сам
пред тия волни птици по небето. [9]

Зад подобно стихотворение превозното средство без съмнение са корабите, които са отвели Борис Шивачев до далечна Аржентина и обратно. Какво

[8] В свое писмо от 27 май 1938 г. Лъчезар Станчев изброява френски писатели, които иска да включи в преводна поетична антология. Сред тях е Сандрар, както и Жюл Ромен, за когото ще стане дума по-късно тук: Лъчезар Станчев, *Париж и Елена...* цит. съч., с. 55-56.
[9] Лъчезар Станчев, *Пролет на булеварда*, цит. съч., с. 6.

предизвикателство за въображението! Но като няма параход и от трамвая може да се създаде мит.

Трамваят е специфичен градски вдъхновител за българския поет. Звън на трамвай, движение, отново летеж, това е пролетно, волно настроение, свят с отворени възможности. Още в *Безшумни дни* четем:

ВЕЧЕР

Аз слушам как зад къщите далече
лети със звън трамвая,
след моя тежък ден ти, бодра вечер,
кръвта замая.[10]

Но *Пролет на булеварда* гради още по-целенасочено оптимистичен образ на града и не случайно поетичният текст е прерязан на няколко места от релси, от булеварди, от трамваи. Съответстващата тема за модерното, техниката, човешкия труд едва ли е съвсем безразлична към футуризма на Маринети. Тук се преплита и младежко увлечение по новото и различното. Политическото влиза със знака на осъществен или зададен идеал, без да държи сметка за реалностите, пак характерно увлечение, особено за младата тогава европейска интелигенция. Дали от духа на времето или индиректно, през Манифеста на футуризма, у Лъчезар Станчев машината буди възхищение, подобно на това у Маринети. В никоя от разрушителните точки на Манифеста, вдъхновен и от италиански политически реалности, не е мислимо да открием лирика Лъчезар Станчев. Но в 4-та и 5-та точка на футуристичния манифест, още през 1909 г. се казва: „4. Декларираме, че великолепието на света се е обогатило с нова красота, красотата на скоростта. Един състезателен автомобил, увенчан откъм багажника с едри

[10] Лъчезар Станчев, *Безшумни дни*, цит.съч., с. 32.

тръби като змии с експлозивен дъх... Ревящ автомобил, който сякаш се носи върху картеч, е по-красив от статуята на Победата от Самотраки. 5. Искаме да възпеем човека, хванал кормило, чийто въображаем вал пресича Земята, понесла се във въртене по своята орбита."[11]

Без да изповядва рушителния дух на футуристите, този български Маринети пише стихотворението „Кола 105" от *Хора по стрехите*:

Да седна и кормилото да хвана,
да полетя с нетърпелив мотор,
да стигна пред познатия ми двор
и със сигнал
девойката си на разходка да поканя.

Или по работа с колата да поема,
да полетя сто километра в час;
да тръгна по земята ни голема,
навред да мина, вред да бъда аз![12]

Или, верен на своя ведър дух, и понеже няма своя кола, той се наслаждава на скоростта на трамвая. Ето „В трамвая" от *Пролет на булеварда*:

Със весел звън летим напред
и през подвижния прозорец
следя раздвижения свет:
площади, здания и хора,
(...)

И стихове из самото стихотворение „Пролет на булеварда":

---

[11] F. T. Marinetti, *Enquête internationale sur le Vers libre et Manifeste du Futurisme*, Milan, Editions de « Poesia », 1909, p. 10.
[12] Лъчезар Станчев, *Хора по стрехите*, цит. съч., с. 34.

Вълнувай се, небесна ведра шир,
със толкоз младост иде тая пролет,
та струва ми се, устремен нагоре,
и камъкът дори ще разцъфти![13]

Звучните литературни явления от едно европейско място рядко имат същата шумна слава другаде. Отломки от идеите обаче се носят из цяла Европа и вдъхновяват или подкрепят други сходни идеи.

3. „Зелено е дървото на живота"

Пак по същия начин, без установена връзка, а като част от европейския литературен канон прозвучава Гьотевият мотив, но вплетен във въпроса на една нова епоха, понесена от Дионисиевото ницшеанско начало: знанието или умението, човекът на книгите или практикът - пилот във висините. Да се доверим на самите стихове:

РОБСТВО

Години дълги учих, а до днес
познавам само книги, книги, книги.
Сърцето вика: остави ги,
в живота слез.

Наистина, това, което знам,
не е ли знание от миналия век?
Днес трябва да съм нов човек.
Да мога сам
да карам влакове, трамваи, параходи,
с автомобил на шир и длъж да бродя,
с аероплан

[13] Лъчезар Станчев, *Пролет на булеварда*, цит. съч., с. 13 и 14.

свободно да летя като орел.
Не зная аз добре дори
устройството на парния котел.
За мене крие сила скрита
електромагнита.
Приятелят ми с право забеляза:
В аероплан не смея и да вляза.

Как непознат и чужд ми е светът.
Какво узнах до днес по своя път?

Кой връзва мойте млади, свежи сили? —
Жадувам непостигнати неща,
дела, които бъдното човечество
във своя устрем бодър ще създава,
а още не владея,
не познавам
това, което по света
със толкоз труд постигнато е вече.[14]

Съизмерването със световното тук също се прокрадва и окръгля дилемата между мечта и действие. Само че зеленото дърво на живота вече означава да караш автомобил, и дори кораб или самолет. Недостъпни за студента блага, но мечтани от поета възможности, усещани почти като задължителни, за да си модерен, в крак със своя двайсети век, със своето време.

4. Общността

А онова „свое време" вълнува и с особената утопия за силата на общността на хората. Темата се родее с *унанимизма*, течение, лансирано от френския писател Жюл Ромен. Той е превеждан неколкократно през 1927, 1929, 1930 г. с комедията му „Кнок", с романите „Люсиен" и

[14] Лъчезар Станчев, *Хора по стрехите*, цит. съч., с. 42.

„Една смърт". Представян е у нас с предговори и статии, и с постановка в Народния театър на *Кнок*. По-късно, във Франция, Лъчезар Станчев ще може да се запознае с него и да пише дописка за в. „Заря" по повод на българо-френската вечер, организирана в Париж от френския ПЕН-клуб, на която Жюл Ромен присъства като председател на съюза на ПЕН-клубовете.[15] Но вълнение пред тълпата, пред масата, от онази епоха, намерила тълкуватели като Гюстав льо Бон, автор на *Психология на тълпите,* и като Ортега-и-Гасет с *Бунтът на масите,* е и оправдано, и за първи път е обсъждано, съвсем конкретно, във връзка с публикуваните на български текстове на Жюл Ромен. В предговора към българското издание на *Кнок*, написан от Асен Златаров, намираме възможен ключ за разбиране на поезията на Лъчезар Станчев: „... поетът трябва да долови тайните, скрити дълбоко в душата на колектива, да стане техен предвестник и будител, и вместо да поощрява стария егоизъм и безплодна мечтателност, в които се упойват поетите, той трябва да насърчи сърцата към почин за дело, в което ще намери храна разнебитеното човечество. Поетът трябва чрез делото си да подготви човешкото братство. (...) Образите не трябва да бъдат илюстрация или украса за поета, а израз на нашето въздействие върху света и непосреден отзвук на нашето проникновение, на нашата сетивност, на нашата жажда за живот"[16] А ето как работи въображението на Лъчезар Станчев в регистъра на „човешкото усилие":

---

[15] Лъчезар Станчев, *Париж и Елена*... цит. съч. с. 93 - 94.

[16] Асен Златаров, „Жюл Ромен", предговор В: *Кнок или тържество на медицината*, комедия, прев. от фр. Ема Маркова, под редакцията на Людмил Стоянов, София, Книгоиздателство Ив. Г. Игнатов и синове, Библиотека за всички, 1927, с. 3-4.

КРИЛА

Свободният аероплан,
презокеанските огромни параходи
и електрическата светлина,
радиостанциите на
Париж, Москва и Лондон,
които вплитат в звуци като в паяжина
просторния ни земен дом,
със тез международни сили,
плод на човешкото усилие,
със тез дела,
светът сам себе си надмина,
ненужния дележ отрича.
И струва ми се виждам: боси тичат
народите във своите огради,
ръце издигат, тичат, падат,
със непохватните тела,
жадуват, ала не достигат
откъснатите си крила! [17]

Тук се преплитат идеите за модерното, скоростта, техниката и възможностите на съвременното му човечество да постигне разбирателство, едно пожелание, утопия за щастие и мир, след войни, в които е участвал и намерил смъртта си бащата поета, както и преди следващата. Мигове на окриленост от надежда.

Един друг поет, когото по-късно Лъчезар Станчев ще преведе, Емил Верхарен, е друг предтеча на подобна нагласа – да осмисля връзката на града с човека. В тази посока също могат да се търсят съответствия.

---

[17] Лъчезар Станчев, *Хора по стрехите*, цит. съч., с. 58-59.

5. Човек и вселена

Макар и любител на техническите средства, поетът Лъчезар Станчев често оприличава своя устрем на птичия полет. Възпява щуреца и славея като изразители на творческата сила. Цялата земя може да бъде обхваната от човешките ръце, както може да бъде избродена с тези модерни средства за бързо придвижване. Но природата е близка, съизмерима, а вселената е родина, така както нищо не спира поета да потопи устни в синевата на мекото като облак небе:

ЛЮБОВ
1.
Във равнината грее твоя град,
а моята родина е ***вселената*** *(...)*

ПЛОЩАД
(...)
Защо животът ми се струва
като игра пред вечността?
В лазура облаци пътуват
и моята кръв бунтуват леко:
да потопя лице, уста
в синевината чиста, мека.[18]

МОЯТ НАРОД
Днес в мен кипи, днес в мене блика младост,
опирам сякаш до лазурен свод,
и вече те разбирам, мой народ,
във дъното на вековете страдал.[19]

---

[18] Лъчезар Станчев, *Безшумни дни*, цит. съч., с. 18, 26.
[19] Лъчезар Станчев, *Земя под слънце*, цит. съч., с. 22.

6. Лирика и стих

Лириката на Лъчезар Станчев поновому преплита позитивни устремни мотиви. В душевната нагласа на поета е да търси взаимност в любовта, упорито да преследва своя идеал за „любимата жена". Срещи и раздели маркират загатнати сюжетни схеми, в които е поместен поетичният размисъл. Тук обаче излизаме от динамиката на полета и влизаме в интимното изживяване. А то е особено деликатно и своеобразно, както забелязва един критик по повод на първата стихосбирка *Безшумни дни* на Лъчезар Станчев: „... той е оня мъж, който „догорява", който смирено дава свобода на жената, която го напуща, който е глух за оня сляп звяр, за тъмния първичен мъжки инстинкт. Той е чист като дете. Тая светлина, в която поетът рисува мъжа е нова, макар и чисто негова, лична, характерна за природата му и неговата душевна нравственост. Много личното, интимното е присъщо на Лъчезар Станчев."[20] Това наистина е тема, която заслужава да се проучи от днешната критика, тъй като е отново актуална в контекста на изучаването на социалните полови роли.

По отношение на стиха може да се отбележи грижата за формата. Стихът трябва да придобие и ритъм, класически или свободен, и богата рима, да звучи добре при гласното му произнасяне. Забелязва се склонност към създаване на вътрешни рими, на анжамбман. Още в ранните му стихове особено прави впечатление търсенето на нови рими[21], съставни, понякога комбинирани с неологизми и чужди топоними. В *Безшумни дни*, първата

---

[20] Зах. Кам., *Лъчезар Станчев — Безшумни дни.* - сп. Провинция, (Бургас), октомври 1930 г., год. 1, кн 2.

[21] Сравни с невъзприемчивия към подобни модерни търсения Йордан Бадев, „Удари в устоите на поезията", В *Слово и родина*, съставител Б. Кунчев, изд. БАН-ИЛ-ИЦ „Б. Пенев", 2010, с. 142.

стихосбирка, вече има достатъчно доказателства за този интерес на поета към звучността на стиха. Само в едно четиристишие: съставна рима, дактилна клаузула, редувана с женска рима, очевидно търсене на по-силно музикално внушение от стиха:

ЖАЖДА
2.
*Копнее нещо пламенно **душата ми**,*
*жадува нова, неживяна **буря**,*
*а тихо е край мен, пустей **лазурът**,*
*пустее в мъртъв блясък **равнината**.*

Заключително спояване на елементите

Излитането, възпяването на машината, деятелността и общността, връзката и съизмеримостта на човека/поета с вселената са мотивите, които се открояват в тези стихосбирки. Споява ги устремът към още непостигнатото. Птицата всестранно символизира убеждението на Лъчезар Станчев, че динамиката е нужна на човека. Така понякога птицата е с метални крила, но това само променя материала, не променя целта, не променя нуждата от движение. Еднакво добри са човешките ръце, птичите криле и самолетът. Заключението оставям на два такива синтетични откъса:

ПТИЦИ
(...)
С тревогата на птиците съм аз,
макар че няма нийде да пътувам.
Вървя, вървя и светло ме вълнува
възторженият птичи глас.
И с туй сърце на неспокойна птица,
под избледнелите лазури,
предчувствувам огромното прелитане
на целия ни свет

през тъмни дни и бури
към нов лазур и слънце ново.

Сърце, за път бъди готово.

СЛЕД ДЪЖД
(...)
и ясно е сега,
че всичко е родено за движение,
че всичко що ни спира и сковава,
що свързва ни ръцете,
не ще те удържи, възторжен свет,
свет от крила, ръце и от стомана,
да полетиш напред.[22]

[22] Лъчезар Станчев, *Хора по стрехите*, цит. съч., с. 8, 26.

КОГАТО ДЕЦАТА ПРАЗНУВАТ

Когато децата празнуват,
когато се смеят децата,
в градината цъфват цветята
и слънцето в китната круша
се спира да гледа и слуша.

Когато децата заплачат,
над къщите спуска се здрачът,
задухва студеният вятър
и брули без жалост листата.

Когато децата мечтаят,
на сълзите вижда се краят,
дъги разцъфтяват обилно
и злото навред е безсилно!

Когато децата са дружни,
отстъпват войните ненужни,
че малките детски ръчички
за поздрав се вдигат към всички!

Най-популярното в интернет стихотворение от Лъчезар Станчев, представено във видео за деца.

Леда Милева

ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ – СЪЗДАТЕЛЯТ НА СЛАДКОПОЙНОТО И НЕЗАБРАВИМО „СЛАВЕЙЧЕ"

Лъчезар Станчев беше човек на перото и на делото. Тази комбинация не се среща много често. Особено рядко се случва двете дарби да бъдат равностойни, едната да не е за сметка на другата – писателят да бъде безспорно талантлив и организаторът да бъде непресъхващ извор на инициативи и на общественополезна енергия.

Лъчезар Станчев безспорно притежаваше тези две дарби. У него те не бяха в конфликт, не си пречеха, а сякаш се подхранваха и допълваха взаимно. Още в младите си години той си бе спечелил името на талантлив лирик, по-късно се бе проявил и като даровит детски писател. А тогава, когато аз правех първите си стъпки в литературата за деца, Лъчезар беше поел кормилото на списанието за предучилищна възраст „Славейче" като негов пръв главен редактор. Поради това бе станал и създател на характера и на облика на списанието. На този пост Лъчезар остана цели единайсет години – осигури сътрудничеството на най-добрите автори на стихотворения и приказки за деца, неуморно привличаше талантливи млади творци, намери много подходящ художник илюстратор в лицето на Любен Зидаров, разви огромна дейност за връзки с Министерството на просветата, с учители и родители, с малките читатели от детските градини в цялата страна. И резултатите не закъсняха. Списанието беше жанрово разнообразно и красиво на вид, четивата бяха грижливо подбирани. Месечното списание „Славейче" стана желан гост във всяка детска градина, във всеки дом, където растат малки деца. А тиражът скоро надхвърли 100 000 бройки. Лъчезар не спря дотук. Той създаде към списанието вестниче „Весело славейче" и библиотека от малки по формат, привлекателни за децата

книжки с по една отделна приказка, малка поемка или с няколко стихотворения. Като член на Съюза на българските писатели Лъчезар участваше активно и в други съюзни прояви, които по онова време бяха многобройни. Включен бе и в ръководството на българския център на Международния ПЕН – световната писателска организация. По линия на ПЕН-центъра няколко пъти участвахме заедно с Лъчезар в международни конгреси и конференции, защото той говореше отлично френски – един от двата работни езика на организацията. Особено интересен беше ПЕН-конгресът в Рио де Жанейро, където бяхме трима български делегати, третият беше Йордан Радичков.

Тук искам да споделя спомена си за едно не тъй екзотично пътуване заедно с Лъчезар, не в далечни и непознати страни, а у нас; сред различен, но не по-малко красив декор от този в Бразилия. За едно паметно наше пътуване из Родопите по време на Седмицата на детската книга. В онези години тази седмица беше голямо и очаквано събитие. Министерството на просветата и Съюзът на българските писатели се стараеха да организират срещи с автори за деца в колкото е възможно повече училища из цялата страна. Налагаше се да участваме понякога в по пет-шест, че и повече срещи на ден. Пътуването из Родопите не беше лесно. Малко бяха хубавите шосета тогава, движехме се главно с претъпкани междуградски автобуси, а кметовете обикновено трябваше да осигурят придвижването ни до следващата ни среща в района с тяхна кола. Но въпреки трудното и изморително пътуване срещите с деца бяха радост и за тях, и за гостите от София. Защото в много от далечните родопски села и градове за първи път гостуваха български писатели.

В едно от тези пътувания цяла седмица обикаляхме с Лъчезар Станчев из Югоизточните Родопи. В поредното село пристигнахме точно навреме. Съпровождани от детска свита, минахме тържествено по дългия училищен

коридор, украсен с големи портрети на наши писатели, възрожденци и класици – П. Р. Славейков, Христо Ботев, Иван Вазов, Алеко Константинов. Издателство „Просвета" отпечатваше такива портрети и ги разпращаше до всички училища. Влязохме в най-голямата училищна стая, където вече се бяха събрали децата от няколко отделения, които ни гледаха с широко отворени очи. Лъчезар Станчев и аз ги приветствахме, прочетохме им по няколко весели стихотворения. И ето че дойде време за въпроси към нас. След известно мълчание едно момченце се престраши, изправи се и се обърна към мене с най-изненадващия въпрос, който можех да си представя:

– Другарко... – започна детето, преглътна и след малка пауза изстреля въпроса си. – Другарко Милева, вие жива ли сте?

Толкова се изненадах, че и аз на свой ред преглътнах, преди да се засмея, както вече се смееха Лъчезар, учителките и някои от дечицата.

Как ли беше хрумнало на момченцето да ме попита дали съм жива? Отговорът навярно беше в писателските портрети, които украсяваха училищния коридор. А и в читанките са поместени подобни портрети. Но едно е да си портрет, а съвсем друго да си жив човек!

Така коментирахме с Лъчезар след края на срещата как се е родило това запитване. И той, който имаше много по-дълъг опит, призна, че не си спомня да е чувал по-необичаен въпрос.

Но ние вече пътувахме към следващата дестинация, към следващата среща, защото денят едва започваше за нас. Продължихме да се движим по прашните пътища и в късния следобед, на няколко километра преди последната ни за деня спирка, струва ми се, че беше Златоград, видяхме една самотна чешма сред планината. Зарадвахме се, спряхме за по глътка вода и най-вече за да се поизмием след прашния път. Освежени, пристигнахме пред градското читалище и аз реших да погледна колко е часът.

Но часовникът ми го нямаше! Бях го свалила, когато спряхме при чешмата, и очевидно там беше останал. В момента, разбира се, нищо не казах, защото децата вече тичаха с букетчетата си към нас. Последната за деня среща започна. Едва след нея споделих с Лъчезар голямата си болка – не че съм изгубила един часовник, часовник винаги можеш да си купиш, но този ми беше много скъп подарък от много скъп човек.

Лъчезар започна да ме утешава:

– Часовникът сигурно ще се намери.

– Как ще се намери? – възразявах аз. – Часовникът остана сред дебрите на планината.

– Ами в края на краищата нали човекът е жив. Може да ти подари друг часовник – отвръщаше Лъчезар в голямото си желание да ме успокои.

До завършека на тази история минаха няколко месеца. Един ден получавам призовка да се явя в районното полицейско управление. Много се учудих защо ме викат, като нямам никакво провинение? На входа на управлението ме насочиха към кабинета на началника. Влязох, покани ме да седна.

– Вие знаете за какво сте тук – започна той.

– Не знам. Какво съм направила?

Началникът вади моя часовник и пита:

– Този часовник ваш ли е?

Как са го намерили, кой го е намерил, започнах да се чудя аз. После се сетих, че през оня ден навярно малко хора са минали по прашния родопски път, защото тогава в този граничен район се пътуваше с „открити листове". Който е намерил часовника, е видял, че е дамски, сетил се е за писателската група и че в нея е имало една жена. Кой знае през какви митарства бе минал моят часовник? Взех го с голяма радост и попитах на кого трябва да благодаря.

А началникът:

– На народната милиция.

Излязох окрилена и първото нещо, което ми дойде

на ум, бе да се обадя на Лъчезар. Да му кажа, че неговата надежда за моя загубен часовник се е сбъднала по най-блестящ начин...

Инициативен и интересен човек беше Лъчезар Станчев. Приятно беше да се пътува и да се беседва с него. Приятно бе и да се работи с Лъчезар, защото каквото хванеше, го преследваше докрай. Никога не забравяше, никога не се отказваше, независимо от трудностите, а това, разбира се, въодушевяваше и неговите сътрудници. Една хубава група от много активни детски писатели имаше тогава, каквато сега за жалост няма. Затова и нови автори за деца вече рядко се появяват.

Нека се надяваме, че примерът на поколението на Лъчезар Станчев ще намери нови последователи. Че отново ще се съживи нашият литературен живот, включително и детската литература, на която Лъчезар отдаде много сили и талант.

<<... Когато разговорите се поразгорещиха, почти в хор някои извикаха: „Сашо Вутов (Вутимски) да ни изпее някоя „Джазова" (имаше се предвид станалата популярна Сашова песен „Къде са седемте пияни негри", като някой измъкна китара, готов да акомпанира). Но Сашо махна с ръка: „По-добре да ви издекламирам *Комерсиал**". И той започна - провлачено, със своя леко фъфлещ, тъжно напевен, необикновено ефектен глас: >>

КОМЕРСИАЛ

Големи букви във нощта блестят:
Комерсиал!
Мие светлината им дъждът
и я замъква в уличната кал.
Ръми, ръми. Хотел „Комерсиал"
блести над целия квартал.

Сред мрака на нощта
във стихналия град
на ъгъла срещу „Комерсиал"
пред мене две момичета стоят.
Деца на улицата! Изоставени,
едно до друго сгушени в дъжда,
забравени,
стоите вие и подвиквате
с несигурен и морен глас
на всеки, който поглед спре на вас.
И мълком гледате: „Ко-мер-си-ал!" —
като светкавица тече и гасне.
Деца на улицата, под дъжда
самотността ви безгранично расне.
И както тука, дето дъжд ръми,
при всички вий сте чужди и сами,
без ласката на любеща ръка.
Нима докрай
ще минете живота си така?

Улица дълбока, тъмна,
изпълнена със дъжд и самота,
отдето се не виждат
чистите простори над света!
Дъждът ръми, ръми, ръми и мие
неизмиваемите букви
на нощния хотел „Комерсиал".
Градът почива безучастен.

Сред дъжд и кал
пред мене две деца стоят и чакат.
Блести „Ко-мер-си-ал."
Кой ще разпръсне мрака?
„Ко-мер-си-ал!"
Кой ще помогне на децата нощни?
„Ко-мер-си-ал!"
От тая улица простора се не вижда,
сърца сломени улицата крие.

Ще дойде ли поток от светлина,
широк и мощен,
за да измие
и теб, „Ко-мер-си-ал,"
и тая улица от мрак и кал!

---

* *Комерсиал* е популярно стихотворение от Лъчезар Станчев.

Из "Хора и срещи по моя път" (с. 142-143) от Вълчан Хаджи-Вълчанов (професор по биология и брат на Радой Ралин), изд. Меридиани, 1992, София.

Валери Петров

ДВА СПОМЕНА ЗА ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ

Познанството ми с Лъчезар Станчев и поезията му датира от моето юношество и неговата младост. По това време - средата на тридесетите години - в София съществуваха два ученически кръжока, събиращи младите хора със склонност към изкуствата и главно към литературата. Те се събираха в първата мъжка гимназия и в една девическа гимназия, струва ми се на днешния булевард „Стамболийски". Всеки от кръжоците издаваше свое месечно списание, което се редактираше, печаташе и разпространяваше в другите училища от самите ученици. Едното се наричаше „Ученически подем", а другото - „Звън". Тези две списания се оказаха впоследствие люлката на новото поколение поети, които литературата ни щеше да нарече „на 40-тите години". Тук бяха известните сега Александър Вутимски (тогава Сашо Вутов), и другият Сашо - Александър Геров, и двамата Богомиловци - Райнов и Нонев, и Емил Манов. А също и (с черни ученически престилки и бели якички) Невена Стефанова и Блага Димитрова. Тук беше и очарователната и многообещаваща поетеса Весела Василева, която си отиде твърде рано - жертва на автомобилно произшествие. А имахме и млади рисувачи и сред тях беше Найден Петков, който израсна по-късно като един от най-добрите ни съвременни живописци. Всички тези младежи бяха запалени от леви идеи и разбира се, образци и примери за подражание от съвременната ни литература - наред с Багряна, Далчев, Разцветников - бяха поетите и белетристите от левия литературен фронт.

Сред тези поети беше и младият Лъчезар Станчев. Доколкото си спомням, от неговите стихове най-силно ни увличаха тези, събрани в книгата му „Хора по стрехите" - още помня момъка с теслата от корицата й, нарисувана от

любимия ни художник Борис Ангелушев, Но главното беше в текстовете - в новия и невероятно привлекателен за нас освободен стих, тук-там с някоя рима - от непълните, то се знае. А още по-главното беше, разбира се, в идеите за социална справедливост, които възпламеняваха всички ни. Спомням си още финала на едно Лъчезарово стихотворение, което се предаваше от ръка на ръка сред нас, младите. То се наричаше „Комерсиал" по името на един съмнителен хотел от квартала зад столичната баня, който беше тогава квартал на нощния живот, локалите и проституцията. То завършваше така, още не съм го забравил:

Ще дойде ли поток от светлина,
широк и мощен,
който ще измие
и теб, „Комерсиал",
и тая улица от мрак и кал!

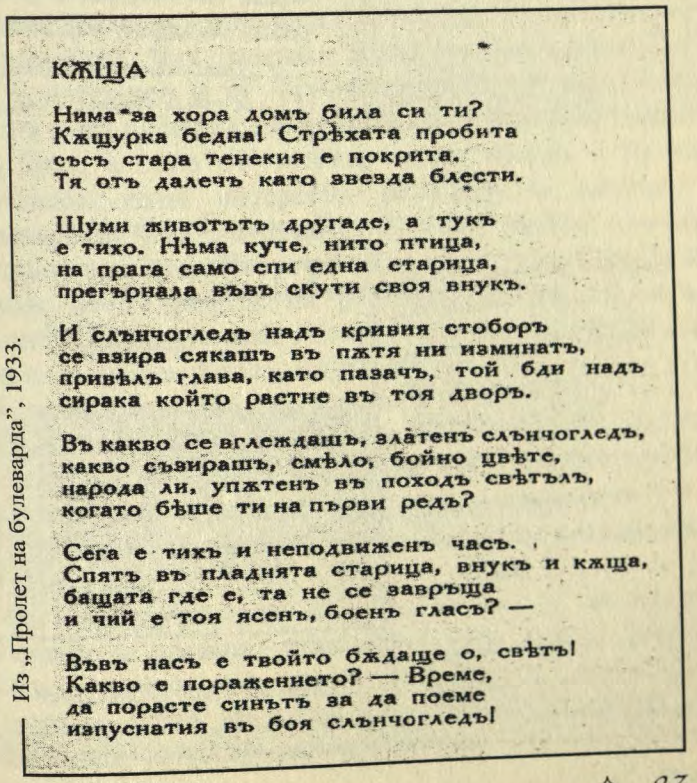
Всички се влияехме от духа на тази нова поезия. А най-увлечен от нея беше Сашо Вутимски. Той бе успял някак да се запознае и лично с поета и това го издигаше над всички нас, които мечтахме за същото. Тази близост направи тъй, че поезията на Лъчезар Станчев упражни най-силно влиянието си върху него и това, когато препрочитам текстовете на покойния си приятел, е очевидно за мен, който помня онова време.

Следващият ми спомен е вече от много по-късна дата и при това вече не толкова за поета, колкото за човека Лъчезар. Той беше човек с много мек, бих казал, благ характер, не само добре възпитан и внимателен, но - нещо повече - великодушен и благороден. Убеждавал съм се много пъти в тази негова черта, но повечето случаи са някак смътни в паметта ми. По-отчетлив е само един от тях: Лъчезар съставяше някаква антология на френската поезия, или сборник със стихове на Елюар, и ми предложи

да преведа едно стихотворение на този поет. Аз приех, но после много се измъчих с превода и той не се получи добре. Лъчезар обаче го взе, прочете го и ми благодари. Нищо друго, никаква критична дума, никакво предложение за поправка. А не се съмнявам, че зоркото му око и тънкият му вкус са видели несполуката на преводача.

Такъв поет, литературен работник и човек беше Лъчезар Станчев. И мисля, че тази негова характеристика му помогна да стане по-късно едно от имената на детската ни литература, защото, знае се, в тази област могат да работят хора с чиста душевност.

В. „Словото днес", 15 октомври, 2008.

КЖЩА

Нима за хора домъ била си ти?
Кжщурка бедна! Стрѣхата пробита
съсъ стара тенекия е покрита.
Тя отъ далечъ като звезда блести.

Шуми животътъ другаде, а тукъ
е тихо. Нѣма куче, нито птица,
на прага само спи една старица,
прегърнала въвъ скути своя внукъ.

И слънчогледъ надъ кривия стоборъ
се взира сякашъ въ пжтя ни изминатъ,
привѣлъ глава, като пазачъ, той бди надъ
сирака който растне въ тоя дворъ.

Въ какво се вглеждашъ, злàтенъ слънчогледъ,
какво съзирашъ, смѣло, бойно цвѣте,
народа ли, упжтенъ въ походъ свѣтълъ,
когато бѣше ти на първи редъ?

Сега е тихъ и неподвиженъ часъ.
Спятъ въ пладнята старица, внукъ и кжща,
бащата где е, та не се завръща
и чий е тоя ясенъ, боенъ гласъ? —

Въвъ насъ е твойто бждаще о, свѣтъ!
Какво е пораженето? — Време,
да порасте синътъ за да поеме
изпуснатия въ боя слънчогледъ!

Из „Пролет на булеварда", 1933.

Самоков, Кравармия 3-ти-114

Драги Стайчев.

Твоето писмо ме зарадва и изненада, че не ожаде мълчеше. Ние сме честити, дай Боже да сте живи и здрави.

Ние пострадахме доста нощни от бомбардировките. Нашата къща е доста разбита. Напоследък нещадната досадиха бомби и ние сме свикнали на тях. Дойдох в Самоков и се настаних на удобно място у едни добри приятели в Кравармия.

Здравей от сърце от всичко тук. Пиши и ти бързо и ти мене не забравяй.

Твой Елин Пелин.

Господин

Лъчезар Стайчев

ул. „Хр. Ботев" 5

гр. Луковит.

Кравармия.

За нощуване на нашите едва ли биваше много скоро да дойдеш. Много късно е пътуването. Ако можеш да отложиш работата, за по-добро време, ще бъде добре. Моя бой приятелю как ще ги изядеш. Ато няма не чакащи да ги гледаш некъртен? Може ние нещо да ти пратим от нашето. Твоите с всичко ваше работи.

Нашите ти много здраве. Целувай ти сестра ни и най-нарави поздравления за него и за семейството ти.

Елин Пелин – Самоков кравармия.

Писмо от Елин Пелин, 1944

Боян Елин Пелин

СТИХОВЕ И ПРЕВОД С БЛИЗКИЯ ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ

Благодарен съм, че имам възможност да участвам в конференция, посветена на Лъчезар Станчев. Много спомени ме свързват със семейството на Лъчезар Станчев. Нашите две семейства бяха много близки. Татко особено много ценеше творчеството на Лъчезар Станчев. И разбира се, и обратната връзка, като по-млад творец, Лъчезар Станчев изпитваше според мен голям пиетет към творчеството и личността на моя баща. Съжалявам, че при техните интересни разговори не съм си водил бележки и записки. Впрочем някои неща вече се изтриват от паметта, за съжаление. Бих разказал един спомен, който ми се струва интересен и не бих го забравил. В градината на нашата къща на улица „Журналист", сега тя носи името на моя баща, в една от честите наши срещи с Лъчезар, започнахме един интересен разговор за поезията и литературата. Той ме попита: Как си, пишеш ли нещо? Казах, че пиша стихове и разкази, но почти нищо не съм издавал. И в процеса на разговора стана дума, че в момента съм се увлякъл по игра на тенис и мечтая да си купя една хубава ракета, но все не достигат парите. Аз не бих затруднил моето семейство за такова нещо. Лъчезар сподели, че подготвя издаването на антология на френски поети. И ме покани да участвам. Аз съм учил френски, имам познания, но дали ще се справя, и то достойно?

- Ти ще се справиш - каза Лъчезар - и ще си купиш ракета за тенис.

На другия ден се срещнахме и аз получих текстовете за превод - стихове от Луи Арагон. Започнах работа с голямо вълнение и амбиция за постигане на колкото се може по-добър резултат. Още повече, като знаех колко взискателен е Лъчезар за качеството на

превода. И такова вълнение изпитах, че не мога да легна да спя, чудя се, ама как да не се изложа, и с речник, и с консултации. Постарах се да получа консултации и от известния преводач и добър мой приятел и партньор на тенис Пенчо Симов. И все пак успях. Скоро отидох да предам превода, Лъчезар прегледа стиховете, изглежда остана много доволен, спомням си, стана, прегърна ме, както се казва, бащински. И антологията излезе, в нея са включени моите преводи, имам я в моята библиотека и там пише: превод, с моето име. Получавам си хонорара, купувам една ракета за тенис и съм много щастлив. Ето един спомен, който показва човешката страна на нещата. Защото за мен такива личности като Лъчезар Станчев и другите в компанията на моя баща, с които съм имал възможност да бъда, са оставили следа за целия ми живот. И с проф. Балабанов с неговата ексцентричност и с неговата изключителна култура. И с писателя Змей Горянин, също от компанията, много интересна личност, много талантлив, но по стечение на обстоятелствата по-малко известен като поет, повече като белетрист. С Лъчезар Станчев имахме много интересни разговори и си спомням как ме насърчаваше в писането на поезия. Веднъж пак си говорихме за поезия и той ми каза: „Сега искам да ми напишеш нещо в дактил". Спомням си, че написах едно стихотворение тогава. Той го видя, много го хареса и каза: „О-о, искам да го отпечаташ". Много интересни разговори за поезията и за изкуството въобще имахме с Лъчезар Станчев в тяхната вила в полите на Витоша, в Драгалевци.

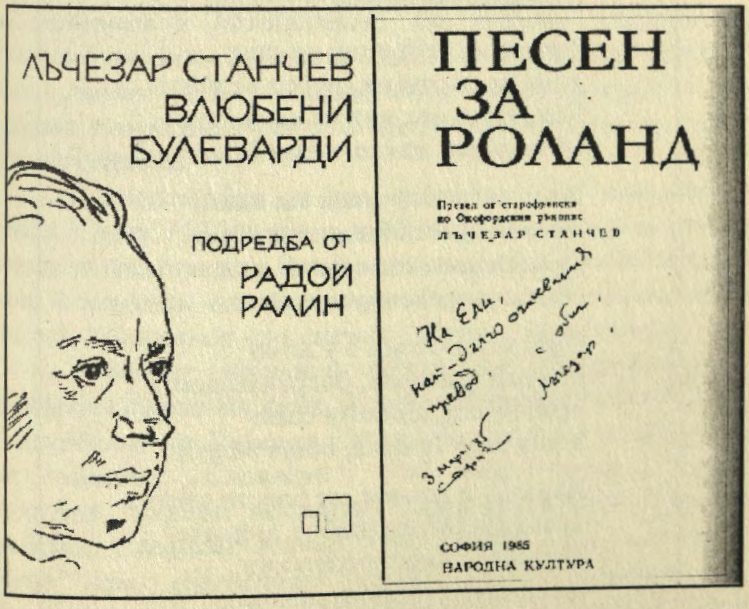
Отварям една скоба: баща ми разказваше весели случки като тази:

„Как били на риба с Балабанов и компания и след това седнали в селската кръчма за отмора, а кръчмарката им казала, че групата й изглежда от много специални гости и веднага започнала да мете. Баща ми помолил, ако обича, да не разваля чистия въздух. А яката балканджийка

го побутнала по рамото и отвърнала: А то чунким има въздух".

Лъчезар Станчев много обичаше да слуша случките, които баща ми разказваше, и много се смя на този разказ.

С особено вълнение си спомням, че моят баща високо ценеше таланта и цялата литературна дейност на Лъчезар Станчев.

У ДОМА

Колко близко ми е всичко тук,
сякаш днес от сън се аз събуждам.
Слушам родна реч и роден звук
и забравям образите чужди.

Иначе листата тук шумят,
птиците по български запяват
и край мен трамваите звънят
с весел звън като че поздравяват.

Със усмивка кротка ти дойде.
Нищо, че си малко закъсняла.
Само с теб ли? - Имам тоя ден
среща със родината си цяла.

Среща със безбройните неща,
със които мълком разговарям,
с къщи, и градини, и листа,
с бедни скитничета и колари.

Тръгваме сега един до друг,
аз се чудя сам на свойта верност.
Как, защо пак нужна си ми тук?
Между нас лежеше свят безмерен.

Зная, зная: всичкият ми плам,
мислите ми са били нетрайни,
чужденките, що обичах там,
бяха дъх на вечери омайни.

Днес сърцето ми е у дома
и тупти във нова, бодра младост,
днес не е душата ми сама
в жаждата за нова, обща радост.

Вярвам: в слънце ще блести светът,
вярвам в твоята любов, момиче,
вяра има само в роден кът
и света чрез него аз обичам.

Из „Земя под слънце", 1939.

Марин Георгиев

ЗА ЕДИН ВИЦ – ЕДНА ГОДИНА

... През 1958 г. ме съдиха в София за виц срещу Никита Хрушчов. Не бях казал вица. Научих го от протоколите в Държавна сигурност. Имах солидно алиби. За най-голяма изненада на читателите трябва да призная, че милицията не беше виновна - един безпартиен искаше да ми вземе службицата в сп. „Славейче" и успя; милицията и съдът, разбира се, пак си остават виновни, понеже не ми признаха невинността. Изкарах си една година в Старозагорския затвор...

Из Йордан Вълчев, „Куциян", 1990

... В детството на цялото мое, наше поколение, той беше веселият, големият, славният „Чичко писател": обширните страници на в. „Весела дружина" ни вълнуваха и незабравимо ще остане магическото „следете продължението в сряда, в следващия брой!" А този „чичко" е бил тогава едва 25-26-годишен - той наравно с първата учителка ще ме следва в най-нежните детски спомени.

Пристъпвайки за гимназията, имах втората си среща - през 1939 година той получи първа награда за поезия за стиховете „Земя под слънце", но дойде заедно с това и награда, от наградния фонд на името на проф. Иван Д. Шишманов - за цикъла „Париж под слънце".

Съдбата направи така, че изневиделица, с помощта на друг писател, Христо Радевски, попаднах под началството на Лъчезар Станчев - още при първия брой от списание „Славейче". Той беше чудесен главен редактор, чудесен началник. Направи велико, световно списание. Следяхме всичко - от английското „Джак енд Джил" през френското „Пиф", през списанията на соцстраните, чак до венецуелските и аржентинските

детски списания - всички те бяха комикси. „Славейче" беше високохудожествено, в него намериха развитието си големи художници, те винаги печелеха първите награди на биеналетата в Италия или Франция. Лъчезар Станчев бе за художниците най-благосклонният меценат, спомоществовател. С всичко и винаги Лъчезар Станчев се справяше с тиха мирна заповед, знаеше как да обърне и насочи вниманието, имаше голям опит и аристократичен такт.

Беше отдаден на работа, труд, дейност, творчески вълнения. Беше главен редактор на „Славейче" от 1956 до 1967 година. В тези 11 години бе вечно нащрек, на пост - кога ще излезе новият брой, какво става с вестничето „Весело Славейче", ами как върви „Библиотека Славейче" и ... и в същото време издаде 22 книги стихове и проза. Неуморим, бурен дух, беше еднакво и писател, и общественик, началник и колега, съветник и приятел. Имаше смелостта да рискува, за да спаси някого, и не търсеше благодарност, поклони, отплата...

Из Й. Вълчев, в. Литературен форум, бр.12, 25. III. 92

... До есента на 1957 г. къщата ми в Княжево все си беше недоправена. Къща-виран, как се отглеждат деца и как да те търпи съпругата, от мене й дойде до гуша. В тая есен мои близки отишли при Христо Радевски - главен секретар на Съюза на писателите - и измолили да ме назначи някъде, защото загивам из тия пътища и безпътици. Той помолил Лъчезар Станчев да ме вреди някъде в току-що основаното списание „Славейче". И Лъчезар Станчев ме назначи администратор. Не знаех за интервенцията на моите близки - получих писмо от Лъчезар Станчев, явих се и работата стана...

Следователят не прави много грешки, пише си правилно и грамотно. След това той ми даде да подпиша призовката за ареста. Гледам - не пише датата на

действителния арест, а точно днешната дата. Не възразих. Отпосле ще разбера, че копие от призовката са изпратили в „Славейче" и Асен Кацарски ме водил на работа и предходните два месеца. Ех, големи кярове са тия мои арести! Отпосле ще науча, че милият Лъчезар Станчев е ходил в ЦК за помощ, но са му свили сърмите да не прави ходатайство, за да не пострада и той...

Скрих имената и адресите на много приятели, а изтъкнах Атанас Далчев, Александър Муратов, Радой Ралин и др. п. - за тях няма опасност. Разпитвали са само Далчев - отпосле ще ми каже, че са го държали три часа на една пейка преди разпита и той после казал, че от мене конспиратор не става и че съм весел човек...

Й. Вълчев, Из „С досието напред", изд. БП, София, 1993

Докато капитан Стефан Симеонов Йончев разпитва лицето Йордан Тодоров Вълчев, недоверчивата ДС разпитва, питайки, главния редактор на списание „Славейче" - поета Лъчезар Станчев. Какво ще пита, след като всичко е задвижено по предварителен сценарий, и то от самата ДС?! Пита, защото разчита на страха; търси нови жертви: огънеш ли се, уплашиш ли се - и си в ръцете им: не един или двама писатели станаха техни хора - ще ги познаете по гузния им и мазен поглед. Подобна хватка ми приложи през 1994 г. големият патриот Николай Хайтов: изпрати ми „страшното" писмо, че ако не се явя на разговор с Управителния съвет на Съюза на българските писатели - ще бъда изключен, после този „храбрец" (който се оказа голям страхливец, малодушник и хвалипръцко, но за това ще разкажа друг път) ми прати второ писмо - да се определя къде ще остана - в Сдружението или в Съюза (жертва на това раздвоение според мен падна Стефан Дичев); последният ход на класика на ходовете бе заведеното от него дело срещу „Литературен форум" за

килимите на „Литературен фронт". Разбира се, той загуби всичките три битки, но когато цъфна на коктейла, организиран през 2001 г. от „Литературен форум" и по-точно от мен, по повод 70-годишнината на Петер Юхас, не пропуснах възможността да клъвна Хайтов. „Защо ти трябваше да ми пишеш тези писма, след като знаеше, че нещата не стоят така?". „Защото мислех, че ще се уплашиш..." - отвърна ми; „Хайде, хайде - и двамата сте мъжки момчета", разтовари напрежението Петер. С Хайтов даже имаме и снимка от тогава.

Но и Лъчезар Станчев, за негова чест, не се е уплашил и то във време, когато чинът на служителя на ДС не е скрит под различни административни съюзни длъжности, във време, когато други негови колеги сами са се предлагали, без да са били поканени от „осигурителите на сигурността" в държавата... На писмото им достойният поет отговаря така, че дори ги поставя в положението на хора недосетливи, на хора грубияни, които не допускат, че освен техните *най-важни* задължения не по-малко важни са задълженията и на останалите хора в държавата; сега си мисля, че това е бил и възможният за тогава начин да „измоли" по-скорошното освобождаване на Йордан Вълчев от следствието:

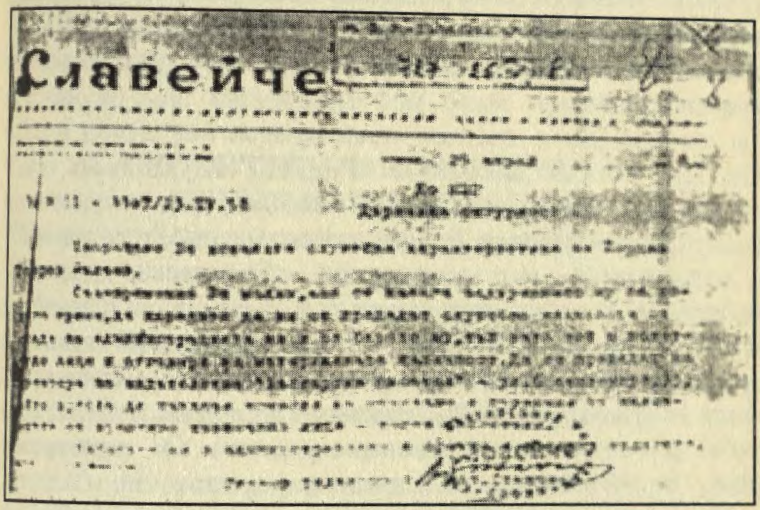
№ - 1107/23. IV. 58 До МВР Държавна сигурност

Изпращаме Ви исканата служебна характеристика за Йордан Тодоров Вълчев.

Същевременно Ви молим, ако се налага задържането му за по-дълго време да ни се предадат служебно ключовете от склада на администрацията ни и от бюрото му, тъй като той е подотчетно лице и отговаря за материалната наличност. Да се предадат на редактора на издателство "Български писател" - ул. 6 септември, 35, който трябва да назначи комисия за описване и приемане

на наличността от временно назначено лице - негов заместник. Работата ни в администрацията е срочна и не търпи отлагане.

Главен редактор: Лъч. Станчев (подпис и печат)

Славейче

Че „Славейче" е издание на издателство „Български писател", знае главният му редактор още през 1958 г.; допускате ли тогава, че бившият председател на фонда на Съюза на писателите от 70-те години Николай Хайтов (пост, който се даваше само на изключително доверени лица на властта, пост съгласуван тайно и явно), а после - председател на Съюза от 1994 почти до края на милениума, няма да знае че и „Литературен фронт" се е издържал от издателството и поради това имуществото не е негово, а на издателството. Типичен шантаж в стила на службите (Съюзът на писателите от 1944 г. до днес е плътно свързан с ДС: до днес, защото и сега, поне аз ги знам, двама от ръководството на вестника им („Словото днес") са свързани с ДС: по един от тях е в ръководството на съюза и издателството им: „съвестта на народа" - не знам вече колко на брой писатели, членове на СБП - не

само търпят това, но дори ги и избират). Шантаж е и исканата характеристика, защото каквато и да бъде тя - съдбата на Йордан Вълчев е предрешена.

За това се е досещал интелигентният Станчев (не случайно намеква „ако се налага задържането му за по-дълго време"): той е знаел, че ще е за по-дълго, знаел е с кого си има работа и въпреки това дава следната характеристика:

СЛУЖЕБНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗА ЙОРДАН ТОДОРОВ ВЪЛЧЕВ

Йордан Вълчев беше назначен в началото на 1957 за организатор на издателство „Български писател", отговорник за определен окръг към щата на сп. Славейче, което започваше първата си годишнина. Пътувал е служебно, както и другите организатори и се е отчитал за своята служебна работа направо в издателството към общия ръководител на администрацията. От това време имам впечатление от две-три срещи на всички организатори с редакцията, че той е енергичен и способен организатор. Не съм забелязал нередности, нито съм имал оплаквания от него.

От началото на 1958 г. същият премина на работа по щата на сп. Славейче, като администратор - отговорник на продукцията от списанието, библиотеката, която сега е в своята първа годишнина, папката и приложенията й, остатък от това, което не взема РЕП. Този остатък трябва да се експедира навреме на абонатите, записани направо в редакцията, на гратисите, на книжарниците и детските учители в селата.

По мое мнение Йордан Вълчев изпълнява съвестно своите задължения - навреме изпраща всичко, инициативен е, сам предлага как да се организира пласимента. С впечатление съм, че той може самостоятелно да осигури, разбира се под контрола на издателството, реализиране на пласимента. което ще

донесе запланувания доход от тези книжки за 1958 г. към 150,000 лв. Такъв енергичен администратор ни е нужен, тъй като първата година редакторите на списанието твърде много се занимаваха с административни и организационни въпроси и това отежняваше редакторската ни работа.

По отношение на работното време Йордан Вълчев се отчита към общата администрация на издателството. И все пак по мое настояване той беше през тези четири месеца почти във всекидневен контакт с редакцията ни, която е на друга улица – А.Кънчев, 5. От нас той получаваше постъпилите писма за администрацията, обикновено с параф какво да се отговори и направи. Последното писмо до училищата по недоглеждане е изпратено с адреса на администрацията и поръчките постъпват там, направо, затова той преди няколко дни ми докладва получените двайсетина писма, от които се вижда, че всички са посрещнали добре библиотечката ни и искат увеличение.

От неговото държание в редакцията мога да заявя, че той не е проявил погрешни политически възгледи, но също така, че отбягва да разговаря по политически въпроси. Не мога да гарантирам дали е напълно морално запазен. В тази насока обича да се похвалва в общи приказки.

Въобще Йордан Вълчев е по-буйна натура, избухлив, но разсъдлив и когато сгреши и предреши някой въпрос, като смята, че е от неговата компетентност, след това се извинява и поправя работата като изпълнява нарежданията на главния редактор.

С другарите си от администрацията и редакцията има добри дружески отношения. При нашите срещи за 9 септември или 1 май идва както и другите с жена си, държи се добре. Пийва средно, без да прекалява. И все пак допускам, че може би някои много не го обичат, поради това, че той бързо се справя с поставените му задачи и така да се каже ги засенчва и измества със своята

активност – качество, заради което той беше предпочетен за администратор на сп. Славейче. А известно е, че поради успеха на списанието ни, всеки от работниците в издателството би работил с удоволствие по-близко до редакцията ни.

Главен редактор на списание „Славейче"
Лъчезар Дончев Станчев

В. „Литературен форум", бр. 4, май 2006

СОНЕТ *от Георги Мицков*

На Лъчезар Станчев

Ти, Ангел мой, за първи път изричам
потайно неизричани слова,
че толкова безумно те обичам,
като глухар съм с пукната глава.
Замаян ходя тъжен из гората,
пейзажът твоят образ е приел,
аз шепна името ти със листата
и в теб като бръшлян съм се оплел.
Но всъщност онова което казвам
е изповед пред въздуха уви,
и своето мълчание наказвам,
щадя те зарад хорските мълви -
към тебе любовта ми е тъй висша,
не смея даже в стих да я опиша.

Из: Георги Мицков, „Отчаян пешеходецо", съставители Емилия Коралова-Стоева, Георги Тодоров, редактор Райна Далчева, изд. „П. и П. Славейкови", 2002, с. 84.

СТАРЕЦЪ

Единъ старикъ, приседналъ вънъ на двора,
стои и гледа улицата шумна.
Лудуватъ тамъ деца,
минаватъ млади хора.
Той слуша земнитѣ имъ гласове.
Вечерникътъ отроненъ листъ довѣ
и го постави на ржката жълта,
но старецътъ не го и забеляза.

Жълтъ листъ на жълтата ржка,
ти спирашъ тамъ тъй както би се спрѣлъ
на нѣкой пънь изсъхналъ, пожълтѣлъ,
или на купчина отъ пръсть. Така
еднакво безъ животъ сж тѣ.

О, старцитѣ, съ ржце отъ пръсть,
съсъ погледъ що подъ пепелта мъждѣе,
въ тѣзъ вечери, когато есенѣе,
безшумнитѣ и неподвижни старци,
тѣ всѣкое безсмъртие отричатъ.

Ний всички сме отъ този нетраенъ свѣтъ
и късно въвъ такъвъ есененъ часъ,
когато се обърнеме назадъ,
живота си ще видиме ли ний
да е преминалъ въвъ спокоенъ трудъ,
въ достойни дни,
за да затихнемъ съ есеньта безъ болка?
Какво сторихме ние до сега
по тазъ враждуваща земя?

Стои старикътъ, гледа вечерьта
и бавно се загубва въ здрачината,
оронватъ се, затрупватъ го листата.
И спира всѣки гласъ и смѣхъ
по тазъ земя отъ пръстъ и прахъ.

Из „Хора по стрехите", 1935.

Сладки Емине,

Най-после един ден получих отговор на писмото ми. Бях започнал да ставам нетърпелив, но реших да не ти пиша втори път преди да получа отговора ти. Пък си рекох кой знае, може вместо писмо самият ти да пристигнеш. Зер той си е от бързите. Софи – бъдеще вила като нищо, а и Париж не е далеч. Ако не би! Всяки случай и писмото да сега ли стига. Колко малко думи, а ме почувствувах ужасно! Толкова сме неща тъкмали хора – с колко думи характеризираме един човек! Гениална фамилия сме си ние! Особено ми хареса мисълта в писмото ти, дето казваш, че умеят се Лин спрял да ме чака. Искрено ме разтъжнува. Пък и подразних се. Не съм нищо и никакъв! Предпр. Стиев, ли! – Le plus grand... както го довърши, че се подсмихах малко, да не би да затъпчеш писмото и бъдещите поколения да го четат.

Жалиш ли кое е неудобството на писмата. Пишеш, пишеш, а не знаеш г. събеседника ти какъв изглежда. Трудно е когато гледаш събеседника в лицето. Тогава по мимиката, чертите, думи.

Елена Лъчезар Станчева

Из „Бивалици": ПИСМО ОТ ПАРИЖ

6. XII. 37, Париж

Сладки Елияне,

Най-после онзи ден получих отговор на писмото ми. Бях започнал да ставам нетърпелив, но реших да не ти пиша втори път преди да получа отговора ти. Пък си рекох, кой знае, може вместо писмо, самият заек да пристигне. Зер, той си е от бързите. София – Белград взема като нищо, а и Париж не е далече. Но не би! Всеки случай, и писмото до сега ми стига. Колко малко думи, а те почувствах цяла!

Така сме ние гениалните хора – с няколко думи характеризираме един живот! Гениална фамилия сме си и туй то! Особено ми хареса мястото в писмото ти, дето казваш, че

ЖИВОТЪТ СЕ БИЛ СПРЯЛ ДА МЕ ПОЧАКА.

Искрено ме развълнува. Пък и позарадвах се. Не съм нищо и никакво! Лъчезар Станчев съм! – Le plus grand… etc... Ти го довърши, че се позасрамих малко, да не би да запазиш писмото и бъдещите поколения да го четат.

Знаеш ли кое е неудобството на писмата. Пишеш, пишеш, а не знаеш г. събеседника ти как възприема казаното. Друго е, когато гледаш събеседника в лицето. Той реагира с мимика, жестове, думи. Ако нещо си изтървал не на място, можеш да се коригираш. Но нейсе! Ще трябва да се примирим със закъснялото несъвършенство на 20-ия век и да продължа да пиша! А представи си, че се направи онова усъвършенстване, за което мислих веднъж като те чаках, обикаляйки три часа край къщата ви, за което после ти говорих.

Безкрайно малка радиопредавателна и приемателна станция за джоба или масата, заедно с

ТЕЛЕВИЗИОННО ОГЛЕДАЛО.

Седнеш си на масата в определен час, натиснеш едно копче и ето ти пред тебе се яви цялата стая на този, с когото искаш да разговаряш. Например, ти Заю-баю цял ден ще държиш отворен апарата (какво думам – цял ден, по интересно е и цяла нощ!) ще те виждам какво правиш, ще се разговаряме, когато искаме, ще си лягаме вечер да спим едновременно и заедно. Денем ще носим апаратите в джоб и ще знаем всеки миг къде сме и какво правим. Ти ще слушаш когато искаш, същите курсове с мен. От време на време ще се изправям пред апаратчето и ще кажа:

-Хей, Заю-баю, я ме прегърни и дай сладките уста да ги целуна!

Тогава би настанал

РАЙ ЗА РЕВНИВЦИТЕ.

Ще остави жена си, но ще й заповяда да държи апарата отворен, за да я вижда. Но пък и жената би могла хубаво да го поразиграе, като загасва от време на време светлината. Горкичкият ревнивец има да се изпокъса от тичане до в къщи, за да хване незнайния прелъстител, обаче може и никога нищо да не намери, защото жените са станали напоследък много верни, нали?

Собствено, знаеш ли, че такова едно изобретение би било доста тежко за понасяне? Да виждаш и чувстваш близко до себе си любимото същество, а то да не може истински да ти принадлежи!

Но стига с тия небивалици, ами да ти разкажа какво става по Париж.

Най-напред нека ти обясня защо се озовахме в Цюрих, ако не съм направил това в първото си писмо.

Както ти писах, в Белград престояхме един ден и значи две цели вечери, защото взехме нощния влак.

Видяхме прочутата улица – Теразия – с великолепните витрини, които вече не срещнахме почти никъде, дори в Париж. Изглежда, че художници – платени, разбира се, – са дали тоя блясък и пъстрота от цветове и осветления на Белградските витрини. А нашите витрини в София! Господи! – обущарски магазин: колчета, и на всяко колче обувка! Шапкарски магазин: колче и на всяко колче шапка! и т.н.

Видяхме също Кале мегдан, но не се отбихме да видим музея на краля Александра, защото видяхме на вратата отделение с войници и понеже не знаехме какво е, Атанас реши, че е казарма, и понеже си пада малко страхлив, на бърза ръка се разкарахме. Видяхме само зоологическата градина. Разбира се тя е много по-бедна от нашата – само мечките са добре, а горкия лъв са го мушнали в една дупка за свини, но не и за царя на животните. Аз го подразних малко и той като отвори онази уста, че като ревна – без да ща поотстъпих стъпка назад и намерих Атанас* – благополучно избягал на три метра.

Вечерта ходихме и на кино - видяхме *Лъжите* на Нина Петровна. Ама то брате, говорът на френски, надписите на сръбски с латиница, докато чуеш нещо или прочетеш, бедният разум се отказва да го преведе на български, та едва разбрах филма.

В Загреб не се спряхме. В Триест престояхме три часа. Във Венеция преспахме. Видяхме палатата на Дожите и подземието на инквизицията. Видяхме каналите, моста Риалто, на който си купих една шапка за спомен. Повозихме се с воден моторен трамвай. Преспахме и в Милано. Разгледахме прочутата църква Дуомо – една величествена постройка, каквато не е и Нотр-Дам, макар че имат общи черти. И тука стана това, което ни накара да отидем в Цюрих. Връщахме се от прочутите

---

* Атанас Драгиев е приятел на Льчезар Станчев и Петър Динеков; след години става известен университетски преподавател.

монументални гробища на Милано, с хиляди каменни гробници, украсени със статуи, между които, освен крайно шаблонните имаше и чудесни произведения на изкуството и виждаме, че до тръгването на влака има само 10 минути. За да не вземем другия след 2 часа, хукнахме, взехме си багажа от гардероба, питаме кой влак е за Лозана и ни го посочиха – качихме се. За всеки случай попитахме пак и друг кондуктор. А не, казва, този не е директен за Лозана – линия 8. Сваляме багажа, остава 1 минута, качваме се на линия 8. Събираме трима кондуктори. Този ли е влакът, и т.н. Не, не е този! Не, този е! – Иди им разбери. Най-после увериха ни и всички приеха, че може и с този, според билетите ни. Пътуваме един час – идва контрола. Оказва се, че отдавна сме минали гарата, където наистина сме могли да сменим за Лозана. Трябва или да се върнем, като си доплатим и то не само за връщането ами и за пътуването до една друга гара, което правеше към 120 франка, или да „продължим през" Цюрих, откъдето наистина имахме право да минем според билетите ни. Не толкова за парите, колкото за това, че щяхме да закъснеем с още един ден, пък и бяхме вече доста изморени, останахме през Цюрих. Утешихме се с това, че ще видим цюрихското езеро и Симплонския тунел. Минахме през Алпите, на няколко спирки имаше сняг, видяхме величествени върхове, езера, долини.

В Цюрих, както ти писах направихме едно запознанство. След като излязохме от една изложба на стари картини, т. е. имаше една зала и на модерното изкуство, тръгнахме край езерото и стигнахме на моста на един от каналите на езерото. Там

ЕДНА СИМПАТИЧНА ГОСПОЖИЧКА

с чантичка и ръкавици в ръце, хвърляше хляб на чайките. Подхвърли едно къшейче и някоя чайка се спусне и го грабне още във въздуха. После нашата героиня хвърли долу към водата – някоя чайка като стрела се спусне и до

сами водата глътне късчето. Госпожичката радостно се усмихва. Всички се спират да я гледат. Спряхме се и ние.

Другите отминават, а ние не отминаваме. Атанас казва да си тръгваме.

- Извинете, казвам, госпожице, знаете ли кои са les curiosités de la ville? – разбира се, всичко на френски. Госпожицата е малко затруднена. Най-после разбира, че се интересуваме от забележителностите на града. Казва ни някои неща, които бяхме вече видели. Но аз не свършвам.

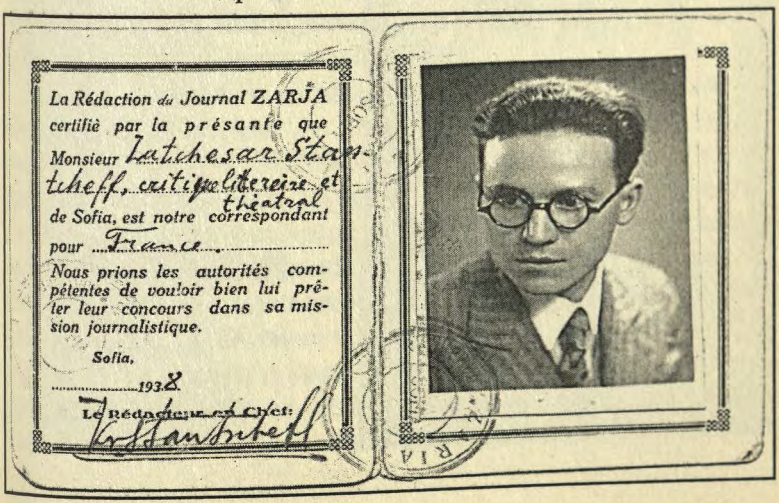
- Сигурно сте с много добро сърце, щом храните всеки ден бедните птички!

Продължаваме разговора. Когато срещна трудности, Атанас помага. Госпожичката говори немски, а френски колкото мене – сама го е учила. Обяснявам й, че съм поет, че искам да й пратя някои мои стихове преведени на френски и я моля за адреса й. Дава ми картичката си. Казва се Лизи Хартман. Разделяме се. Хубавичка госпожица, но я бях забравил, та досега не й писах. Да й пиша ли?

Довиждане за сега. Друг път повече.

Много целувки от твоя Лъчезар

Поздрави на Адела и Ася, на Йордан и пр.

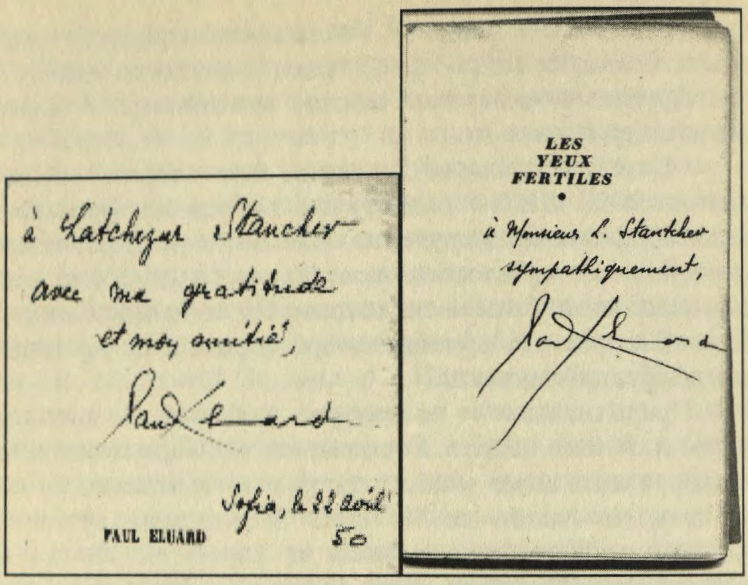

La Rédaction du Journal ZARJA certifiè par la présente que Monsieur Latchezar Stantcheff, critique littéraire et théatral de Sofia, est notre correspondant pour France.

Nous prions les autorités compétentes de vouloir bien lui prêter leur concours dans sa mission journalistique.

Sofia,

1938

Le Rédacteur en Chef:

à Latcheznr Stancher
avec ma gratitude
et mon amitié,
Paul Eluard

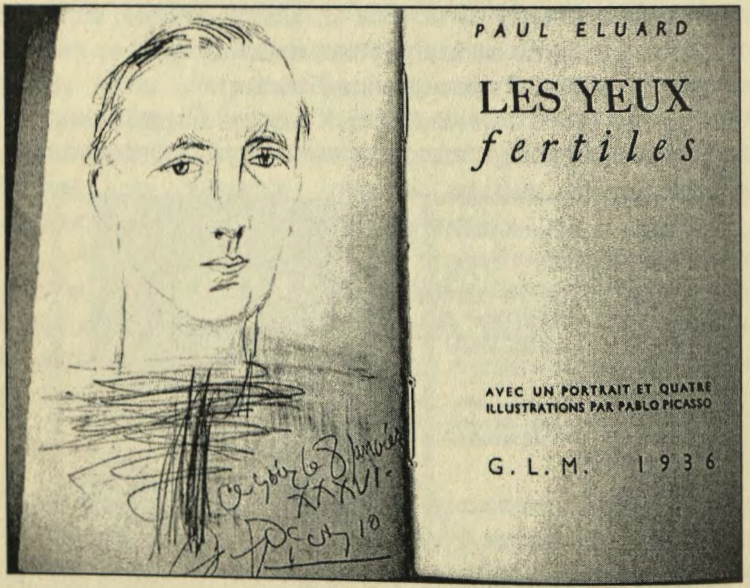
Sofia, le 22 avril
50

PAUL ELUARD

LES
YEUX
FERTILES

•

à Monsieur L. Stantchev
sympathiquement,
Paul Eluard

PAUL ELUARD

LES YEUX
fertiles

AVEC UN PORTRAIT ET QUATRE
ILLUSTRATIONS PAR PABLO PICASSO

G. L. M. 1936

ЕЛЮАР В СКАНДАЛА С „УСМИВКАТА”

От летния радиоефир на 2001 година се разпали скандалът с "Усмивката" – песен - емблема на Петко Петков и групата "Трамвай № 5". Провокацията се роди от една реклама за дъвка, повтаряна три месеца всеки час в „Дарик”, БНР… На основата на песента, композирана от Митко Щерев, рекламата без разрешение е преиначила текста на поета. Обсебени са първият стих - "не знае никой преди колко века" и после римите на първия куплет, и (чрез манипулиране на основната идея: Как се е появила усмивката?) се пробутва рекламната бомба "усмивката от "Дъвка" е родена", на мястото на оригиналното поетично откритие "усмивката ... от майчина целувка е родена". За такова нарушение в Закона за авторските права (чл. 94. ал. 2 т.3) е предвидено

ОБЕЗЩЕТЕНИЕ:
„... ДО ТРИДЕСЕТ И ПЕТ ХИЛЯДИ ЛЕВА”.

Скандалът предизвика приятелска загриженост и публична реакция във вестниците „24 часа” (журналистическото разследване „Скандал с песен на Трамвай №5” на Мила Вачева, 20.8.2001) и „Демокрация” („Дъвка” на Ат. Свиленов, 6.8.2001).

Феноменална е съдбата на текста на "Усмивката". Началото е в Париж от 1937 г., времето на възхода и разгрома на Испанската република, когато двайсетинагодишният младеж – поетът, стипендиант и лектор в Университета попада в художествено-артистичната компания на Н. Балкански, Ил. Бешков, Г. Бакърджиев, Ст. Сърчаджиев, Б. Дановски, Кр. Мирски... Младежът търси близост сред френските събратя по перо, намира приятелство и се запознава с Пол Елюар - автор на току-що появилата се стихосбирка „Щедри очи” („Les yeux fertiles”).

От стих на Елюар с илюстрации на Пикасо (рисунки за Пол от Пабло) започва лъчезарното откритие: „Усмивката ... от майчина целувка е родена". Немалко балканска трезвост има в това поетично възражение срещу „усмивката алкохолна" („souris d'alcool") в края на знаменитото стихотворение на Елюар „Трескава грива" („Criniere de fièvre"):

Очарователна усмивка алкохолна
И кът от зима в живи цветове
Слънце което мога да прегърна.

След повече от десет години от последната приятелска среща в Париж, вече възвеличен като поет № 1 на Франция за 20-ти век от издателската класация на Пиер Сегерс, Елюар пише посвещение: „На Лъчезар Станчев с моята признателност и приятелство". Тогава в балканската страна, на която гостува, Елюар е окрилен от възторжените рецитации на преводите на свои стихове за „френската съпротива", като „Смелост":

Париж студува и гладува.
Париж не дъвче вече кестени изпечени.
Париж навлече дрипи на старик…
(Превод Лъчезар Станчев)

Майка ми Ели Станчева си спомня за началото на песента „Усмивката":

„МИТКО ЩЕРЕВ ОМАЯН ОТ УСМИВКАТА,

дотърча чак в Банкя, където с Лъчезар бяхме на балнеолечение, за да попита: "Г-н Лъчезар Станчев, дали е възможно до бъде съкратено едно Ваше стихотворение, за да се оформи като текст на нова моя песен?" Лъчезар имаше много песни и сам свиреше и пееше, затова широко

се усмихна и насърчи младежа със съгласието си: „Песента дава втори живот на стихотворението." Успокоен, композиторът продължи: „Избрах стихове от „Усмивката":

Не знае никой преди колко века
разбудила е тя човешкото в човека,
но струва ми се, в нощ студена
от майчина целувка е родена.

Усмивката - тя води двама млади
към върхове и звездопади...

Само след дни чухме „Усмивката" - първата песен от двадесетте, включени в националния радиоконкурс за нови песни „Пролет'86". Скоро песента попадна в конкурса за мелодия на годината във „Всяка неделя" на Кеворкян. На четвъртата седмица поради това, че оглавяваше класацията вече три седмици в месеца, „Усмивката" трябваше да стане мелодия на месеца. Точно тогава на екрана се появи, като песенен ценител, един гранитен критик. И той обяви оценката на публиката за неправилна и каза, че не приема текста и въобще песента. След това изказване конкурсът на „Всяка неделя" беше преустановен..."

„УСМИВКАТА" ПРЕСКОЧИ КЕВОРКЯН

и завладя чрез клипове публиката. Пред Нова ТВ в края на 2001 г. Петко Петков заяви: „Усмивката е любимата ми и най-успешна песен". БНТ излъчи едночасов концерт - „Усмивката", с участие на П. Петков, Стефка Минева, Лили Иванова, Стефка Съботинова... През март 2000 г. Др. Драганов в „ТВ Чай" запя песента заедно с групата Трамвай № 5. Петко Петков си спомня с възмущение, че „Усмивката" не е била допусната от властта да представи

родната песен на „ЕХРО" в Япония заради по-тъмния цвят на кожата на една от певиците.

Минаха месеци в борба за авторското право на текста, чрез писма, адвокатски срещи и благосклонно насърчение от разговори с Леда Милева, Радой Ралин, Пламен Цонев, Атанас Свиленов, Бойко Ламбовски, Калин Донков, Митко Щерев, Петко Петков... И накрая с дискретната помощ на дружество „Music Author" справедливостта възтържествува благодарение на

РОДОЛЮБИЕТО И КУЛТУРАТА
НА БЪЛГАРСКИТЕ МЕНИДЖЪРИ

от световната фирма за дъвки. Те преценихa, че текстът на една широко популярна българска песен не може да бъде пренебрегван и приеха оригиналния текст като основа на рекламния. Така, сред авторите на рекламата де факто се добави авторът на оригиналния текст. И беше получено възнаграждение в размера, изплатен на другите автори. От дяволуващата агенция, сътворила рекламния текст, не се получи извинение.

Лъчезарният ми баща би провидял:

ВТОРИЯТ ЖИВОТ НА СТИХА Е ПЕСЕН,
ТРЕТИЯТ - РЕКЛАМА.

В. „Лит.. форум", 26.2.2002, записал Вл. Лъчезаров

УСМИВКАТА

Не знае никой преди колко века
разбудила е тя човешкото в човека,
но струва ми се, в нощ студена
от майчина целувка е родена.

Усмивката - тя води двама млади
към върхове и звездопади.
Усмивката - със свойта нишка лека
човека тя привързва (2) към човека.

И днес на твойте устни тя цъфти,
усмихнеш ли се - хубава си ти.
Не бива без усмивка дом да има,
без нея по света ще бъде вечна зима.

Усмивката.
Усмивката - със свойта нишка лека
човека тя привързва (2) към човека.
Усмивката.

Текст на популярната песен на група „Трамвай № 5" с музика от Митко Щерев

БАН - Институт за литература БИБЛИОТЕКА

До г. Иван Кюмджиев
книгоиздателя в гр. София.

П. Г.

Въ потвърждение на устния ни разговоръ, съобщаваме Ви, че сме съгласни да издадете стихосбирката ни „Земя подъ слънце" въ хиляда и петстотинъ (1500) екз. и двеста луксозни.

Хонорарътъ въ размѣръ отъ три хиляди лева ще се удържа отъ отчисленията на книгата. Ще получа седемдесетъ (70) екз. авторски.

Подпис: Л. Станчевъ

Съгласенъ съ горните условия.

(Ив. Кюмджиев)

София. 14/XI 39 г.

ЛЪЧЕЗАРЪ СТАНЧЕВЪ

ЗЕМЯ ПОДЪ СЛЪНЦЕ

ПОЛУЧИЛА ПЪРВА НАГРАДА
за стихотворения за 1939 г. отъ
М-вото на просвѣтата и награда
„проф. Ив. Шишмановъ" 1938 година

ИЗДАТЕЛСТВО ИВ. КЮМДЖИЕВЪ

У ЕЛИН ПЕЛИН „НА СЪРНА" С ЛЪЧЕЗАР

„Наистина не ударихме нищо, но направихме хубава разходка. С тая утешителна мисъл ние оставихме на мира Средна гора и нейните кисели сърни."

Из „На сърни" от Елин Пелин

На улица „Стефан Караджа", където сега е Сатиричният театър и доскоро редакцията на в. „Стършел", през 30-те и 40-те години в къща се намираше редакцията на в. „Весела дружина". Този феноменално популярен седмичник заедно с едноименната поредица-библиотека от книги за юноши се издаваше от братята Емил Коралов и Лъчезар Станчев.

Когато излязъл от редакцията, моят младоженец от една година, Лъчезар решил за отмора да наобиколи улица „Раковски", Кафене „Цар Освободител", „Американската сладкарница"... Видял на маса Елин Пелин с проф. Александър Балабанов и приятели и поздравил. Елин Пелин му предложил да седне при тях. Лъчезар използвал случая да благодари още веднъж на проф. Балабанов за родолюбивия предговор на антологията „Македония песни" (подбор Лъч. Станчев и Р. Мутафчиев, издател Ф. Чипев, 1941 г.) и да разкаже, че се е опитал да събер най-доброто по темата от Иван Вазов до Багряна и дори е представил с първо участие в антология тогава неизвестни поети (като Никола Йонков - Вапцаров). После разговорът затънал в ловни спомени. След напиканването на излизане Елин Пелин поканил Лъчезар да гостува с булката си в неделя на обяд с дивеч – сърна.

Като младоженци бяхме посещавали доста пъти дома на нашия кум Елин Пелин, но сега явно ставаше дума за почти официален обяд.

В уречения час, пристегнати в най-добрите си облекла, се запътихме към дома, украсен с ловни трофеи, на улица „Журналист" в квартала „Лозенец". Доверих на

Лъчезар, че съм притеснена, че ще опитвам дивеч: „Да не глътна някоя малка сачма?" Моят поет се правеше на запознат с ловуването, още от детските години, когато е ходил на лов с баща си из горите около баните на родния курорт Вършец. И силно ме успокои с обяснението: „На сърна се ловува с едри сачми". Посрещнаха ни домакините и ни поканиха на втория етаж в хола. Около празнично наредената маса седнахме кумът, кумата Стефанка, ние и дъщерята на кумовете със съпруга си.

Имах и още едно притеснение. Да не би на обяда да присъства и Царят, защото знаех, че Елин Пелин ловува в компания. Веднъж вече се случи, когато бяхме у Елин Пелин да се обади Царят, че ще му дойде на гости. Елин Пелин отговори по телефона, че в момента има гости - поета Лъчезар Станчев с младата му съпруга. Тогава, за мое най-голямо притеснение, Царят казал на Елин Пелин, че ще се радва да се запознае с младите. Обаче след малко се обади секретарят и каза, че Царят е ангажиран с извънредна среща с чужденци. Така размина ми се да стана светска дама – почти придворна.

Елин Пелин оживи разговора на масата и изненада Лъчезар, като го попита откъде произхожда неговото име, да не би да е псевдоним. Този въпрос ме стресна, защото усетих прозрението на писателя за нещо, което аз би трябвало да знам, а досега дори не съм попитала. Лъчезар разказа, че той е първият с това име, защото баща му Дончо Станчев като за последно от петте деца изглежда е изчерпил идеите си за имена и го е кръстил на псевдонима си Лъчезаров. Това бил псевдонимът, с който баща му се подписвал в началото на века, когато, като учител и поет, пишел драматични и хумористични сценки за изпълнение в театри и читалища.

Задушеният дивеч много ни се услади, кумата Стефанка се беше погрижила със специална рецепта за марината с лимон. Елин Пелин ни разясни, че за да може да се яде, месото от сърната трябва да престои поне

няколко дена, преди да се обработи чрез марината, и че от цяла сърна се получават само 15-ина кила месо. Лъчезар държеше на престижа си на фин поет, но днес не успяваше да скрие прекрасния си апетит. Подсказах му да не прекалява и Лъчезар потърси поетичната нотка в ловуването. Разказа, че щом тръгнели на лов за зайци с баща му, стъпвал върху сухи клечки, за да вдигне шум, та зайците да избягат и баща му да не улучи. Елин Пелин много се засмя на този антиловджийски номер и разви мисъл, подобна на написаното в неговите „Въпроси": „че там, в тайните на нашата душа, между необяснимите морални закони, които ни движат, лежи у всички ни и зверското".

След години, на честването на 70-годишнината от рождението на Елин Пелин имаше банкет, ние бяхме поканени и седнахме в края на масата. Елин Пелин обаче настоя да се поразместят поканените и до него да седне 30 години по-младият Лъчезар със съпругата си. Подобно спонтанно изразено, изключително приятелско отношение към „магнетичния" Лъчезар от други писатели ми беше направило силно впечатление още навремето при „разширеното приемане" 1937-39 г. в Съюза на писателите (председател Добри Немиров), когато Лъчезар беше избран на първо място с най-много гласове из забележителните кандидати (от Ран Босилек, Д. Б. Митов, Г. Цанев, Красински, Димитър Талев, Змей Горянин,... до Радевски, Матвей Вълев, Чудомир, Караславов, Младен Исаев...).

Накрая на обяда Елин Пелин се подсети и попита:

- Лъчезаре, от „добри приятели" научих, че аз съм те бил назначал на държавна работа, а аз дори не знам, къде си?

Лъчезар си призна, че след специализацията 1937-1939 г. в Париж е спечелил конкурса за преподавател по френски език в Държавната политехника, може би благодарение на популярността на афоризма: „За глупава

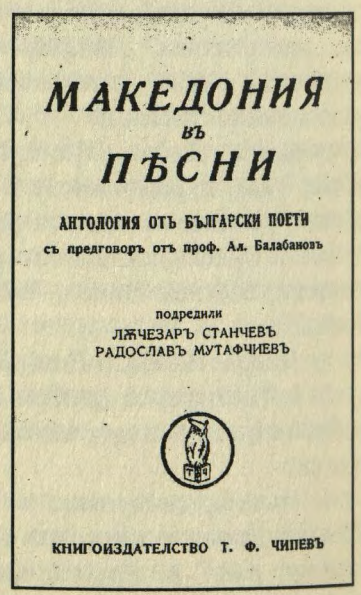
жена от ум се женя аз". Думите на Лъчезар предизвикаха весели усмивки, защото младоженецът се правеше, че избягва да погледне към мен. Афоризмът беше от превода в стихове на Лъчезар „Училище за жени" от Молиер. По това време този превод (по покана от Лилиев) беше станал популярен и отпечатан в книга и игран на сцената на Народния театър.

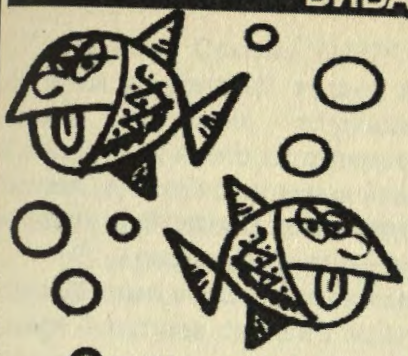
Мина време от незабравимия обяд с дивеч – сърна, и станах издателка на „Незабравки" - поредица - библиотека от детски книжки. Лъчезар ми беше редактор. Първа книжка от „Незабравки" стана „Приказки за Бобо" от Елин Пелин.

И досега се питам: „Случайност ли е незабравимото?"

В. „Словото днес", 15 октомври 2008

Още един народ нахранен с две риби и пет хляба

Из в. „Стършел", 27.1.1997.

На гара „Гар дьо лест" в Париж да изпраща мосю Лъчезар е дошъл художникът-керамик Георги Бакърджиев заедно с приятелки манекенки-модели и е примъкнал и свои творби.

- Георги, какво си напъхал във ръзопа?

- Само двечки керамични риби, Лъчезаре.

- Георги, но може ли да се нахрани гладен за изкуство народ с две риби? - хитрее Лъчезар, за да се измъкне от допълнителния багаж.

- Има сполучлив опит, Лъчезаре.

- Георги, но Той а бил Божи син.

- Лъчезаре, големите искрени очи на моите манекенки нима не Ти казват, че си Божествен?

- Грешнико Георги, дай Ми рибите и донеси пет хляба, докато се сбогувам с фарисейките.

Бомбето на Омир

За именния ден Лъчезар се сдобил с шапка - почти бомбе. И веднага предложил на приятелите да я напълнят с пари за закъсал сънародник в Сорбоната (Университета). Но те се изплъзват дяволито. Лъчезар е настойчив:

- Представете си, човекът живее в стая без прозорец.

- Ще му изрисувам прозорче на стената и в него голям пейзаж - шегува се Ненко Балкански.

- Но на него му липсва слънцето.

- Едно слънце от Ненко може да освети дори пропаднала душа - задълбава Илия Бешков.

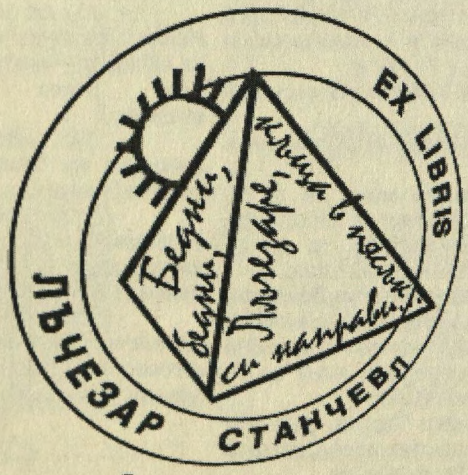
- Аз ще помогна на Ненко с формула за движение на слънцето - притуря физикът Асен Дацев (бъдещият академик).

- Но човекът знае стиховете на Омир - бие на чувства Лъчезар.

- Лъчезаре, кои скръндзи са подарили на Омир лавров венец вместо тумбесто бомбе за събиране на пари?

- Недалновидни приятели - забавил се отговорът, докато се донапълняла шапката.

Елена Л. СТАНЧЕВА

EX LIBRIS
ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ

БИОГРАФИЧНА БЕЛЕЖКА

Лъчезар Станчев (12/25. IX. 1908 - 13. III. 1992) е „поета на усмивката", изявен в 30-те години на XX век, писател, преводач, журналист (основател на сп. „Славейче") и автор на литература за деца. Той е първият Лъчезар, кръстен по идея на баща си с това измислено име, основано на бащиния псевдоним Лъчезаров.

С „кристална чистота на стиха" Лъчезар Станчев извисява ново начало в своя век с „пролет на булеварда" и „дзифт – могъща спойка", за да отхвърли господстващата представа за покварата на града.

„Наизуст знаехме неговите неща и всички се влияехме", спомнят си поетите от „звездната плеяда" на 40-те години (Вутимски, Геров, Валери Петров...). През 1930, едва 22-годишен, получава награда от СБП за дебютната си стихосбирка „Безшумни дни", рецензирана от П. Динеков.

Забележителна оценка за поезията на Лъчезар Станчев от колегите писатели е приемането му на първо място по брой гласове за член на СБП (председател Добр Немиров). Изборът е направен през 1937 г., с тайн гласуване измежду 48 кандидати: от Ран Босилек, Д. Б Митов, Георги Цанев, Славчо Красински, Димитър Талев, Змей Горянин... до Радевски, Чудомир, Караславов...

Не се обвързва с литературен кръг и отказва на Владимир Василев да сътрудничи на сп. „Златорог". Цикълът му стихове „Париж под слънце" е награден от СБП на анонимния конкурс „Проф. Иван Д. Шишманов" през 1938 г.

Лъчезар Станчев завършва романска филология в Софийския университет. От 1937 до 1939 специализира с конкурс в Сорбоната и е специален кореспондент за култура на в. „Заря". По време на този престой в Париж той става асистент при многозаслужилия българист проф. Леон Болийо в Училището за живи източни езици.

НЕПОЗНАТИЯТЪ

Въ паметь на Борисъ Шивачевъ

При залѣзъ слънце азъ те виждахъ често
самичъкъ на високия балконъ,
изправенъ на едно и сжщо мѣсто
срещу залѣзващия небосклонъ.

Какво ли съзерцаваше тогава?
Далечнитѣ ли хора и земи,
израстнали въвъ спомена сами,
които ти отъ скитане познавашъ?

Или сломенъ не искаше освенъ
да се окжпешъ въ свѣтлина и нѣжность,
скръбьта си да разсѣешъ въвъ безбрѣжность —
да се простишъ така и съ тоя день?

Или съ надежда бликнала въ сърдцето
издигаше ти погледъ надъ града,
тамъ, дето — черни точки — по небето
летѣха птици въ златната вода?

Но ето, че безъ жаль задъ планинитѣ
последната ти вечерь догорѣ.
Дали по-леко е да се умре,
следъ като дълго по свѣта си скиталъ?

И днеска пакъ огрѣнъ балконътъ свѣти
предъ валѣза, но тебъ те нѣма тамъ,
и чувствувамъ, че днеска по съмъ самъ
срѣдъ тия волни птици по небето.

Голямата годишна награда за поезия, коментирана от Йордан Бадев във в. „Зора", Лъчезар Станчев получава през 1939 г. за стихосбирката „Земя под слънце". Поетът е представен в антологията на Петър Динеков „Българска лирика" през 1941.

В 1941 г. прави подредба (заедно с Р. Мутавчиев) на патриотичната антология „Македония в песни", с предговор от проф. Ал. Балабанов и с подбор на стихове от Иван Вазов до неизвестния тогава Никола Йонков (Вапцаров, за първи път в антология).

Поддържа близост и кореспонденция с Елин Пелин, Ран Босилек, Багряна, Марио Жеков, Милко Ралчев, Георги Бакърджиев, Бешков, Н. Балкански, Васка Емануилова, Ст. Сърчаджиев, Б. Дановски, Кр. Мирски, Асен Разцветников, Ат. Далчев, М. Големинов, П. Динеков, Ал. Муратов, П. Стъпов, А. Е. Баконски, Морис Карем, Р. Ралин... Има удоволствието да даде път за първи поетични творби на Ал. Вутимски, Ал. Геров, Евтим Евтимов, ...

На лъчезарната сватба с филоложката Еле Бояджиева, родом от Охрид, кумува Елин Пелин с съпругата си Стефанка.

Основател е и главен редактор на списани „Славейче" с вестник и библиотека (1957-1968, месечен тираж 120 000 броя). Издател-редактор е на вестник и библиотека „Весела дружина" (заедно с брат си Емил Коралов, 1933-1947); вестник „Весело лято" (1938-1941); на библиотека „Герои" (1940-1943, след войната забранена за разпространение); библиотека „Незабравки" (заедно с Елена Бояджиева-Станчева, 1946-1947). Основател-редактор е на сп. "Чавдарче" (1946-1948) и сп. „Дружинка" (1948-1949)...

Популярни са произведенията на Лъчезар Станчев за възрастни: *Безшумни дни* (1930); *Пролет на булеварда* (1933); *Хора по стрехите* (1935); *Земя под слънце* (1939); *Очертания* (1971); *Пролетни водопади* (1988); *Влюбени*

булеварди - подредба от Р. Ралин (1993); *Париж под слънце и благи думи от съвременници* (1998); *Поета на усмивката* – диск с авторски рецитал и с рецитации на актьора Мариан Маринов, в приложение – книгата *Бивалици от Елена*. Редактор-продуцент Васил Николов, 2008; *Париж и Елена - охридската принцеса* (2008).

Върхове в преводите на Лъчезар Станчев от френски и от други езици са: старофренският епос „Песен за Роланд", „Училище за жени" от Молиер, „Джинове" от Виктор Юго, стихове от Боало, Емил Верхарен, Пол Елюар, Луи Арагон, Морис Карем, Ален Боске, Ана Бландиана...

Лъчезарният текст - химн на „Усмивката", с музика от Митко Щерев, става емблема на група „Трамвай № 5".

Поетът очарова децата с весели стихове („Зайо Байо воденичар", 1933; „Щъркел шарен дългокрак", 1938; „Бежко, Бързолет и Летка"; „Горска приказка", 1944; „Заю, Ежко и Лисана", 1949; „Когато децата празнуват"), гатанки („Многознайка - 100 гатанки и още нещо", 1983), вертележки („Вертележка смешка", 1978), броилки, приказки („Приказни пътеки", „Малката учителка"), пиеси („Вълшебното перо" в „Народния театър за младежта", 1966 г., в гл. роли Гинка Станчева и Димитър Буйнозов), романи („Борба под земята", 1938), песни...

Негови творби са илюстрирани от художници като: В. Лазаркевич, Илия Петров, Б. Ангелушев, Преслав Кършовски, В. Лукова, Ст. Венев, Дечко Узунов, Н. Мирчев, Борис Димовски, Любен Зидаров, Румен Скорчев, Иван Кьосев... Той е поет, по чиито стихове са писали песни Пипков, Обретенов, Парашкев Хаджиев, Петър Ступел, Тодор Попов, Владимир Панчев, Митко Щерев, Юри Ступел...

За Лъчезар Станчев са писали критически отзиви: П. Динеков, „Безшумни дни" – в. *Литературен глас*, 22.9.1930; Зах. Кам., „Безшумни дни" – сп. *Провинция*, 10.1930; Й. Бадев, „Нищо ново под слънцето" – в. *Зора*,

1933; М. Ралчев, В: „Критика на новата бълг. лирика", 1934; Петко Росен, „Поезията 1936" – в. *Зора,* 1936; „Български новини от Париж" - в. *Заря*, 8.4.1939; Г. Цанев, В: „Стари и нови писатели на най-южните славяни" – в сръбския в. *Време*, 24.1.1939; Й. Бадев, „Щастливците от 1939, Литературните награди и насърчения" – в. *Зора,* 3.1.1940; N. Dontchev, „Terre de soleil" – *La parole Bulgare.* 1940; Гатю С. Никитов, „За *Училище за жени*" – сп. *Развитие*, 1941; М. Наимович, „Е. Верхарен, *Стихии*" – сп. *Пламък*, кн. 5, 1966; Бл. Касабова, В: „В делника на детството", 1986; К. Кръстев, В: „Спомени...", „С българи в Париж", изд. БП, 1988; Св. Игов, „За *Влюбени булеварди*", подредба от Р. Ралин, В: *Париж под слънце и...*, изд. „П. и П. Славейкови",1988; М. Кирова, „Писмата като портрет на своето време" – в. *Култура*, 31.10.2008...

ТОЗИ ЗАЛѢЗЪ портокаленъ, чистъ,
ще намѣря ли и тамъ, въ Парижъ,
или въ димъ ще бжде той опушенъ?
И дали, въ градина нейде сгушенъ,
ще усѣщамъ въ топълъ слънчевъ день,
както днеска, че седишъ до менъ?

Свѣтлинитѣ на града предъ насъ
и въ Парижъ ли близки ще блѣстятъ?
И дали и тамъ и скрѣбь, и жажда
ще пробужда въ духъ и плъть
влакъ далеченъ съсъ тревоженъ гласъ?

Топла пръсть, трева уханна, мека
въ нѣкой кжтъ дали и тамъ що има?
Кой ще бди надъ мойта самота?
Кой духа ми вечерь ще приспива?
Съсъ каква ржка въ Парижъ, любима,
бихъ могълъ да замѣня ржката,
твоята ржка, която лека
кротко въ мойта тукъ сега почива?

Из „Земя под слънце", 1939.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА

Акьов, Васил 18, 35, 36
Ангелушев, Борис 40, 96, 134
Арагон, Луи 45, 99, 134
Арент, Хана 7

Багряна, Елисавета 2, 40, 62, 64, 95, 125, 133
Бадев, Йордан 64, 85, 131, 134
Баконски, А. Е. 133
Бакърджиев, Георги 119, 133
Балабанов, Александър 100, 125, 133
Балкански, Ненко 40, 119, 133
Беляев, Александър 40
Бенямин, Валтер 6
Бешков, Илия 119, 133
Бландиана, Ана 134
Боало, Никола 22, 68, 134
Болийо, Леон 72
Бон, Гюстав льо, 82
Босев, Асен 16, 17, 30, 40
Боске, Ален 45, 134
Ботев, Христо 91
Бояджиев, Андрей 2
Бояджиев, Димитър 75
Буйнозов, Димитър 134
Бурдел, Емил 6

Вазов, Иван 91, 125, 133
Вапцаров, Никола Йонков 6, 125
Василева, Весела 95
Вачева, Мила 119
Венев, Стоян 40, 134
Верхарен, Емил 45, 68, 83, 134, 135
Вутимски, Александър 95, 96, 131, 133
Вълев, Матвей 39, 127
Вълчев, Йордан 103, 106, 108, 109

Габе, Дора 2, 40
Гайдар, Аркадий 16
Георгиев, Марин 103, 142
Геров, Александър 5, 68, 69, 95, 133
Гетова, Радосвета 45, 141
Големинов, Марин 133
Горки, Максим 16
Гьоте, Йохан 72, 80

Далчев, Атанас 5, 8, 56, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 74, 95, 105, 133
Далчева, Райна 110
Дановски, Боян 119, 133
Даскалов, Стоян Ц. 18
Димитрова, Блага 95
Димовски, Борис 134
Динеков, Петър 68, 76, 131, 133, 134
Дичев, Стефан 105
Добрев, Димитър 39
Донков, Калин 122
Драгиев, Атанас 117

Евтимов, Евтим 133

Елин Пелин 40, 99, 102, 125, 126, 127, 128, 133
Елин Пелин, Боян 2, 99, 102, 142

Елюар, Пол 45, 55, 96, 119, 120, 134
Емануилова, Васка 133
Енчев, Младен 11, 141

Жеков, Марио 133

Заводняк, Мариуш 15
Зидаров, Любен 35, 89, 134
Златаров, Асен 82
Змей Горянин 19, 40, 100, 127, 131

Иванов, М. 35
Иванова, Лили 121
Игов, Светлозар 5, 61, 74, 135, 141
Илф, Иля 28
Исаев, Младен 127

Йовков, Йордан 40
Йонов, М. 35

Каралийчев, Ангел 2, 40
Караславов, Георги 127, 131
Карелин, Д. 16
Карем, Морис 45, 56, 68, 133, 134
Касабова, Благовеста 135
Касабова, П. 35
Катаев, Валентин 16
Кацарски, Асен 105
Кеворкян, Кеворк 121
Кестнер, Ерих 40
Киплинг, Ръдиард 40
Кирова, Милена 2, 57, 135, 141
Конанов, А. 16
Коралов, Емил 39, 40, 125, 133
Коралова-Стоева, Емилия 69, 110
Костова, Йорданка 2
Кошевая, Е. 16
Красински, Славчо 127, 131
Кръстев, Кирил 135
Кунчев, Божидар 85
Кършовски, Преслав 134
Кьосев, Иван 134

Лазаркевич, Вадим 43, 134
Ламбовски, Бойко 69, 122
Леопарди, Джакомо 72
Лондон, Джек 40
Лукова, Вера 39, 134
Лъкатник, Михаил 18
Лъчезаров, Владимир 122

Малина, Калина 2, 40
Малинова, Людмила 144
Манов, Емил 95
Маринети, Филипо 78, 79
Маринов, Мариан 133
Марчевски, Марко 22, 36
Милев, Гео 63, 75, 77
Милева, Леда 2, 16, 18, 36, 40, 89, 122, 142
Милчаков, Яни 28

Минева, Стефка 121
Мирски, Кръстьо 119, 133
Мирчев, Никола 134
Митов, Д. Б. 127, 131
Михалков, Сергей 18
Мицков, Георги 55, 110
Молиер, Жан Батист 45, 68, 128, 134
Муратов, Александър 105, 133
Мутафов,Чавдар 63
Мутафчиев, Радослав 125, 128

Наимович, Максим 135
Немиров, Добри 127, 131
Никитов, Гатю С. 135
Николов, Васил 134
Нонев, Богомил 95

Обретенов, Светослав 134
Ортега-и-Гасет, Хосе 82

Павурджиев, Васил 40
Пантелеев, Димитър 62
Панчев, Владимир 134
Паспалеева, Веса 18
Перо, Шарл 22
Петков, Найден 95
Петков, Петко 119, 121, 122
Петров, Валери 95, 131, 142
Петров, Евгени 28
Петров, Илия 40, 134
Пикасо, Пабло 120
Пипков, Панайот 134
Полевой, Борис 16
Померанцева, Е. 35
Пондев, Петър 19
Попов, Тодор 134

Радевски, Христо 5, 40, 63, 103, 104, 127, 131
Радичков, Йордан 90
Разцветников, Асен 20, 35, 36, 39, 62, 95, 133
Райнов, Богомил 95
Раковски, Вътьо 62
Ралин, Радой 18, 35, 40, 61, 65, 69, 105, 122, 133, 135
Ралчев, Милко 5, 63, 65, 133, 135
Ран Босилек 127, 131, 133
Расин, Жан 45
Ромен, Жюл 77, 81
Росен, Петко 135
Рускова, Е. 23

Салгари, Емилио 40
Сандрар, Блез 77
Светлинов, Борис 40
Свиленов, Атанас 122
Сегерс, Пиер 120
Сергеев, Ив. 16
Симов, Пенчо 45, 46, 48, 55, 100
Скорчев, Румен 134
Славейков, Пенчо 61, 69, 74, 91
Смирненски, Христо 5, 63, 64
Станчев, Дончо 126
Станчева, Гинка 134
Станчева, Елена Лъчезар 2, 61, 113, 120, 142

Станчева, Румяна Л. 2, 71, 141
Стефанова, Невена 95
Стоянов, Людмил 82
Стубел, Йордан 19
Ступел, Петър 134
Ступел, Юри 134
Стъпов, Петър 18, 133
Суботин, И. 16
Съботинова, Стефка 121
Сърчаджиев, Стефан 119, 133

Талев, Димитър 127, 131
Твен, Марк 19
Толстой, Ал. 13, 36, 40
Трайкова, Елка 2, 144

Узунов, Дечко 40, 134

Фурнаджиев, Никола 40, 62, 64

Хаджиев, Парашкев 134
Хаджимарчев, Иван 16
Хайтов, Николай 105, 107
Харасимович, Йежи 15
Хартман, Лизи 117
Хауф, Вилхелм 21
Христов, Кирил 75
Христов, Паисий, 46, 49
Хрушчов, Никита 103
Хьойзинха, Йохан 23

Цанев, Георги 63, 127, 131, 134
Цветанов, Ценко 39
Цонев, Пламен 35, 122

Чернокожев, Вихрен 2, 5, 69, 141
Чернокожева, Росица 39, 141
Чипев, Т. Ф. 125
Чудомир, 127, 131
Чуковски, Корней 14

Шивачев, Борис 77
Шишманов, Иван Д. 103, 131

Щерев, Митко 57, 119, 120, 122, 123, 134

Юго, Виктор 40, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 68, 134
Юхас, Петер 106

Язова, Яна 40

Dontchev, N. 135
Hugo, Victor 48
Marinetti, F. T. 79
Pompidou, Georges 46
Zavodniak, M. Krolewicz 35

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Вихрен Чернокожев
ЧОВЕШКАТА СИТУАЦИЯ В ПОЕЗИЯТА НА ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ ПРЕЗ 30-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК 5

Доц. д-р Младен Енчев
ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ. МИМИКРИИТЕ НА ИГРАТА 11

Росица Чернокожева
ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ ВЪВ В. „ВЕСЕЛА ДРУЖИНА" 39

Д-р Радосвета Гетова
ПОЕТЪТ ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ – ПРЕВОДАЧ НА „НЕПРЕВОДИМИ СТИХОВЕ" 45

Проф. дфн Милена Кирова
ПИСМАТА КАТО ПОРТРЕТ НА СВОЕТО ВРЕМЕ 57

Проф. дфн Светлозар Игов
ЗА КНИГАТА ОТ ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ „ПАРИЖ ПОД СЛЪНЦЕ И БЛАГИ ДУМИ ОТ СЪВРЕМЕННИЦИ" 61

Доц. дфн Румяна Л. Станчева
ИЗЛИТАНЕ – ПОГЛЕД КЪМ ПОЕЗИЯТА НА ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ ОТ 1930-ТЕ 71

Леда Милева
ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ – СЪЗДАТЕЛЯТ НА СЛАДКОПОЙНОТО И НЕЗАБРАВИМО „СЛАВЕЙЧЕ” 89

Валери Петров
ДВА СПОМЕНА ЗА ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ 95

Боян Елин Пелин
СТИХОВЕ И ПРЕВОД С БЛИЗКИЯ ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ 99

Марин Георгиев
ЗА ЕДИН ВИЦ – ЕДНА ГОДИНА 103

Елена Лъчезар Станчева
Из „Бивалици”: *ПИСМО ОТ ПАРИЖ;*
ЕЛЮАР В СКАНДАЛА С „УСМИВКАТА”;
У ЕЛИН ПЕЛИН „НА СЪРНА” С ЛЪЧЕЗАР 113

БИОГРАФИЧНА БЕЛЕЖКА 131

ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА 136

Българска академия на науките
Институт за литература

Лъчезар Станчев
от 30-те до игото на Париж и „Усмивката"
Българска
Първо издание
Съставител: доц. д-р Вихрен Чернокожев
Корица и оформление: Андрей Бояджиев
Рецензенти: доц. д-р Елка Трайкова
доц. д-р Людмила Малинова
Коректор: Лора Султанова
Формат 60/90/16
Печатни коли 9
София
MMXI

С Елин Пелин, пред дома му, 1940-те години.

„Безшумни дни, стихотворения от Лъчезар Станчевъ. Онова, което отличава поезията на Лъчезаръ Станчевъ, е преди всичко липсата на изкуствени провиквания, нагласени пози, тържествени изстъпления, съ каквито въ последнитъ години мнозина се опитаха да изнасилятъ нашия усетъ за художественость. Но, изглежда, ние още не сме изгубили способностьта да гледаме на нещата просто, дори презъ очилата на едно традиционно светоусещане, въ което чувството къмъ искренностьта и простотата е все още живо. Ето защо ние разбираме тая неподправена сърдечность, въ която, едновременно съ болката по нъщо изгубено, трепти чистъ копнежъ по нъкакъвъ свътъ, който е извънъ възможностите на нашето настояще.“...

П. Динеков, в. „Лит. глас", 1930 г., Бр. 90.

РАЗДѢЛА

Дъждътъ ръми, ръми. Единъ баща
съ жена, съ дете се връща презъ полето.
Детето на гърба му съсъ ржце
съ довѣрие презъ шия го прегръща.
Тѣ иматъ домъ, тѣ иматъ своя кжща,
тамъ нѣкжде въвъ крайния кварталъ, —
какво че дъждъ ръми,
какво че нима каль?

Азъ заминавамъ, тръгвамъ скоро самъ,
и ти сама оставашъ тукъ, любима.
Дали ще се завърна и дали
ще можемъ нѣкога да бждемъ трима
въ такава нощь, когато дъждъ ръми, —
и ласката на мъничка ржка
да пръска свѣтлина по моя пжть?

Свѣтътъ какво е безъ да се обича?
Въ широкото поле ръми дъждътъ
и по лицето ми студенъ се стича.

Заедно с М. Грубешлиева, Бленика и Ат. Далчев в две страници от антологията на Петър Динеков „Българска лирика“, 1941 г.